

# Hvorfor klarer nogle udkantssamfund sig bedre end andre?

En analyse af udnyttelsen af stedbundne  
ressourcer i to danske udkantssamfund



Gunnar Lind Haase Svendsen

Danish Institute of Rural Research and Development (IFUL)  
University of Southern Denmark  
IFUL Report 2/2007

# **Hvorfor klarer nogle udkantssamfund sig bedre end andre?**

En analyse af udnyttelsen af stedbundne  
ressourcer i to danske udkantssamfund

Gunnar Lind Haase Svendsen

Oktober

2007



Alle rettigheder forbeholdes instituttet (IFUL). Mekanisk eller fotografisk gengivelse af denne REPORT eller dele heraf er uden instituttets skriftlige samtykke forbudt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er uddrag til anmeldelser.

© Syddansk Universitet, Esbjerg og forfatteren, 2007.

Institut for Forskning og Udvikling i Landdistrikter  
IFUL REPORT 2/2007

ISBN 978-87-91304-20-0

Gunnar Lind Haase Svendsen  
Institut for Forskning og Udvikling i Landdistrikter  
Syddansk Universitet  
Niels Bohrs Vej 9-10  
DK-6700 Esbjerg  
Tlf.: 6550 4221  
Fax: 6550 4197  
E-mail: iful@sam.sdu.dk



## Indholdsfortegnelse

Forord .....	9
Kort sammenfatning .....	11
1. Indledning .....	13
1.1 Hvorfor klarer nogle udkantssamfund sig bedre end andre? .....	13
1.2 Formål og indhold .....	14
2. Teori .....	15
2.1 Materielle og ikke-materielle kapitaler .....	15
2.2 Hittidige undersøgelser af lokale forskelle i landdistrikter .....	20
2.3 Stedbundne og ikke-stedbundne ressourcer .....	21
3. Opbygning af ressourcer gennem historiske processer .....	25
3.1 Klitmøller .....	25
3.2 Karby .....	32
3.3 Opbygning af stedbundne ressourcer .....	40
4. Hvad ser borgerne som lokal, positiv udvikling? .....	45
4.1 Hvad er positiv lokal udvikling? .....	45
4.2 Hvad er lokalsamfundets styrker og svagheder? .....	49
4.3 Lokalt engagement .....	50
4.4 Opsummering .....	51
5. Rammebetingelser og statistik .....	53
5.1 Forskelle på trods af næsten samme ydre betingelser .....	53
5.2 Om den anvendte statistik .....	53
5.3 Klitmøller og Karby i tal .....	54
6. Foreningslivets socioøkonomiske betydning .....	61
6.1 Introduktion .....	61
6.2 Foreningslivets socioøkonomiske betydning .....	63
7. Konklusion .....	83
7.1 Klitmøller og Karby – to forskellige udviklingsspor .....	83
7.2 Mod en mere nuanceret landdistriktspolitik .....	84
Bilag .....	87
Kilder .....	97



## Tabelfortegnelse

Tabel 1	To lokalhistoriske profiler (baseret på historiske kilder og interviews) .....	41
Tabel 2	Hvem er de interviewede foreningsfolk i Klitmøller, Karby, Skuldelev og Torup? (%) .....	62
Tabel 3	9 områder i foreningslivet af særlig vigtighed for en lokal, positiv udvikling (skønsmæssig vurdering) .....	80

## Figurfortegnelse

Figur 1	Tre vækstskeber: Kapital, arbejdskraft og multifaktorproduktivitet (MFP).....	16
Figur 2	Differential Local Development (DLD): Sammenligning af håndgribelige, mindre håndgribelige og uhåndgribelige former for kapital i et "kapital-ur". Undersøgelsesområder A og B .....	17
Figur 3	Ikke-stedbundne og stedbundne ressourcer .....	23
Figur 4	Befolkningsudviklingen i Vester Vandet Sogn 1801-1980, samt i Klitmøller Sogn 1985-2004 .....	27
Figur 5	Befolkningsudviklingen i Karby sogn 1801-2004 .....	34
Figur 6	Svar på spørgsmålet "Hvad forstår du ved positiv, lokal udvikling?", interviewpersoner inden for erhvervs- og foreningslivet i fire områder (%), samlet i hovedgrupperne "Lokale velfærdsydelser", "Erhvervs- og næringsliv" og "Øget befolkningstal" .....	47
Figur 7	Hvad ser man som de vigtigste elementer i en positiv, lokal udvikling i 4 områder? (Relativ fordeling) .....	49
Figur 8	Befolkningsudvikling i Klitmøller og Karby sogne, i Hanstholm og Morsø kommuner samt i Viborg amt. Ændring (%), 1994-2004 .....	54
Figur 9	Højest gennemførte uddannelse i 2003 (%), Klitmøller og Karby sogne. 3 udvalgte kategorier .....	55
Figur 10	Udvalgte erhvervssektorer i Klitmøller og Karby sogne, 2004 (%) .....	56
Figur 11	Arbejdssteder, virksomhedernes alder samt antal foreninger i Klitmøller og Karby sogne, 2004 (%).....	57
Figur 12	Årlig genms. skattepligtig indkomst pr. skattepligtig person i Klitmøller og Karby sogne, i Hanstholm og Morsø kommuner samt i Viborg amt, 2003 (i 1000 kr.).....	58
Figur 13	Udvikling i genms. skattepligtig årsindkomst pr. skattepligtig person (%) i Klitmøller og Karby sogne, Hanstholm og Morsø kommuner, Viborg amt, samt i Danmark, 1994-2003 .....	59
Figur 14	Tilvejebringelse af private og fælles goder .....	66
Figur 15	Formelle og uformelle netværk i Klitmøller og Karby .....	68
Figur 16	Vigtige, nutidige mødesteder i Klitmøller og Karby .....	70
Figur 17	Platforme for integration.....	75
Figur 18	Stadier i to udkantssamfunds udvikling målt i befolkningsudvikling (modelfigur).....	84





## Forord

En tur ud i det danske land afslører hurtigt, at der er store forskelle. Nogle landsbyer ser ud til at blomstre, medens andre virker stillestående eller ligefrem bærer forfaldets tegn. Ofte ser man også sådanne forskelle mellem nabolandsbyer, hvor man skulle mene, at de med nogenlunde samme rammevilkår, måtte komme til at gennemleve en nogenlunde ens udvikling.

Denne undren over, hvad der fører til lokale forskelle, førte i 2004 til, at det daværende Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter igangsatte en undersøgelse af, hvad der betinger lokale forskelle. Fire landsbyer blev valgt ud, og især blev Karby på Mors og Klitmøller ved Thisted undersøgt nøje. Et af resultaterne heraf er denne antropologiske rapport fra Gunnar Lind Haase Svendsen om, hvorfor nogle udkantssamfund klarer sig bedre end andre.

En samlet oversigt over hvad der hidtil er kommet ud af projektet, kan findes på vores hjemmeside [www.sdu.dk/iful](http://www.sdu.dk/iful). Klik på forskning → forskningsprojekter.

Mange mennesker i de undersøgte landsbyer har stillet sig til rådighed som interviewpersoner, har leveret materiale og givet gode råd. Mange tak for det. Til sidst en tak til Indenrigs- og Sundhedsministeriet, som gennem en bevilling fra Landdistriktpuljen har gjort undersøgelsen mulig.

Esbjerg, oktober 2007

Flemming Just  
Instituttleder, IFUL



## Kort sammenfatning

Hvorfor klarer nogle udkantssamfund sig bedre end andre, på trods af samme ydre betingelser? Nyere forskning peger her i retning af, at stedbundne ressourcer spiller en større rolle, end man hidtil har antaget. Sådanne ressourcer indbefatter samarbejde inden for forenings-/erhvervsliv samt uformelle netværk, et godt kendskab til hinanden, tillid, lokal viden og fælles værdier og normer, samt en mere håndgribelig ressource som stedets herlighedsværdier.

På baggrund af en interviewundersøgelse sommeren 2004 vil jeg i en civilsamfundsanalyse se på, hvorledes stedbundne ressourcer i historiske og nutidige processer opbygges og udnyttes i to danske udkantssamfund med næsten samme rammebetingelser: Klitmøller i Hanstholm kommune og Karby på Mors. Begge områder siges at være i positiv, lokal udvikling men målt på befolkningsudvikling er det kun Klitmøller, der er i fremgang.

Jeg vil i den forbindelse forsøge at besvare 4 spørgsmål: 1) Hvilke ressourcer er der opbygget historisk i de to lokalsamfund? 2) Hvordan opfatter borgerne selv lokal, positiv udvikling? 3) Hvad siger statistikken om udviklingen i Klitmøller og Karby? 4) Hvilken socioøkonomisk betydning har det nutidige foreningsliv?

Dette leder frem til en vurdering af, hvorfor Klitmøller og ikke Karby er i positiv udvikling samt, mere generelt, hvilke faktorer der fører til positiv udvikling i udkantssamfund.

På et mere overordnet plan peger undersøgelsen på, at der er behov for en flersidig og mere nuanceret landdistriktspolitik, der både tager stedbundne og ikke stedbundne ressourcer i betragtning.



# 1. Indledning

## 1.1 Hvorfor klarer nogle udkantssamfund sig bedre end andre?

Det er en udbredt oplevelse, at nogle udkantsområder klarer sig bedre end andre.<sup>1</sup> Og det på trods af ens økonomiske, politiske og administrative rammebetingelser. I så fald er det relevant at spørge sig, hvad der giver nogle områder lige den ekstra befolkningsmæssige og økonomiske fremgang, man kan savne i andre yderområder. Hvad er det med andre ord for en *komparativ fordel*, man formår at skaffe sig det ene sted men ikke det andet?

Såvel politikere, forskere og landboerne selv har stillet sig dette spørgsmål – i bestræbelserne på at fremme udviklingen i en række udkantssamfund, der i disse år kæmper med alvorlige, socioøkonomiske problemer. Sådanne strukturelt betingede problemer har i de seneste år fået stigende, politisk bevågenhed. Således lyder f.eks. en konklusion i Landdistriktsredegørelsen 2002, at ”der er behov for en særlig indsats i forhold til landdistrikterne i landets udkantsområder”. Endvidere, at ”udfordringen er at styrke den økonomiske udvikling, således at udviklingen i beskæftigelsen kan vendes”.<sup>2</sup> Også i forbindelse med implementeringen af den nye kommunalreform og herunder de nye regionale vækstfora vil det være vigtigt at få belyst, hvilke indre og ydre kræfter der befordrer positiv udvikling i et lokalsamfund.

Hidtil har man normalt udpeget regionale vækstindikatorer ovenfra, vha. statistik. Man har f.eks. peget på, at kompetenceniveau og omfang af innovation og entreprenørskab er udslagsgivende for vækst.<sup>3</sup> Det er ofte sket ud fra en tese om, at vækst er noget, der foregår i byerne og deres oplande, mens landområderne følger med og opfører sig nogenlunde ens. Det tætteste man kommer på, er som regel gennemsnitstal for et større område, typisk et amt.

Derfor må det give stof til eftertanke, at to udkantsområder i Viborg amt i formodet positiv udvikling i den grad adskiller sig fra hinanden – nemlig Klitmøller og Karby. Der er tale om to landsogne med næsten samme rammebetingelser, og som tilmed ligger inden for ca. samme radius fra samme by, nemlig Thisted. Målt på befolkningsudvikling er Klitmøller i positiv udvikling, mens Karby er i mindre tilbagegang. Også hvad angår uddannelsesniveau, indkomst og erhvervsstruktur er Klitmøller milevidt fra Karby. Ikke desto mindre finder

---

<sup>1</sup> Denne rapport formidler resultater fra projektet ”Lokale forskelle og udvikling”, delfinansieret af Indenrigs- og Sundhedsministeriet og gennemført af det fhv. Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter (CFUL). Jeg vil gerne takke dels ministeriet og her ikke mindst Lene Anderson og Niels Jørgen Mau Pedersen, dels de øvrige projektdeltagere Jens F.L. Sørensen, Pia H. Johansen, Klaus Lindegaard og Hanne W. Tanvig. Også en stor tak for nyttige kommentarer til min kollega Villy Søgaard, der har været reviewer på en tidligere version af denne rapport. Resultater er også formidlet i Svendsen og Sørensen 2007; Svendsen 2007; Svendsen, Sørensen og Tanvig (2005); Tanvig og Svendsen (2005).

<sup>2</sup> Indenrigs- og Sundhedsministeriet 2002, s.4.

<sup>3</sup> Et nyligt eksempel er Indenrigs- og Sundhedsministeriets (2004) *Regionernes Konkurrenceevne*, se f.eks. s. 76ff.

kommunale myndigheder og (de fleste) beboere, at der *også* i Karby er tale om positiv, lokal udvikling. Modsat Klitmøller lægger man i Karby stor vægt på lokal foretagsomhed, bl.a. i forbindelse med projektudvikling og bestræbelser på at udvikle nye erhvervsaktiviteter. Hvorfor så alligevel denne markante forskel?

Her er der altså virkelig grund til at spørge, hvori forskellen egentlig består mellem disse meget forskellige områder i 'positiv, lokal udvikling'. Meget tyder i hvert tilfælde på, at enkelte forklarende, statistiske variable ikke kan stå alene, og at en tilsvarende enkel opskrift på landdistriktspolitik heller ikke kan.

## 1.2 Formål og indhold

Jeg vil i kapitlet overvejende formidle resultater fra en lokalhistorisk undersøgelse samt en interviewundersøgelse juni-august 2004 i 2 jyske og 2 nordsjællandske udkantssamfund: Klitmøller i Hanstholm kommune, Karby i Morsø kommune, Skuldelev i Skibby kommune og Torup i Hundested kommune.

Min analyse knytter sig til civilsamfundet, herunder den socioøkonomiske betydning af lokale foreninger, ildsjæle, kultur og organisationsform. Jeg vil som nævnt begrænse mig til inden for samme amt at skildre og sammenligne et sogn i fremgang (Klitmøller) og et, der i hvert fald *befolkningsmæssigt* ikke kan siges at være i fremgang (Karby). Skuldelev sogn og Torup landdistrikt i Frederiksborg amt vil primært fungere som referenceramme.

Det specifikke formål er gennem lokalhistoriske undersøgelser, statistik og analyse af foreningslivet at finde frem til årsager til, hvorfor de to områder har udviklet sig så forskelligt. Det overordnede formål er at identificere faktorer, man særligt skal interessere sig for ved tilrettelæggelsen af en dansk landdistriktspolitik.

I *afsnit 2* vil jeg gennemgå teori. Først kommer jeg ind på materielle og immaterielle værdiers betydning for økonomisk vækst, herunder også de såkaldte vækstdrivere. Dernæst vil jeg forklare de nye begreber "lokale stedbundne og ikke-stedbundne ressourcer". Dette leder frem til en overordnet politikmodel til fremme af økonomisk vækst i udkantsområder.

På denne baggrund vil jeg dernæst besvare 4 spørgsmål, der knytter sig til empirien. Disse er: Hvilke ressourcer er der opbygget historisk i Klitmøller og Karby? (*afsnit 3*); Hvordan opfatter borgerne selv lokal, positiv udvikling? (*afsnit 4*); Hvad siger statistikken om udviklingen i de to lokalsamfund? (*afsnit 5*); Hvilken socioøkonomisk betydning har det nutidige foreningsliv? (*afsnit 6*). *Afsnit 7* konkluderer, at der er behov for en langt mere nuanceret, dansk landdistriktspolitik.

## 2. Teori

### 2.1 Materielle og ikke-materielle kapitaler

#### 2.1.1 Ny økonomi og et 'udvidet' kapitalbegreb

Inden for den neoklassiske, økonomiske tradition har man typisk sat lighedstegn mellem positiv, lokal udvikling og økonomisk vækst. Mest forenklet har man i en input-output model defineret økonomisk vækst som en stigning i BNP eller alternativt i primærindkomster (output), der udspringer af tidligere investeringer i fysisk og human kapital (input) inden for et specifikt område.<sup>4</sup> I landdistriktsforskningen betegnes en sådan tilgang som en 'snæver' definition af økonomisk udvikling. I modsætning til den såkaldt 'brede' definition, der også medtager kulturelle og politiske dimensioner.<sup>5</sup>

Jeg har valgt at tage afsæt i en sociologisk teori om eksistensen af *såvel* materielle som ikke-materielle former for kapital, der alle spiller en vigtig socioøkonomisk rolle i et samfund.<sup>6</sup> Vanskeligt målelige værdier som kultur, netværks-samarbejde, tillid og lokal viden kan ud fra et sådant synspunkt anskues som *ligeså* vigtige kapitalformer som synlige kapitaler i form af f.eks. bygninger, maskiner og økonomisk kapital. Der er med andre ord tale om et 'udvidet' kapitalbegreb, hvor en kapital i den amerikanske sociolog James Colemans formulering er en ressource, der letter produktion og samtidigt ikke bliver konsumeret i produktionsprocessen, dvs. en produktionsfaktor.<sup>7</sup> På den måde er det karakteristisk for alle former for kapital, at de muliggør "the achievement of certain ends that would not be attainable in [their] absence". Dette inkluderer fysisk kapital, som er "wholly tangible", human kapital, som er "less tangible", såvel som social kapital, som er "even less tangible".<sup>8</sup>

Dette er langt hen ad vejen i tråd med en "ny økonomi" tankegang, der har formet sig i løbet af 1990'erne, primært inden for regi af OECD.<sup>9</sup> Her tales der om multifaktorproduktivitet (MFP), som er et nyt mål for løserevet eller 'frakoblet' (*disembodied*) teknologisk udvikling.<sup>10</sup> Hermed forstås den 'restsum' af faktorer, der fører til vækst – *udover* de to traditionelle vækstskebnere: Kapital- og arbejdsmarkeder (jf. Figur 1).

---

<sup>4</sup> Se f.eks. OECD 2001c, s. 11; OECD 2003a, b. En gennemgang af fire regionaløkonomiske modeller findes i Terluin 2003, s. 330-31.

<sup>5</sup> Terluin 2003, s. 329.

<sup>6</sup> Tankegangen kan spores tilbage til den amerikanske økonom og sociolog, Thorstein Veblen (1909), der kritiserede økonomerne for ikke at inkludere uhåndgribelige værdier – *intangible assets* – i deres kapital-begreb. Senere tog den franske sociolog, Pierre Bourdieu, idéen op på ny, og siden 1980'erne er en social kapital forskning blomstret op, baseret på en grundantagelse om eksistensen af såvel håndgribelige som uhåndgribelige former for kapital (f.eks. Coleman 1990).

<sup>7</sup> Coleman 1994, s. 175.

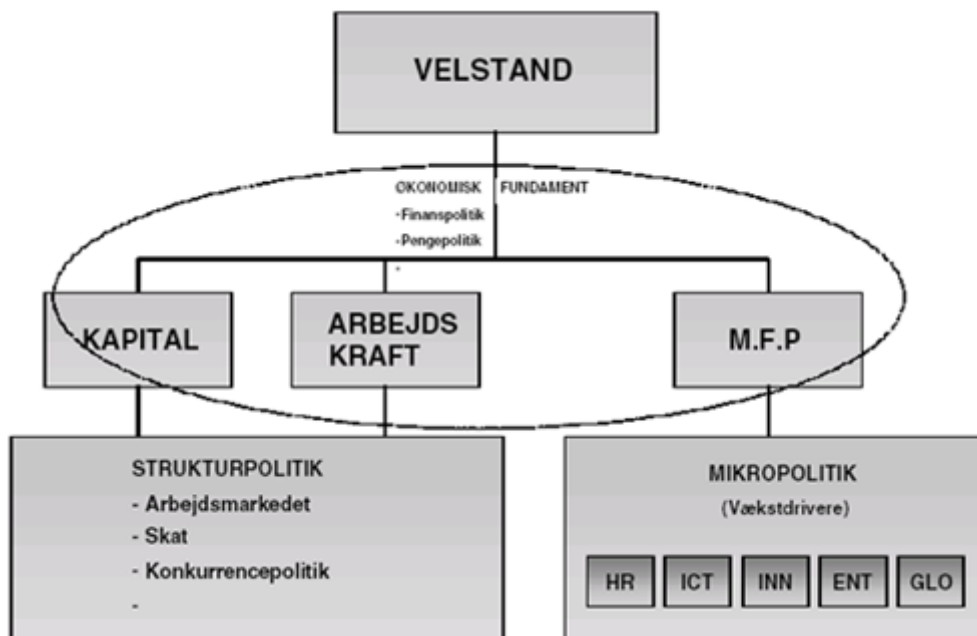
<sup>8</sup> Coleman 1990, s. 302-4.

<sup>9</sup> Se f.eks. OECD 2001a.

<sup>10</sup> Pedersen og Junge 2003, s. 5.



**Figur 1. Tre vækstskeber: Kapital, arbejdskraft og multifaktorproduktivitet (MFP).**



Kilde: Rosted 2003, s. 7.

I nutidens globaliserede videns- og informationsamfund kan kapital- og arbejdsmarkeder således kun forklare lidt over 40 % af væksten, mens MFP forklarer de resterende 60 %.<sup>11</sup> Op gennem 1990'erne er den økonomiske vækst primært foregået i de lande, der gennem målrettede politikker har formået at fremme vigtige, nye vækstdrivere som innovation, iværksætterier og menneskelige kompetencer – i andre undersøgelser også opgjort som innovation, entreprenørskab, uddannelse og velfærdsservice, som f.eks. i Indenrigs- og Sundhedsministeriets nyligt udgivne *Regionaløkonomisk oversigt*.<sup>12</sup> Best case eksempler er USA og Finland, mens Danmark lige nu befinder sig i den næstbedste gruppe.

### 2.1.2 Kapital, social kapital og økonomisk velstand

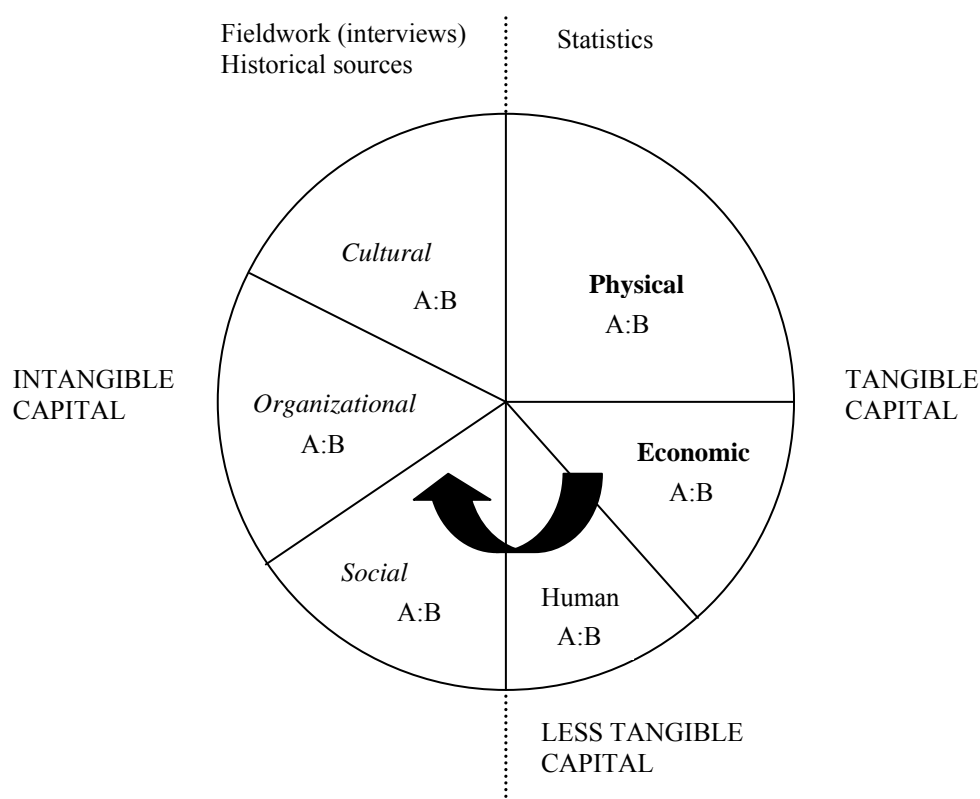
Kigger man på økonomisk historie, ser man, at der gennem tiden har hersket stor uenighed om, hvad kapital er. Et springende punkt har været, om man skal medregne *usynlige* værdier såsom viden, tillid og samarbejdsevne.

<sup>11</sup> Det Økonomiske Råd 2003. For en nærmere gennemgang, se også Rosted 2003 og Pedersen og Junge 2003.

<sup>12</sup> Indenrigs- og Sundhedsministeriet 2004.

I dag er det rent faktisk blevet gængs at medregne en uhåndgribelig kapital, nemlig social kapital. Hermed er man muligvis nået endnu et skridt i bestræbelserne på at udforske hvad man kunne kalde for en 'total' sum af kapital, som illustreret i Figur 2 nedenunder.

**Figur 2. Differential Local Development (DLD): Sammenligning af håndgribelige, mindre håndgribelige og uhåndgribelige former for kapital i et "kapital-ur". Undersøgelsesområder A og B.**



Kilde: Svendsen og Sørensen 2007, s. 457.

Note: Figuren illustrerer en sammenligning af 'kapitalbeholdninger' i to undersøgelsesområder (A og B), f.eks. to lokalsamfund. Former for kapital med fed indikerer håndgribelige, fysiske former for kapital; med kursiv uhåndgribelige former. Pilen illustrerer, at der – rent metodisk – er tale om en forskningsproces, der går fra en undersøgelse af statistisk målbare, håndgribelige former for kapital til uhåndgribelige kapitalformer, der kun kan måles gennem feltarbejde og historiske kilder.

Flere af de faktorer, der er samlet under paraplyen MFP, er ikke umiddelbart synlige eller håndgribelige. I den samfundsvidenskabelige forskning bliver sådanne usynlige ressourcer med synlige effekter undertiden sammenfattet i begrebet *social* kapital.

Bredt defineret består social kapital i et netværkssamarbejde, der baserer sig på regelmæssig personlig kontakt og tillid i overskuelige samfund.<sup>13</sup> Social kapital bliver i stigende grad betragtet som en ny, tredje faktor, der skal medregnes i private og offentlige regnskaber. Dvs. på linje med de to øvrige, vigtige kapitalformer: fysisk kapital, dvs. materielle produktionsfaktorer som maskiner, værktøjer og bygninger, samt menneskelig eller human kapital.<sup>14</sup>

Social kapital udgør så at sige et 'smøremiddel' (*lubricant*) for socialt liv og økonomiske aktiviteter og kan i den forstand siges at generere mere rigdom uden selv at blive forbrugt – ja, i dette tilfælde øges hovedsummen ligefrem, jo mere den bruges.<sup>15</sup> Social kapital tilvejebringer *fælles* goder, dvs. goder der gavner alle borgere uden undtagelse. Man kan her nævne tillid mellem borgere der ikke kender hinanden, demokratiske samfundsinstitutioner, mindre kriminalitet, højt informationsniveau og større samarbejdsevne i en befolkning. Her ved øges kvaliteten af politiske beslutningsprocesser og, i sidste instans, velstanden i dette samfund.<sup>16</sup>

I forhold til dansk landdistriktsudvikling betyder dette, at vi udover traditionelle, kvantificerbare faktorer som fysisk kapital, uddannelses- og indkomstniveau, innovationsgrad, befolkningsudvikling og –sammensætning *også* bør interessere os for mere lokalt forankrede og svært målelige værdier som et lokalområdes beliggenhed, kulturhistorie og sociale kapital, når det gælder om at fremme økonomisk vækst i udkantsområder.<sup>17</sup>

### 2.1.3 Eksogene og endogene tilgange

Inden for den internationale samfundsvidenskabelige forskning, herunder landdistriktsforskningen, er man i stigende grad blevet opmærksom på, at ikke umiddelbart målbare ressourcer spiller en rolle for skabelse af økonomisk velstand og – i det hele taget – for menneskelig lykke i de enkelte landdistriktsamfund.<sup>18</sup>

Der er imidlertid her en markant forskel på en henholdsvis regionaløkonomisk (input-output) tilgang og en mere kulturorienteret tilgang inden for feltet 'rural studies'.

Inden for den *regionale økonomi* identificerer Terluin fire grupper af modeller. De to første – traditionelle modeller og rene agglomerationsmodeller – opererer begge ud fra den snævre betydning af økonomisk vækst som en stigning i BNP. Et sådant fokus på eksogene faktorer var fremherskende frem til 1970'erne. De

---

<sup>13</sup> For en gennemgang, se Svendsen og Svendsen 2004.

<sup>14</sup> Herrerros 2004; Svendsen og Svendsen 2004.

<sup>15</sup> Putnam 2000, s. 22.

<sup>16</sup> F.eks. Putnam 1993.

<sup>17</sup> Et 'total kapital' måleinstrument for udkantsamfund er udviklet i Svendsen og Sørensen 2007.

<sup>18</sup> Se f.eks. McDowell 1990; Sen 1999; Ceccato og Persson 2003.

to, nyere lokalmiljø- og territoriale innovationsmodeller har derimod et stærkere fokus på betydningen af institutioner, kultur og historie som en faktor for økonomisk vækst.<sup>19</sup>

Samspelet mellem indre, lokale og ydre, regionale og globale faktorer og en bred definition af økonomisk vækst er fremtrædende inden for rural studies. Ikke desto mindre finder vi også her den eksogene tilgang til udvikling, som afspejler de regionaløkonomiske modeller. Herudover er der to 'bløde' tilgange. Den første er den såkaldt *endogene tilgang* til lokal udvikling, der primært belyser et lokalsamfunds egne, kulturelt forankrede ressourcer.<sup>20</sup> Den anden er den *miksede eksogene/endogene tilgang*, der med udgangspunkt i industrial district forskningen fokuserer på samspelet mellem interne og eksterne netværk.<sup>21</sup>

Ikke mindst den skotske professor John Bryden, der især har beskæftiget sig med landdistriktsudvikling og policy strategier i EU regi, har været fortaler for, at man i landdistriktsstudier i højere grad medinddrager endogene processer. Dette medfører et fokus på "less 'tangible' resources" including 'social capital' in its various guises".<sup>22</sup> Med "håndgribelige ressourcer" mener Bryden et lokalsamfunds naturværdier, infrastruktur, menneskelige ressourcer, investering og økonomiske strukturer. "Mindre håndgribelige ressourcer" er den lokale kultur, evnen til at bære sig erhvervs- og organisationsmæssigt, netværk og livskvalitet.<sup>23</sup>

Men hvad kan så formodes at skabe lokal vækst, når rammebetingelserne i øvrigt er ens? Som den amerikanske økonom og sociolog Veblen (1908) tidligt var inde på, må vi som et udgangspunkt forestille os to befolkningsgrupper (eller virksomheder) med ens vilkår – dvs. med samme politisk-juridiske, geografiske, økonomiske, videnskæssige, teknologiske osv. grundbetingelser. En komparativ fordel kan i et sådant tilfælde kun forklares med, at den ene befolkningsgruppe/virksomhed i højere grad end den anden er i stand til at udnytte mindre håndgribelige værdier eller ressourcer, der – i *kombination* med de håndgribelige værdier – fører til økonomisk vækst. Eller, som Bryden og Munro udtrykker det, opstår vækst ved "a combination of tangible and less tangible factors and the ways in which these interact with each other and with external factors in specific contexts".<sup>24</sup>

Heraf følger, at undersøgelser af lokalsamfund med samme grundvilkår netop bør rette sig mod, hvorledes man udnytter de mindre håndgribelige ressourcer og hermed opnår en synergieffekt.<sup>25</sup>

---

<sup>19</sup> Terluin 2003, s. 330-31.

<sup>20</sup> Se f.eks. Bryden og Dawe 1998; Bryden 2000.

<sup>21</sup> Terluin 2003, s. 332-33.

<sup>22</sup> Bryden og Bollman 2000, s. 196.

<sup>23</sup> Bryden og Munro 2000, s. 112.

<sup>24</sup> Bryden og Munro 2001, s. 112.

<sup>25</sup> "[I]n seeking to explain differences between localities in similar economic and geographical contexts, the tangible factors will not be as important as those which are less tangible and [therefore] an analysis of the problem of differential performance which focuses on less tangi-

## 2.2 Hittidige undersøgelser af lokale forskelle i landdistrikter

Også mange kvantitativt anlagte, regionaløkonomiske undersøgelser peger i retning af, at mere uhåndgribelige ressourcer er vigtige for økonomisk vækst på landet.

En berømt, tidlig undersøgelse, *A Brighter Future for Rural America*<sup>26</sup>, nåede således via økonometriske beregninger frem til, at 12 'hårde', økonomiske variable – indbefattende befolkning, erhvervsstruktur, uddannelsesniveau og antal pendlere – kun var i stand til at forklare 20 % af succesfuld økonomisk udvikling blandt et udvalg af amerikanske landdistriktsområder. De resterende 80 procent blev forklaret via 8 'bløde' variable, som var: 1) rekruttering og entreprenørskab; 2) fremstillings- og serviceaktiviteter 3) progressive virksomheder; 4) bæredygtige lokale, økonomiske udviklingsaktiviteter; 5) en generel holdning blandt befolkningen for øget vækst (*progrowth attitude*); 6) økonomisk kapital, beliggenhed, bebyggelse og infrastruktur; 7) lederskab i form af partnerskaber; samt 8) støtte fra supra-lokale aktører.<sup>27</sup> En ny undersøgelse, *Determinants of Relative Economic Performance of Rural Areas* opererer med 5 former for kapital – økonomisk, human, social, kulturel og miljø – i en "multivariate analysis of uneven economic performance across rural England".<sup>28</sup>

Sådanne undersøgelser har fået økonomer og sociologer til i stigende grad at tale om "entrepreneurial communities", "community vitality" og optimal udnyttelse af "social capital", når det gælder om at forklare forskelle i økonomisk vækst.<sup>29</sup> Det gælder også to svenske undersøgelser af vækstfaktorer i svenske udkantsområder anno 2003 – undersøgelser, der i høj grad ligner den undersøgelse, vi på CFUL har foretaget i Danmark i år 2004.<sup>30</sup>

Den første er et Nordregio projekt, der kortlægger forskelle i økonomisk performance (DEP) i to svenske udkantsregioner. Heri fremhæves den kulturelle faktor, herunder bestemte grupper af individer, der mere end alt andet 'gør forskellen'.<sup>31</sup> Man anbefaler derfor en tosidet politik (*dual policy*), hvor målet på den ene side er at fremme overordnede økonomiske og fysiske strukturer, primært i form af "improvements in accessibility through the communications infrastructure". Det indebærer ikke mindst forbedring af vejnettet og det offentlige transportsystem.<sup>32</sup> På den anden side er målet at stimulere til 'endogen vækst' ved at fremme mindre håndgribelige, lokale ressourcer, herunder ikke mindst "the capacity of networks in the rural areas and between rural areas and

---

ble factors at this level will provide insights into the reasons for differential performance at other levels" (Bryden og Munro 2001, s. 112).

<sup>26</sup> John m.fl. 1986.

<sup>27</sup> John m.fl. 1986. Se også McDowell 1998, s. 110.

<sup>28</sup> Courtney, 2004, s. viii.

<sup>29</sup> Om "entrepreneurial communities", se f.eks. Flora og Flora 1990. "Community vitality", se f.eks. Shaffer og Summers 1988. "Social capital", se f.eks. Flora 1998; Falk og Kilpatrick 2000; Westlund, Forsberg og Höckertin 2003; Svendsen og Svendsen 2004; Svendsen 2004a.

<sup>30</sup> Westlund, Forsberg, Höckertin 2003; Ceccato og Persson 2003.

<sup>31</sup> Ceccato og Persson 2003, s. 22.

<sup>32</sup> Ceccato og Persson 2003, s. 20.

urban centres”. Her bliver de enkelte lokalområders historiske, økonomiske og kulturelle traditioner fremhævet som en meget vigtig faktor.<sup>33</sup>

Den anden undersøgelse, beskrevet i artiklen ”Social capital and local development in Swedish rural districts”, sammenligner to kommuner, heraf et i fremgang og et i tilbagegang. Vi er altså nede i endnu mindre skala. Måske netop derfor er undersøgelsen endnu mere kvalitativ i sin tilgang end Nordregio projektet. Her fremhæves på den ene side betydningen af stedets *kulturhistorie*: en progressiv, innovativt orienteret ’Gnosjö ånd’ i Bräcke kommune i Sydsverige (iværksættermentalitet) overfor den på mange måder stillestående og resignerende ’gamle industri-lokalsamfunds ånd’, der hersker i Sollefteå kommune i Nordsverige (’afhængigheds’-mentalitet). Endvidere er der ”kvalitative forskelle” mellem *den sociale kapital* i de to områder. I Sollefteå er den sociale kapital fragmenteret, i særdeleshed præget af mangel på samarbejde mellem center og periferi, mens Bräcke er præget af partnerskaber mellem civilsamfund, erhvervsliv og offentlige institutioner.<sup>34</sup> På den måde bør policy strategier fra centralt hold designes i forhold til graden af institutionel tæthed (eller vakuum) i det enkelte landdistriktsområde. Det skal ske i en bestræbelse på at skabe rammer for opbygning af såvel stærke horisontale netværk internt, i lokalsamfundet, og vertikale netværk eksternt, mellem individer/grupper i lokalsamfundet og f.eks. politiske beslutningstagere uden for lokalsamfundet.<sup>35</sup>

## 2.3 Stedbundne og ikke-stedbundne ressourcer

Som vi har set ovenfor, erkender megen af den hidtidige DEP forskning, at ’hårde’ faktorer kun kan forklare en mindre del af væksten. Af samme grund har fokus ofte flyttet sig til mere ’bløde’, endogent betingede faktorer – dvs. ”beyond economic variables to the functioning of the community itself”.<sup>36</sup> Det er ikke mindst tilfældet i de nyeste undersøgelser.

Alligevel har der for det meste været tale om kvantitativt orienterede undersøgelser, hvor økonomer og sociologer forsøger at opsætte statistiske parametre for vækst – ikke mindst på supra-lokale niveauer. Det gælder i høj grad også ’ny økonomi’ og idéen om de såkaldte vækstdrivere.

Når det imidlertid drejer sig om *lokalsamfundsundersøgelser* (hvor n er meget lille) vidner bl.a. de svenske undersøgelser om det nødvendige i at anlægge *kvalitative* mål, eventuelt suppleret med relevante, statistiske data på sogne- og kommuneniveau. Men hvordan yderligere operationalisere disse mere eller mindre synlige ressourcer på lokalt niveau?

---

<sup>33</sup> Ceccato og Persson 2003, s. 21.

<sup>34</sup> Westlund, Forsberg og Höckertin 2003, s. 141.

<sup>35</sup> Westlund, Forsberg og Höckertin 2003, s. 148.

<sup>36</sup> McDowell 1998, s. 111.

### 2.3.1 Brydens model

Bryden og Dawe har her foreslået en opdeling i ”mobile” og ”immobile” ressourcer, der igen er underinddelt i forskellige former for kapital.<sup>37</sup> På den måde forsøger de at videreudvikle den neo-kapital teoriramme, Porter har benyttet i sine studier af forskelle i økonomisk vækst (DEP) mellem forskellige nationer og regioner.<sup>38</sup>

Having identified five categories of factor – Human resources, Physical resources, Knowledge resources, Capital resources, Infrastructure – he [Porter] argued that competitive advantage from factors 'depends on *how efficiently and effectively they are deployed*' (..) Although Porter was mainly concerned with competitive advantage between nations, he also made it clear that competitive advantages varied between regions, and in later work stressed the importance of self-reinforcing clusters of enterprises. All of this work reinforces the idea that various kinds of social, cultural, institutional and environmental 'capital' are very important in seeking to understand what underpins differences in economic performance between nations, regions, and localities.

Ifølge Bryden og Dawe knytter de *immobile* eller 'mindre mobile' ressourcer sig til en bestemt lokalitet. De er ikke sårbare over for markeds konkurrence, og det er meget vanskeligt – hvis ikke umuligt – at overføre dem til andre lokalsamfund. De er som sådanne unikke for et lokalsamfund, forankret i en bestemt kulturel og landskabsmæssig udvikling.

Overordnet består de immobile ressourcer af tre typer håndgribelige ressourcer (bebyggelse, infrastruktur, naturressourcer) operationaliseret som miljøkapital (*environmental capital*); samt i tre typer uhåndgribelige ressourcer (lokal viden, lokale værdier og lokal kultur) operationaliseret som lokal viden kapital, social kapital og kulturel kapital.<sup>39</sup>

Hvad angår de mindre mobile, *uhåndgribelige* ressourcer foreslår Bryden og Dawe med udgangspunkt i Putnams civilsamfundsorienterede, social kapital undersøgelser, at man retter opmærksomheden mod 8 grupper af variable, der indbefatter: 1) offentlige institutioners integration og koordination; 2) samarbejde og civilt engagement i lokalsamfundet; 3) vertikale netværk; 4) den lokale forankring (økonomisk og kulturelt); 5) de lokale virksomheders samarbejde lokalt og supra-lokalt; 6) lokale arbejds-, kapital- og ejendomsmarkeder; 7) lokale og regionale værdier og fælles goder i form af miljø, kulturarv mm., der fremmer den lokale, økonomiske aktivitet; 8) infrastruktur i form af transportmuligheder og telekommunikation.<sup>40</sup>

---

<sup>37</sup> Bryden og Dawe 1998.

<sup>38</sup> Porter 1990.

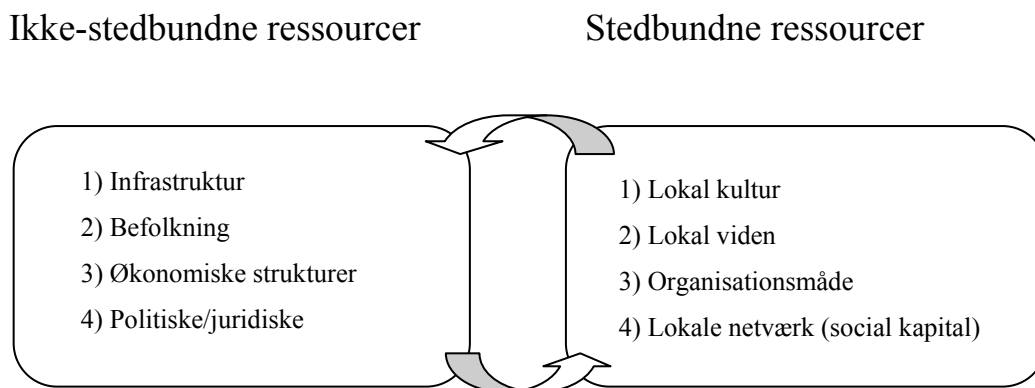
<sup>39</sup> Bryden og Dawe 1998, s. 12.

<sup>40</sup> Bryden og Dawe 1998, s. 20.

### 2.3.2 Stedbundne og ikke-stedbundne ressourcer

Dataindsamlingen i nærværende undersøgelse kalder imidlertid på en mere geografisk orienteret operationalisering. Derfor har jeg i nedenstående Figur 3 tilladt mig at omdøbe mobile/immobile til ikke-stedbundne og stedbundne ressourcer.

**Figur 3. Ikke-stedbundne og stedbundne ressourcer.**



Som det fremgår af figuren, opererer jeg med 4 *ikke-stedbundne* ressourcer: infrastruktur; befolkning (herunder uddannelsesniveau, alders- og kønssammensætning); økonomiske strukturer; politisk-juridiske strukturer. Et fælles træk for disse strukturelle og ofte statistisk målbare ressourcer er, at de overvejende har en regional, national og/eller global forankring, snarere end en lokal. Derfor er de relativt let at opbygge, nedbryde og flytte rundt på i geografisk rum.

Det gælder transport- og kommunikationsnettet, der som oftest er regionalt og nationalt forankret; borgerne, der fra dag til anden kan flytte og medtage deres ressourcer, inklusive uddannelsesmæssige kompetence; samt mere eller mindre omskiftelige rammebetingelser som markedskonjunkturer (herunder kapital- og arbejdsmarked) og love og politikker, der alle har deres oprindelse udenfor lokalsamfundet.

De *stedbundne ressourcer*, som jeg altså vil fokusere på i dette kapitel, findes som 5 former: lokal kultur; lokal viden; organisationsmåde (både inden for erhvervsliv, foreningsliv og offentlig service); lokale netværk, også kaldet den sociale kapital; beliggenhed. Bemærk at *beliggenhed* rummer såvel herlighedsværdier som bebyggelse, herunder fælles mødesteder. Der er her tale om relativt immobile, varige men – sammenlignet med de ikke-stedbundne ressourcer – svært kapitaliserbare ressourcer. Dvs. der skal alt andet lige bruges megen tid



og energi på at konvertere eller 'veksle' dem til økonomisk kapital.<sup>41</sup> Eksempler er lokale produkter, foreningslivet og herlighedsværdier.

Som figuren illustrerer, finder der et dynamisk samspil sted mellem de ikke-stedbundne og stedbundne ressourcer. Det er formodentlig dette samspil, der fører til lokal økonomisk vækst, og som derfor bør understøttes af nationale og regionale landdistriktpolitikker.

Jeg vil i det følgende teste denne hypotese ved at beskrive og sammenligne ressourcer i Klitmøller og Karby, her primært de stedbundne ressourcer som de folder sig ud inden for foreningslivet.

---

<sup>41</sup> Jf. Bourdieu 1986.

### 3. Opbygning af ressourcer gennem historiske processer

Statistikken viser tydeligt, at Klitmøller lige nu er det mest ressourcestærke samfund af de to. Men har det altid været sådan? Og hvordan bliver det i fremtiden?

#### 3.1 Klitmøller

##### 3.1.1 Beliggenhed

Klitmøller by ligger i det gamle Vester Vandet Sogn i Thy, Hillerslev Herred, Thisted Amt. I 1982 blev sognet omdøbt til Klitmøller Sogn, således at hele sognet kom til at ligge i Hanstholm Kommune. Sognet strækker sig fra bakkelandskabet og landbrugslandet omkring Nors og Vandet søer i sognets østlige del til klitterne og hedeområderne omkring Klitmøller ved Vesterhavskysten. Her har man traditionelt ernæret sig ved fiskeri og skudehandelssejlad samt, efter Anden Verdenskrig, i stigende grad ved turisme. Der har desuden frem til i dag været mange håndværkere i området, samt frem til omkring 1970 en hel del landbrugere.<sup>42</sup>

Sognet præges den dag i dag af flere, større plantageområder, heraf flere beliggende i det store Hanstedreservat, der strækker sig fra Hanstholmknuden i nord til Klitmøller og Nors å og sø mod syd. Flere af disse plantager stammer tilbage fra den dæmpning af sandflugten, man iværksatte i Thy fra slutningen af 1700-tallet og frem.<sup>43</sup> Med anlæggelsen af Thisted Fjerritslev strækningen i 1905 blev jernbanenettet ført til Thy. I de efterfølgende årtier blev vejnettet etableret. Og til sidst blev hele Sydthy knyttet nærmere til Mors og Nordvestjylland, da Oddesundbroen nord for Struer åbnede i 1938 og Vilsundbroen syd for Thisted året efter.<sup>44</sup>

Både før og nu har Klitmøller på godt og ondt været domineret af 'æ hav'. Det fremgår såvel af de nutidige interviews i Lokale Forskelle undersøgelsen som af det historiske kildemateriale, ikke mindst erindringsværkerne. F.eks. husker præst og forfatter Jørgen Falk Rønne (1936: 16) om sin barndomstid på præstegården i Rær sydøst for Hanstholm omkring 1900:

Havet var vor Nabo baade til nord og vest, Klitsandet fæg os om Ørene ved enhver Lejlighed. Fra Havet kom det alt sammen, ikke blot Stormene, Havgusen, Brølet i sorte Nætter, men ogsaa Fisken (..) Jo! Havet forstod at holde Folk i Spænding og at holde dem vaagne-

---

<sup>42</sup> Trap Danmark 1924, s. 352; Trap Danmark 1961, s. 562.

<sup>43</sup> Balle 1972, s. 24.

<sup>44</sup> Danske Broer 2005a, b.

Klitmøller fremstår i dag som en relativt spredt bebyggelse bestående af den gamle hovedgade omkranset af nyere sommerhusområder. Ældre, indfødte interviewpersoner mener ikke, byen har ændret sig væsentligt siden Anden Verdenskrig. Lige bortset fra de nye sommerhusområder og flytningen af fiskeriflåden til Hanstholm i 1967 – det år, den nye, moderne fiskeri- og trafikhavn blev taget i brug. De fleste bygninger er velholdte og moderniserede. Mod nord og syd afgrænses byen af de fredede, blændende hvide klitter; mod øst af amtsvejen fra Hanstholm til Thisted; mod vest af havet, hvor surferne lyser op med deres farvestrålende sejl og kites<sup>45</sup> i det, der i dag undertiden kaldes 'Danmarks Hawaii'.

Landingspladsen, der i folkemunde omtales som 'æ hav', strækker sig som en slags halvmole ud i havet ved Ørhage. Tidligere udgjorde den et meget vigtigt møde- og arbejdssted for de lokale fiskere. Feltarbejdet vidner om, at også omkring det nye årtusindskifte fungerer den som et yderst vigtigt, lokalt mødested – nu for grupper med forskellige rekreative interesser, primært lystfiskerne og surferne.

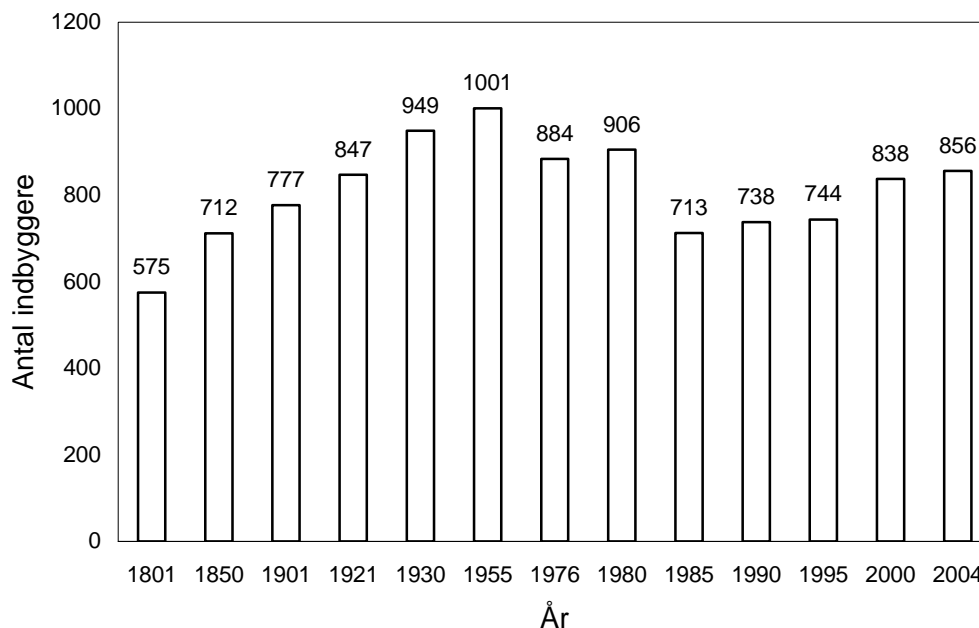
Klitmøller by kan spores tilbage til 1470, om end det først er i 1600-tallet en egentlig bydannelse tager form. I 1616 oplyses der således om 10 husstande i Klitmøller by – et antal, der i slutningen af 1700-tallet er vokset til 77 husstande med knap 350 indbyggere.<sup>46</sup> I løbet af det 19. og 20. århundrede har der i sognet været en jævn stigning frem til 1950'erne, afløst af en mindre nedgangperiode i årtierne herefter. I løbet af de sidste 20 år er kurven dog atter vendt, bl.a. på grund af de mange tilflyttede surfere, jf. Figur 4.

---

<sup>45</sup> En kite er en slags drage, der benyttes til at trække surferen henover vandet.

<sup>46</sup> Holler o.a. 2002, s. 6.

**Figur 4. Befolkningsudviklingen i Vester Vandet Sogn 1801-1980, samt i Klitmøller Sogn 1985-2004.**



I dag præger de mange inden- og udenlandske turister bybilledet i sommerhalvåret, blandt udlændingene ikke mindst tyskere og, i stigende grad, nordmænd.

### 3.1.2 Erhvervsliv

Trap Danmark (1924: 352) beretter om, at byen omkring 1920 rummer kirke, skole, missionshus, en mølle, badehotel, tre købmandshandler, en redningsstation samt en toldassistentstation. I 1955 melder man om kirke, kommunkontor, skole (opført 1941), missionshus, Klitmøller kro og badehotel, flere feriekolonier og ved ”havnen” fiskepakhuse, isværk, bådebyggeri og en emballagefabrik. Herudover en rutebilstation, postekspedition og telefoncentral.<sup>47</sup>

Klitmøller fik oprindeligt sit navn efter de mange vandmøller, der blev etableret fra begyndelsen af 1600-tallet langs Klitmøller Å, og hvoraf den sidste blev nedlagt omkring 1958.<sup>48</sup> Siden hen blomstrede som nævnt *skudehandelen*. I begyndelsen gik thyboernes handel overvejende på Norge. Man sejlede i små sandskuder, der var lette at trække på land. Langt de fleste sejlede fra Klitmøller, hvor der i 1725 var 11 af sådanne skuder og i 1767 hele 15, ligesom man også havde sine egne pakhuse ved stranden.<sup>49</sup> I forbindelse med skudehandlen blomstrede efterhånden også et lokalt bådebyggeri op. Skudedefarten fortsatte op gennem 1800-tallet efter et kort tilbageslag i forbindelse med krigen mod Eng-

<sup>47</sup> Trap Danmark 1961, s. 562.

<sup>48</sup> Interview 18-06-04 med Børge og Sonja Thorup, Klitmøller.

<sup>49</sup> Hvidtfeldt 1972, s. 55.

land. Bådene blev efterhånden større, og man begyndte nu også at sejle til England, Hamborg og Altona. I 1825 var der 6 skuder ved Klitmøller. I dette år blev der imidlertid direkte adgang til Thisted, der fik sin egen havn. Thisted overtog herefter gradvist rollen som hjemsted for en større handelsflåde, mens Klitmøller forvandlede til en fiskerby.<sup>50</sup>

*Landbruget* har siden 1600-tallet spillet en stor rolle i Thy, ofte suppleret med fiskeri i hav, sø og fjord. Også mølboerne, der før udskiftningen var fæstebønder, ernærede sig ved fiskeri i å, sø og hav. Man talte i den forbindelse om fiskerbønder. Jorden hørte bl.a. under Ulstrup Herregård og Vester Vandet Kirke.<sup>51</sup>

Feltarbejdet afslører, at det dog først og fremmest er skudéfarten og fiskeriet, folk forbinder med Klitmøller. I takt med, at skudéfarten forsvandt i sidste halvdel af 1800-tallet, blev *fiskeriet* det dominerende erhverv. Helt frem til 1960'erne fiskede man fra de gamle fiskerlejer i Agger, Nørre Vorupør, Klitmøller og Hansted. Efterhånden flyttede fiskerflåden dog til de nye havne i Thyborøn, opført under Første Verdenskrig, og Hanstholm efter Anden Verdenskrig.<sup>52</sup>

Fhv. fisker Børge Thorup har i et interview berettet om livet i Klitmøller omkring 1960. På den tid var der stadig et pulserende, lokalt erhvervsliv, der – som ovenfor nævnt – var centreret omkring landingspladsen, herunder flere fiskepakhuse, isværk, bådebyggeri og en emballagefabrik. Der var ofte tale om små andelsforeninger oprettet op gennem 1920'erne, 30'erne og 40'erne. Thorup og hans hustru, der flyttede til byen i 1958, husker desuden en rejsefabrik med mange kvindeligt ansatte, samt en fiskeeksportforretning der viderebragte fisk til Esbjerg og Thyborøn. ”Der var kun fiskeriet”, erindrer Thorup.<sup>53</sup> Man fiskede med kroge efter torsk og kuller. Krogene ’bad’ fiskernes hustruer med muslingekød. Erhvervslivet var i høj grad forankret inden for Thy, og – indtil fiskerne i slutningen af 1960'erne flyttede til Hanstholm og der på samme blev etableret en rigtig vej fra Klitmøller til Hanstholm – foregik de fleste økonomiske transaktioner vest-øst, mellem beboerne i Vester Vandet sogn og beboerne i Thisted og omegn. ”Klitmøller har altid været en forstad til Thisted”, som en interviewperson udtrykker det.<sup>54</sup>

Generelt giver ældre interviewpersoners beretninger indtryk af, at der har været tale om et nøjsomt liv – i modsætning til tiden fra sidst i 1960'erne, hvor fiskerflåden flyttede til den nye havn i Hanstholm og både kuttere og indtjening blev markant større. *Turismen* fik her en tiltagende økonomisk betydning, med udbredelse af sommerhusområder og med badegæster, der især kom fra Thisted-området – i en grad, så Klitmøller efterhånden blev kendt som ”Thisted

---

<sup>50</sup> Hvidtfeldt 1972, s. 56.

<sup>51</sup> Michelsen 1972, s. 72; Rasmussen 1972, s. 64; Holler o.a. 2002, s. 6.

<sup>52</sup> Rasmussen 1972, s. 68f.

<sup>53</sup> Interview 18-06-04 med Børge og Sonja Thorup, Klitmøller. I øvrigt kan Børge Thorups sidste kutter i dag ses udstillet på stranden ved landingspladsen.

<sup>54</sup> Interview 19-06-04 med Jens Oddershede, Klitmøller.

Klampenborg”.<sup>55</sup> Flere tjente en ekstra skilling ved at udleje deres bolig til badegæster, ofte fra Thisted – ”så flyttede man selv ud i baghuset imens”.<sup>56</sup> Før Børge og hans hustru kom til Klitmøller, havde mange fiskere desuden haft sideerhverv som skovarbejdere samt som kartoffeloptagere på gårdene længere inde i landet.

I interviewene fremhæves det endelig, at mølboerne har tradition for at være *politisk* aktive. Et eksempel af ældre dato er fisker Anton Jensen, der i begyndelsen af 1900-tallet var sognefoged og desuden formand for Centralforeningen af Fiskeri i Thisted amt.<sup>57</sup> Nutidige eksempler er tidligere folketingsmedlem af Fremskridtspartiet, Hans Bach, samt Ove og Preben Holler, der har været aktive inden for kommunalpolitik.

### 3.1.3 Kulturliv

Udover fiskeindustrier og bådebyggeri rummede Klitmøller by i midten af 1950’erne også kommunekontor, skole, missionshus, Klitmøller kro og badehotel samt flere feriekolonier.<sup>58</sup> Hvad angår butikker, erindrer Thorup og hans hustru, at der omkring 1960 har været 5 købmænd, en bager, en slagter, en tøjforretning samt to cykelforretninger. Endelig har der været en del småhåndværkere.

Udover landingspladsen har kroen været et vigtigt socialt mødested. Ifølge hjemmesiden fungerede den i 1829 som pakhushus og gæstgiveri for især sømænd. I 1834 som badehotel og kro med kongelig bevilling. Fra 1996 til 2003 som vandrehjem og kursuscenter. Og siden da igen som kro og badehotel. Frem til 1970’erne samledes missionsfolkene i Missionshuset. Herudover har de forskellige slægter kommet meget sammen, ligesom de mange fiskepakkere har udgjort en gruppe for sig. Missionsfolkene udgjorde ifølge Børge Thorup ikke en fasttømret gruppe, om end han selv og flere andre interviewpersoner nævner eksempler på borgere, der er blevet ”frosset ud” af missionens folk.

Efter Børge Thorups udsagn var der herudover ikke noget kulturliv, da han og hustruen kom til byen. Bl.a. af den grund startede de en spejderafdeling op året efter, i 1959 – vel at mærke blåspejdere, understreger Thorup, og ikke (missionske) grønspejdere, som IM kredsen i byen måske havde håbet på. Spejderarbejdet blev hurtigt en succes. Omkring 1960 havde man fået oprettet både et drenge- og pigehold, hvert på omkring 15-20 børn. Eget klubhus fik man i 1962, efter at have restaureret en forfalden toldembedsmandsbygning, bl.a. med en lokal murers frivillige arbejdskraft. Senere kom også to døtre og en svigersøn med ind i spejderarbejdet, der har været omfattende frem til i dag.

---

<sup>55</sup> Workshop afholdt på plejehjemmet ”Klitrosen” i Klitmøller, 13-12-04.

<sup>56</sup> Interview 18-06-04 med Børge og Sonja Thorup, Klitmøller.

<sup>57</sup> Nedergaard 1959, s. 666.

<sup>58</sup> Trap Danmark 1961, s. 562.

Både interviews og en workshop vidner om, at også den lokale idrætsforening, har været betydningsfuld – takket være en stor skare frivillige, der bl.a. har bygget klubhuset. Lige for tiden har man tillige planer om at opføre en mini-hal i tilknytning til sportspladsen (som foreningen selv ejer), eventuelt i samarbejde med spejderne.<sup>59</sup>

Efter etableringen af Hanstholm Havn og flytningen af det professionelle fiskeri er Lystfiskerforeningen kommet til, i dag for en stor dels vedkommende bestående af pensionister, herunder også tidligere erhvervsfiskere. Endnu en reminiscens af erhvervsfiskeriet er det stadig eksisterende ålekistelaug.

### 3.1.4 Nyeste tid

Endelig har tilflyttede surfer-entusiaster haft stor betydning siden slutningen af 1980'erne, organiseret i klubben North Atlantic Surf Association (NASA), og med klubhus på landingspladsen siden 2001. Der har dog været problemer med tilrejsende surferturister. Det er især yngre tyskere, der overnatter i deres minibusser på parkeringspladsen på landingspladsen eller i nærområdet. Netop pga. af en sådan 'invasion' er en rastepads nær Vandet Sø blevet sløjftet af ejeren, en lokal landmand – til stor irritation for lokalbefolkningen.<sup>60</sup>

**Landingspladsen i Klitmøller** (foto: Gunnar L.H. Svendsen, juni 2004)



<sup>59</sup> Workshop afholdt på plejehjemmet "Klitrosen" i Klitmøller, 13-12-04.

<sup>60</sup> Workshop afholdt på plejehjemmet "Klitrosen" i Klitmøller, 13-12-04.

Også mange sommerhusejere er kommet til gennem de sidste 20 år. Man synes i den forbindelse at skelne skarpt mellem 'de fastboende' og 'ikke-fastboende'. Der spores i øvrigt en generel frygt for, at byen udvikler sig til et poppet sommerhussamfund á la Løkken – overproppet om sommeren men 'mørklagt' hele vinterhalvåret.

Alle interviews peger i retning af, at man har følt et kulturelt tilhørsforhold til Thisted, men aldrig til Nr. Vorupør mod syd og den forholdsvis nye by Hanstholm mod nord. Dette må nødvendigvis også hænge sammen med, at man erhvervsmæssigt har haft mest med thistedboerne at gøre, også på grund af infrastrukturen frem til slutningen af 1960'erne. Det kan måske alligevel undre en udenforstående, idet der jo også har eksisteret store fiskersamfund i Nr. Vorupør og Hanstholm. Imidlertid udtaler mange interviewpersoner i den forbindelse, at fiskerkulturen i Klitmøller adskiller sig fra de øvrige kystsamfund ved sin åbenhed og "en lyst til at more sig". Denne forskel er rent faktisk dokumenteret i historiske kilder. Således hed det om fiskerne i Klitmøller omkring 1900:

Fiskerne i Klitmøller er paa mange Maader forskellige fra den øvrige Fiskerbefolkning langs Kysten. Mange af dem har sejlet i flere Aar og er derved kommet i Forbindelse med andre Folk, de er blevet mere oplyst, mere afslebne, hvilket naturligt sætter Præg paa Livet.<sup>61</sup>

Mange interviewpersoner angiver skudehandelen og traditionen for turisme som historiske årsager til denne åbenhed. Dette siges også at være årsagen til, at IM trods alt ikke har haft så dybt rod fæste her, sammenlignet med andre fiskersamfund langs vestkysten som Vorupør, Agger og Harboør. Man mener dog ikke, der findes en særlig Klitmøller sognekultur eller -mentalitet.

Både interviews og en workshop vidner om, at der blandt mølboerne findes en levende lokalhistorisk interesse. Dette har helt konkret givet sig udslag i en bogudgivelse i 2002 med titlen *Klitmøller vejnavne*, i en netop foretaget genrestaurering af landingspladsen og kroen, i en grundig vedligeholdelse af byens huse i en oprindelig byggestil generelt, samt i planerne om et skudefartsmuseum. I sidstnævnte projekt er hensigten således at skabe et "dokumentationscenter for Klitmøllers interessante fortid" ved at "synliggøre og bevare denne spændende historie, som bl.a. en del af befolkningens identitet".<sup>62</sup>

På spørgsmålet om, hvilken betydning lokalhistorien har for nutidens kulturliv blev det bl.a. sagt, at "der bliver talt lokalhistorie i alle foreninger". Desuden, at det velfungerende børneområde kan ses som et konkret resultat af lokal kultur, der baserer sig på at finde egne, alternative løsninger med stort frivilligt engagement. Ja, i det hele taget er der de seneste år blevet mere samarbejde mellem

---

<sup>61</sup> Thybo 1923, s. 108.

<sup>62</sup> Klitmøller Skudefartsmuseum 2004.



foreningerne, og man er blevet bedre til at ”udnytte hinandens styrker”.<sup>63</sup> Hvad angår lokalhistoriens betydning for erhvervslivet mente man, at skudehandlen og fiskeriet stadig betyder noget – især rent identitetsmæssigt, men også fordi mange stadig arbejder inden for fiskeriet i nærområdet, især i Hanstholm.<sup>64</sup>

## 3.2 Karby

### 3.2.1 Beliggenhed

Karby sogn, som er en del af det gamle Morsø Sønder Herred, ligger i det yderste, sydvestlige hjørne af Mors. Det er på vest- og sydsiden omgivet af Limfjorden, der skiller Thy og Mors. Sognet præges af et let bakket landskab og de naturskønne kyststrækninger ved Neessund og på Agerø, der tidligere har tilhørt Karby sogn – men som dog stadig kan siges at udgøre en del af lokalområdet. På Agerø, der blev sammenlagt med Redsted-Hvidbjerg sogne i 1972, er der flere fredede kyst- og engområder.

Jorden, der består af lermuld, er meget frugtbar som på det meste af Mors. Der har været flere større gårde men også mange smågårde og husmænd. Den gamle præstegård (fra 1800), der ligger lidt vest for Karby, havde frem til begyndelsen af det 20. århundrede store jordbesiddelser. I dag ejer 4-5 landmænd langt det meste af landbrugsjorden. I Karby har der tillige boet mange håndværkere og arbejdere – en gruppe, der i 1950 udgjorde over 40 % procent af de beskæftigede.<sup>65</sup> Herudover har der været fiskere, og især mange husmænd har haft fiskeriet som bierhverv.<sup>66</sup>

Frem til midten af 1950’erne berettes der om et vidtstrakt sogn med store afstande og dårlige vejforhold. Der har siden 1500-tallet været regelmæssig færgefart fra Neessund færgehavn til Sydthy. Med åbningen af Vilsund broen i 1939 blev der skabt en fast forbindelse til Thy, mens Sallingsundbroen først blev åbnet i 1978.<sup>67</sup> At Karby har været betragtet som lidt af en afkrog eller ’endestation’ kan en interviewperson bevidne. Da hans mor i 1926 i forbindelse med giftermål skulle flytte til Karby fra den kulturelle højborg på Mors på det tidspunkt, Øster Jølby, blev der sagt i hendes hjemby, at hun skulle til ”De dødes rige”.<sup>68</sup> Turen ud til Karby var lang og besværlig, og ”man kom ikke derud, hvis man ikke skulle noget”.<sup>69</sup> Ikke mindst Agerø har efter alt at dømme udgjort et meget isoleret samfund.

Socialhistorisk har området været præget af skellet mellem de ’lavkulturelle’ småhusmænd, fiskere og arbejdere og de større, ’finkulturelle’ gårdmænd, der

---

<sup>63</sup> Workshop afholdt på plejehjemmet ”Klitrosen” i Klitmøller, 13-12-04.

<sup>64</sup> Workshop afholdt på plejehjemmet ”Klitrosen” i Klitmøller, 13-12-04.

<sup>65</sup> Trap Danmark 1961, s. 703.

<sup>66</sup> Interview 28-05-04 med Aase og Kristian Ringgaard, Fredsø, tidl. Karby.

<sup>67</sup> Sørensen 1950, s. 15; Danske Broer 2005a, b.

<sup>68</sup> Interview 28-05-04 med Aase og Kristian Ringgaard, Fredsø, tidl. Karby

<sup>69</sup> Interview 28-05-04 med Aase og Kristian Ringgaard, Fredsø, tidl. Karby

især var bosat i Hvidbjerg og omegn.<sup>70</sup> ”Skellene gik ret dybt i befolkningen, baade socialt og aandeligt”, læser man i *Dansk Præste og Sognehistorie*. De større gårdmænd var overvejende grundtvigiansk sindede, mens de relativt få indremissionske bestod af håndværkere og husmænd samt enkelte gårdmænd.<sup>71</sup>

Som så mange andre steder var Karby frem til 1970’erne et levende samfund – med tre skoler (gennem 1960’erne), mange butikker samt flere større virksomheder. Vigtige mødesteder for lokalbefolkningen var Fælledparken, udsigtspunktet Årbjerg Torn, samt oppe hos smeden. Det vigtigste mødested var dog det af smedjen, købmanden og frisøren indrammede torv, der imidlertid ophørte med at være mødested i takt med, at butikkerne lukkede.<sup>72</sup>

Karby befinder sig i disse år i en slags ’genopbygnings-’ eller ’rekonstruktionsfase’. Man er f.eks. ved at genetablere Fælledparken samt det ovennævnte torv ved siden af Brugsen. Man finder flere virksomheder langs hovedgaden, bl.a. en nyetableret isoleringsfabrik i det gamle mejeri, en IT virksomhed samt en smedjevirksomhed, hvor man primært fremstiller stokerfyr. Bagved byen, mod vest, skråner et skønt, kuperet og næsten uberørt englandskab ned mod fjorden. Her findes det omtalte udsigtspunkt Årbjerg Torn, hvortil man for nyligt har genoprettet en stiforbindelse. Hverken byen eller omegnen som sådan bærer præg af turisme, bortset fra nogle enkelte dørsalg.

**Opførelse af et nyt torv ved siden af Brugsen** (Foto: Gunnar L.H. Svendsen, juni 2004)



<sup>70</sup> Interview 28-05-04 med Aase og Kristian Ringgaard, Fredsø, tidl. Karby.

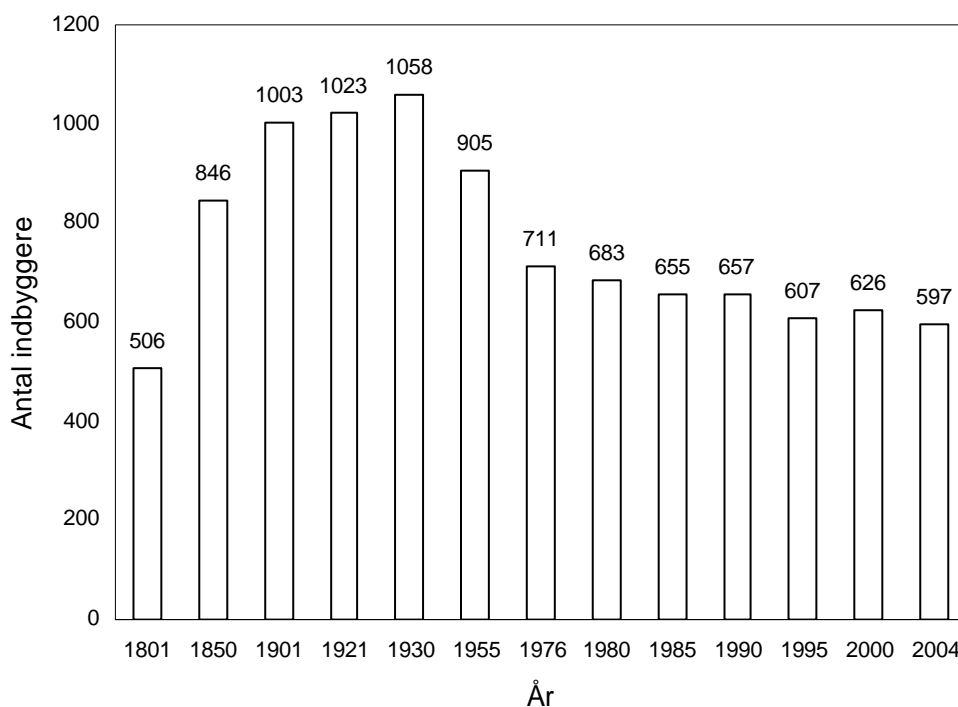
<sup>71</sup> Nedergaard 1959, s. 783.

<sup>72</sup> Interview 28-05-04 med Aase og Kristian Ringgaard, Fredsø, tidl. Karby.

I skriftlige kilder kan Karby, der oprindeligt hed Karleby, spores tilbage til omkring 1300. Byen har dog også eksisteret længere tilbage, eftersom der er spor efter en meget stor vikinge-/middelalderbebyggelse.<sup>73</sup> I vikingetiden fremstår byen således som den største og vigtigste by på Mors. I den forbindelse skriver forfatteren Knud Sørensen (2004: 1) i en artikel, at "[Nykøbing Mors] må antages at være opstået omkring år 1200, som en slags erstatning for den hidtidige store by på Mors, landsbyen Karby på øens vestside. Den [Karby] havde sin storhedstid i vikingetiden, da der var forbindelse vestud af Limfjorden, men mistede betydning, da udløbet sandede til".

I Karby er der en bevidsthed om, at der tidligere på stedet har ligget en sådan større vikingebygning, der kan spores tilbage til omkring 1200. Herom vidner ikke mindst de igangværende projekter i Neessund Vikingskibslaug, der i samarbejde med Limfjordscentret Doverodde på Sydthy har planer om at bygge et vikingskib samt anlægge landingspladser med primitive overnatningsmuligheder ved kysten nær Karby.<sup>74</sup>

**Figur 5. Befolkningsudviklingen i Karby sogn 1801-2004.**



Befolkningsmæssigt ser vi en tilbagegang på 35 % i perioden 1930 til 1980. Gennem de sidste 25 år har der været en stagnerende tendens (Figur 5). Imidlertid har man også i dag svært ved at holde på såvel unge som gamle. De unge

<sup>73</sup> Trap Danmark 1961, s. 703; Kulturmiljøatlas Mors 2004.

<sup>74</sup> Jf. Neesund Vikingskibslaugs hjemmeside: [www.karby.dk/new/Vikingerne.htm](http://www.karby.dk/new/Vikingerne.htm) (adgangs-dato: 20-07-04).

flytter efter de store uddannelsescentre i byområder, ofte uden for Mors, mens mange ældre typisk flytter ind til Nykøbing Mors.

### 3.2.2 Erhvervsliv

Omkring 1920 finder vi i Karby foruden kirke, præstegård og missionshus seks købmandshandler, to møller, en cementvarefabrik og et andelsmejeri, oprettet i 1882 og fungerende som fællesmejeri frem til 1888. Mejeriet blev revet ned og genopbygget i 1959. Den store og ganske imponerende bygning i funktionalistisk stil må helt klart have været sognets stolthed. Herudover hører vi om afholdshjem, skole, pøgeskole, postkontor samt det såkaldt Brøchner-Obelske Hospital, der i 1843 blev opført for trængende familier på initiativ af to præster. I landsbyen Torp berettes om en mølle, i Næs endnu en skole, på Agerø en filialkirke og skole og i Neessund den omtalte færgefart tillige med færgekroen.

Omkring 1960 er der dukket endnu flere småvirksomheder og serviceinstitutioner op i Karby, nemlig en rutebilstation, en filial af Morsø Bank med lokale for sognebibliotek, en afholdskro, en maskinstation, samt en kombineret postekspedition og telefoncentral.<sup>75</sup> Postekspeditionen havde ”postmester med fin uniform og det hele”, erindrer en interviewperson.<sup>76</sup> Herudover husker ægteparret Kristian og Aase Ringgaard i tiden efter Anden Verdenskrig et metalstøberi, en manufakturhandel, en bødker, en træskomand, to bagere, to købmænd og en brugs, en slagter, et renseri, en syerske, en damefrisør, en herreskrædder, to barberere, en mekaniker, en gartner, et tatoludsalg, et håndkøbsudsalg, en ølbrygger, en urmager, en møbelhandler, en taxavirksomhed samt tre murere og to tømrere.

På trods af, at Karby tidligt er blevet betragtet som en slags ’arbejderby’ af ikke mindst beboerne i Hvidbjerg sogn, har *landbruget* haft stor betydning, både erhvervsmæssigt og kulturelt. Som nævnt har der traditionelt været store gårde på egnen, ligesom der berettes om dominerende gårdmænd. Et eksempel fra tiden omkring 1900 er ”den folkelige fører” fra Agerø, gårdejer Borre, der også blev kaldt ”Kongen af Agerø”.<sup>77</sup> Et nyere eksempel, som går igen i mange interviews, er gårdejer Axel Korsgaard, Hvidbjerg, der fra Anden Verdenskrig og frem til 1970’erne havde stor indflydelse i lokalsamfundet, bl.a. som sognerådsformand og formand for Karby Andelsmejeri. Han beskrives som en mand af få ord, der gjorde meget for egnen – men dog også en noget egenrådig mand. Flere husker således, hvordan han i forbindelse med en debat om indkøb af en tankbil i slutningen af 1960’erne mente, at ”*andelstanken, det går alt for langsomt*”. Hvorpå mejeribestyrelsen efter hans anvisning købte en tankbil uden at

---

<sup>75</sup> Trap Danmark 1924, s. 447; 1961, s. 704.

<sup>76</sup> Interview 28-05-04 med Aase og Kristian Ringgaard, Fredsø, tidl. Karby.

<sup>77</sup> Nedergaard 1959, s. 783.

spørge medlemmerne om lov. Og ”fra den dag af døde andelstanken”, hedder det.<sup>78</sup>

Som nævnt var der et stort og meget varieret, lokalt *handelsliv* frem til 1970’erne. F.eks. husker gårdmandssønnen Kristian Ringgaard fra sine barnedomsår i 1940’erne, når han på hestevogn sammen med sin far kørte korn hen til møllen. Der var tre møller dengang, to i Karby og en i Torp. En tur til købmanden tog mindst en halv dag, så fik man kaffe og købte stort ind – det var ”en hel udflugt”. Turen gik som oftest til købmand Sørensen, der var ”en hel institution i Karby” og en ”rigtig købmand” med grovvarer. Ikke mindst i 1950’erne var der ”gang i den”, fortæller Ringgaard videre. Der var en stor ”mellemlasse” bestående af små håndværkere og forretningsfolk. I det hele taget er 1950’erne og 1960’erne præget af et mylder af liv – i kontrast til 1970’erne, hvor der ”går skred i tingene”. Herudover erindrer han og hans kone, at der var mange tjenestefolk samt karle og piger fra gårdene og – som sagt – arbejdsfolk og husmænd/deltidsfiskere. Hvad angår *arbejdsfolkene*, var mange af dem lokale, der boede i små arbejderboliger i midtbyen. Her boede der også en del fiskere, og de to grupper kom efter sigende en del sammen. Mange arbejdsfolk var ansat på cementvarefabrikken, der lå i Karby, samt på det nævnte metalstøberi, der blev oprettet lidt uden for byen lige efter Anden Verdenskrig og flyttede igen omkring 1970. Som nævnt ernærede mange sig også ved deltidsfiskeri, ligesom de i arbejdsløshedsperioder via et formidlingskontor blev sendt på daglejerarbejde ude på de tilstødende gårde.<sup>79</sup>

Endelig har der været mange ansat på byens klart største arbejdsplads, *Karby Andelsmejeri*. Frem til lukningen i 1994 har dette mejeri ikke blot spillet en meget vigtig rolle i det lokale erhvervsliv – det har tillige udgjort en vigtig, økonomisk faktor på øen som sådan. Således har mejeriet i Karby under navnet ”Andelsmejeriet Mors” siden 1979 fungeret som det sidste overlevende mejeri af de i alt 13 andelsmejerier, der blev oprettet på Mors i løbet af perioden 1887-1940.

Som i de fleste danske landsbyer forbindes det historiske forløb siden 1960’erne ofte med en generel følelse af tilbagegang, afvikling og tab – også selvom befolkningsnedgangen i mange tilfælde ikke er voldsom stor, hvilket Karby sogn er et eksempel på. Men mange, der husker tiden før 1970, savner de økonomiske aktiviteter, der førhen gav byen liv. Herom vidner også en nyligt foretaget undersøgelse af lokalt forenings- og erhvervsliv i Hvidbjerg og Karby. Det er interessant her at se, at det ikke så meget er selve arbejdspladserne, man savner, som netop det summende, lokale *arbejdsliv*. I den forbindelse læser man om mejeriets betydning:

Betydningen af at bo et sted, der er ramme om foretagsomhed og aktivitet, kunne jeg f.eks. høre i mine interviews, når talen faldt på Karby Mejeri. Mejeriet blev lukket i 1994, og mange mente, at det var et stort tab for byen.

<sup>78</sup> Fokusgruppemøde 12-05-04 i Karby, samt interview 28-5-04 med Aase og Kristian Ringgaard, Fredsø, tidl. Karby.

<sup>79</sup> Interview 28-05-04 med Aase og Kristian Ringgaard, Fredsø, tidl. Karby.

Faktisk ikke så meget på grund af de mistede lokale arbejdspladser, for mejeriet beskæftigede absolut ikke kun lokale folk. Det, man savnede, var først og fremmest aktiviteten i byen. Det var dette, at folk kom til Karby udefra for at gå på arbejde, at mælkebilernes ankomst og afgang gav liv i byen - og at mejeriet gav beboerne noget fælles at interessere sig for.<sup>80</sup>

Det fremgår dog af vore egne interviews samt en workshop, vi afholdt i Karby december 2004, at mejerilukningen dog også – i mere positiv forstand – har sat fokus på skabelsen af nye, lokale arbejdspladser.<sup>81</sup> Herudover vidner både interviews og workshop om, at Karby-borgerne ikke ser den store sammenhæng mellem det tidligere og nutidige erhvervsliv, om end flere erhvervsbygninger bliver brugt til nye erhvervsmæssige formål i dag – som f.eks. mejeriet.<sup>82</sup>

### 3.2.3 Kulturliv

Hvidbjerg var omegnens ”kulturelle centrum” frem til omkring 1960.<sup>83</sup> Langt de fleste kulturelle og idrætslige aktiviteter foregik i *Hvidbjerg Forsamlingshus*, opført 1878. Det var i denne periode overvejende gymnastik samt foredragsvirksomhed. ”*Alting var i Hvidbjerg. Folk [fra Karby] tog til Hvidbjerg*”, erindrer Kristian Ringgaard. Foruden gymnastik og foredrag husker han også, at præsten i Karby holdt arrangementer i Hvidbjerg Forsamlingshus i tiden omkring 1950. Og en lærer fra Karby Skole lavede *oplæsningsaftener* i forsamlingshuset, han var en god og levende oplæser. Det var mest humoristiske noveller. Der kom mange unge – pigerne sad og strikkede imens.

I det hele greb de unge enhver mulighed for at være sammen, beretter Ringgaard: ”*Der var ikke mange muligheder i en sådan udørk som Karby*”. Man mødtes også på torvet, ved smedjen, i Fælledparken eller på Åsbjerg Torn. Man var bare sammen og ”foretog sig ikke noget særligt”.<sup>84</sup> Dog husker Ringgaard en rejsebio som et ganske særligt indslag. Den kom cirka en gang om måneden, og forestillingen foregik på Karby Hotel. ”*Det var fantastisk at være der. Der var mange unge mennesker*”. Af øvrige farverige indslag kan nævnes fiskerne fra Sillerslev, der ved festlige lejligheder kom til byen. Der var til forskel fra deltidsfiskerne i Karby tale om deciderede fiskere ”med blå fiskertrøjer og arme, de ikke kunne få ind til kroppen”. Så endte det som regel med slagsmål. Karby Hotel gik i øvrigt under navnet Karby Afholdshjem. Det var blevet oprettet i 1892 – så afholdt man foreningsmøder og ”det selskabelige” her (men ikke idræt og foredrag). En gang i midten af 1960’erne fik man spiritusbevilling, og så blev det til en rigtig kro. Det skete i øvrigt på et tidspunkt, hvor ”det finkulturelle [i Hvidbjerg] forsvandt”.

---

<sup>80</sup> Lund 1998, s. 42, se også s. 61.

<sup>81</sup> Workshop afholdt på Karby Friskole, 01-12-04.

<sup>82</sup> Workshop afholdt på Karby Friskole, 01-12-04.

<sup>83</sup> Interview 28-05-04 med Aase og Kristian Ringgaard, Fredsø, tidl. Karby.

<sup>84</sup> Interview 28-05-04 med Aase og Kristian Ringgaard, Fredsø, tidl. Karby.

Ringgaard husker, at der altid ”var gang i den i Karby”, og at han som 15-16 årig ofte havde spurgt sine forældre: ”Hvorfor må jeg ikke komme til bal i Karby?” Men ”ordentlige folks børn” kom ikke til bal i Karby – man kunne så let komme i dårligt selskab. Derimod måtte Kristian gerne tage til arrangementer i det fjernere beliggende Hvidbjerg. Der var i det hele taget forskel på Karby og Hvidbjerg folk dengang. Eller mere præcist, hvis vi følger *Dansk Præste og Sognehistorie*, forskel på gårdmænd og arbejdsfolk/husmænd fra midten af 1800-tallet og frem – på et Sydmons, der betegnes som betydeligt mindre religiøst vakt end Nordmons.<sup>85</sup> I Karby ”var man mere lige”, husker Kristian Ringgaard fra årtierne i midten af 1900-tallet. Men af de mere velhavende gårdejere i Hvidbjerg blev de regnet for ”andenrangsfolk”, også selvom det aldrig blev sagt direkte. ”Gårdmændene i Hvidbjerg mente, de var en tak bedre end i Karby på det kulturelle område”. Symptomatisk nok lå gymnastikforeningen da også i Hvidbjerg, mens de ’kun’ spillede fodbold i Karby – en andenrangssport mente mange Hvidbjerg folk.

Kristian og hans familie boede selv lidt uden for byen. Hans far var gårdejer og herudover i en lang årrække formand for Landboforeningen på Mors og for Morsø gymnastikforening. Den ganske særlige kultur, der frem til omkring 1960 prægede de grundtvigianske gårdmandsfamilier på Sydvestmons – såvel som i mange andre landdistrikter i Danmark – kan opsummeres i følgende citat af Ove Korsgaard, søn af føromtalte Aksel Korsgaard:

I mit hjem diskuterede vi aldrig, om køerne skulle fodres, om vi skulle holde jul, eller om vi skulle gå til gymnastik. Det gjorde alle ordentlige mennesker.<sup>86</sup>

På den baggrund kan det måske undre, at der i 1907 blev indviet et *missionshus* i Karby. Der var dog tale om en meget lille, om end meget aktiv indremissionskreds. Senere blev der opført en bolig for en indremissionær, og en lang række indremissionærer har virket herfra. Som sådan har den indremissionske kred i Karby på mange måder fungeret som et center for IM på Mors, i hvert fald frem til slutningen af 1950’erne, hvor IM folkene hvert år på store bededag ”samles (..) fra hele øen til fællesmøde, og det føles af IMs venner som en festdag”.<sup>87</sup>

### 3.2.4 Den nyeste tid

I nutiden bliver der stadig talt meget om forskellen mellem Karby og Hvidbjerg. Herom vidner både vores egne interviews samt den tidligere omtalte etnologiske undersøgelse. Fordommen lyder således (stadig), at ”i Hvidbjerg er de fine på den og kan ikke samle folk – i Karby har de ”alle slags folk” og et

---

<sup>85</sup> Nedergaard 1959, s. 783.

<sup>86</sup> Korsgaard 1986 citeret fra Lund 1998, s. 48.

<sup>87</sup> Nedergaard 1959, s. 783.

godt sammenhold”.<sup>88</sup> Og i den omtalte workshop var der blandt de fremmødte Karby-beboere bred enighed om det, en person formulerede som: ”Vi har ikke [som f.eks. Hvidbjerg] fået så meget forærende, så vi har måttet gøre det selv og har derfor større sammenhold”.<sup>89</sup> Der er tydeligvis tale om en stereotypisk fremstilling. Men fordommen har tilsyneladende delvist hold i virkeligheden, og altså også i lokalhistorien.

Når alt kommer til alt er den reelle forskel måske lille. Herom vidner også de mange udtalelser, der går på, at Nykøbing Mors præges af en fremmedartet bymentalitet – ”ikke som her [hos os på landet]”. Den lokale (landbo-)mentalitet blev i øvrigt af Karby-borgerne fremhævet som sognets største styrke (efter ”ildsjæle”) i workshoppen. Ordet ’stouthed’ blev her benyttet: ”Man kan, skal og vil gøre det selv”.<sup>90</sup> Workshoppen afslørede dog også, at der er flere ting, de lokale har svært ved at ændre på. Som de vigtigste blev nævnt udlejning af ’Låsby-Svendsen’ huse til ”bistandsklienter” og ”sociale nomader”, ”afvandringen af ældre” fra Karby til Nykøbing, samt de dårlige veje, bus- og færgeforbindelser i nærområdet.<sup>91</sup>

Interviews, møder og workshops peger på, at der siden 1970 har været tre vigtige begivenheder: kommunesammenlægningen (i 1970), oprettelsen af Karby Friskole i 1992, samt stiftelsen af Erhvervsudvikling Karby i januar 2000.

Kommunesammenlægningen betød bl.a., at Hvidbjerg blev udpeget til lokalt center. Det var måske også en af årsagerne til, at man besluttede at lukke skolen i Karby i 1991. Med oprettelsen af Friskolen året efter genvandt mange Karby borgere tydeligvis noget af troen på at det kunne lade sig gøre at ’vende udviklingen’ – eller i hvert fald gøre noget selv for at bevare nogle af lokalsamfundets kerneinstitutioner. Ord som ”samlingspunkt”, ”ildsjæle”, ”alting foregår på Friskolen”, ”det er vores eget” og ”det har givet et større fællesskab” går igen. For mange bliver oprettelsen af Friskolen ligeledes opfattet som et symbol på forskellen mellem Hvidbjerg og Karby: Vi har måttet kæmpe for det – det har de ikke været vant til i Hvidbjerg.

Erhvervsudvikling Karby (også kaldet EU Karby) er en sammenslutning af 46 mindre virksomheder, landbrug, foreninger og iværksættere på Mors.<sup>92</sup> Tilknyttet er en deltidsansat virksomhedskonsulent, der tilbyder medlemmerne rådgivning og konsulentbistand, primært vedrørende fundraising og markedsføring. Initiativet har indtil i dag udmøntet sig.<sup>93</sup> Formålet er ifølge vedtægterne at ”styrke beskæftigelse og erhverv på Mors”, primært ved at ”beskrive, formulere, ansøgninger til f.eks. EU, kommune [samt] sørge for opfølgning på nævnte ansøgninger”.<sup>94</sup> I perioden 2001-2003 var fundraisingsresultatet 4,5 millio-

---

<sup>88</sup> Lund 1998, s. 34.

<sup>89</sup> Workshop afholdt på Karby Friskole, 01-12-04.

<sup>90</sup> Workshop afholdt på Karby Friskole, 01-12-04.

<sup>91</sup> Workshop afholdt på Karby Friskole, 01-12-04.

<sup>92</sup> Jf. EU Karbys hjemmeside: [www.eu-karby.dk](http://www.eu-karby.dk) (adgangsdato: 11-01-05).

<sup>93</sup> Jf. interview med virksomhedskonsulent Otto Lægård Jensen, EU Karby, 28-06-04.

<sup>94</sup> Vedtægter for EU Karby, § 2. Fundet på EU Karbys hjemmeside: [www.eu-karby.dk](http://www.eu-karby.dk) (adgangsdato: 11-01-05).



ner kroner til 15 projekter inden for såvel erhvervs- og kulturliv. Udover erhvervsudviklingsprojekter har EU Karby f.eks. også været med til at markedsføre Neessundfærgen samt været fundraiser for og en af initiativtagerne til projektet ”Gang i hjulene og lys i vinduerne i Karby”. Dette initiativ rummer en lang række delprojekter inden for erhverv, fritid og bosætning og er medfinansieret af Morsø Kommune og LEADER+. <sup>95</sup> Ligesom Friskolen blev EU Karby meget ofte nævnt af interviewpersonerne, og ildsjælene bag organisationen blev rost. Der knytter sig mange forhåbninger til initiativet, der – som flere nævner det – først for alvor er gået ind i realiseringsfasen.

Denne nye optimisme og øgede aktivitet i Karby – på tværs af erhverv, kultur og bosætning – spores også i forslaget til kulturmiljøer på Mors (2004). Her bliver Karby betegnet som:

Den store by på Sydvestmors. Bebyggelse præget af den romanske kirke, skole, tidligere butikker og værksteder af alle slags. I dag, ligesom Frøslev, meget initiativrig gruppe bestående af både lokale og folk der er flyttet til.

Endelig afslører workshopen, at man har mange betæneligheder ved at udnytte de store herlighedsværdier i områder, f.eks. til turisme. Mange er bange for, at der bliver ’for meget’ udvikling, og man vil gerne bevare naturen, som den er. Der skal altså ikke ske en positiv udvikling for enhver pris!

### **3.3 Opbygning af stedbundne ressourcer**

Som det fremgår af den opsummerende Tabel 1 underneden, er både Klitmøller og Karby i besiddelse af en rig lokalhistorie. Historiske kilder såvel som nutidige kilder vidner om, at der begge steder i tidens løb er opbygget vigtige, stedbundne ressourcer.

Disse ressourcer består overvejende af en fysisk, synlig ressource: *beliggenheden*, herunder herlighedsværdier og bebyggelse, inkl. mødesteder; samt to mindre synlige: *vigtige begivenheder* og den *lokale mentalitet*, der begge forudsætter lokal viden. Alt sammen opbygget i regi af den lokale erhvervs- og kulturhistorie.

---

<sup>95</sup> Karby hjemmeside: [www.karby.dk](http://www.karby.dk) (adgangsdato: 20-07-04).

**Tabel 1. To lokalhistoriske profiler (baseret på historiske kilder og interviews).**

	<b>KLITMØLLER</b>	<b>KARBY</b>
ERHVERVS LIV	Skudehandel →1850 Fiskeri →1970 Turisme 1900→	Landbrug →1970 Handel →1970 Virksomheder →1970 EU Karby 2000→
KULTUR LIV	IM kreds →1980 Spejdere 1959→ Fodboldklub 1960→ Lystfiskerforening 1966→ Borger/handelsstands-forening 1988→ Surferklub 1990→	Borgerforening 1945→ Skytteforening 1863→
TILGÆNGE LIGHED	Meget dårlig →1940 Rimelig 1940→ Tilgængelighed til herlighedsværdier: Meget god	Meget dårlig →1980 Rimelig 1980→ Tilgængelighed til herlighedsværdier: Dårlig
MØDE STEDER	Kro →1970 Missionshus →1980 'Æ Redningshus' (forsamlingshus) 1850→ Kirke/præstegård 1872→ Købmand 1900→ Landingspladsen 1900→ Idrætsklubhus 1960→ Spejderklubhus 1962→ Plejecenter "Klitrosen" 1970→ Surfernes klubhus 2002→	Andelsmejeri →1994 Kro → 1970 Kirke/præstegård 1100→ Brugsen 1900→ Friskolen 1992→
BEGIVEN HEDER	-Beskyttelse af klitter o. 1800 -Åbning af Thisted Havn 1825 -Anlæggelse af Hanstholm Fiskeri- havn 1967 -Tilflytning af surfere fra 1980	-Tilsanding af sejlrende i Skibsted Fjord ca. 1100 -Oprettelse af friskole 1992 -Mejerilukning 1994 -Opr. af EU Karby i 2000
SOGNE KULTUR	-Stor åbenhed over for omverden -Mølbo-identitet -Skudehandels-kultur -Traditioner for iværksætteri og lokalt sammenhold	-Ret lukket over for omverden -Morsingbo-identitet -Arbejder-kultur -Sociale skel -Jantelov -Traditioner for lokalt sammenhold

Som det fremgår af tabellen har der ikke mindst i Klitmøller været tradition for mange lokale arbejdspladser og et stort og varieret kulturliv præget af de mange frivillige foreninger. Dette kan også spores rent fysisk, i de mange mødesteder, der er blevet opført fra sidste halvdel af 1800-tallet til i dag. Disse befordrer tydeligvis opbygningen af en *brobyggende* type social kapital i form af netværk, dvs. en social kapital der går på tværs af sociale skel.<sup>96</sup> Et vigtigt element i sognekulturen frem til i dag har været åbenhed over for omverdenen samt traditioner for iværksætteri og lokalt sammenhold. Bemærk, at tilgængeligheden til byen er blevet forbedret, i særdeleshed tilgængeligheden til herlighedsværdier, hvilket formodentlig har haft stor betydning for en blomstrende turistindustri.

**Visby bredning, Karby** (Foto: Gunnar L.H. Svendsen, juni 2004)



Også Karby har haft et driftigt erhvervsliv, dog knap så mange gamle, kulturelle foreninger (om end en opgørelse af nutidige, kulturelle foreninger og foreningsagtige netværk på baggrund af informationer fra interview-personer er i Karbys favør). Der har i Karby været omkring halvt så mange mødesteder som i Klitmøller. I forhold til Klitmøller, der altid har haft god kontakt til Thisted og senere hen til Hanstholm, har Karby været et mere isoleret område, kulturelt såvel som geografisk. Man har traditioner for lokalt sammenhold, i nyere tid især knyttet til Friskolen, og – ligesom i Klitmøller – er tilgængeligheden ble-

---

<sup>96</sup> Putnam 2000, s. 22; Svendsen og Svendsen 2004; Patulny og Svendsen 2007.

vet forbedret. Men tilgængeligheden til de smukke naturområder er imidlertid ikke blevet forbedret og denne ressource ikke blevet udnyttet, f.eks. i form af en turisme, sommerhuse eller øget bosætning. Derimod har der de sidste år været iværksat erhvervs- og bosætningstiltag, på initiativ af de lokale selv. Men hvorvidt disse har bidraget til at 'vende udviklingen' er stadig uklart.

Endelig bør det nævnes, at individuelle entreprenører eller 'ildsjæle' begge steder har spillet en rolle for udviklingen, ikke mindst i Karby.

Jeg vil i det følgende først se på, hvad borgerne opfatter som positiv, lokal udvikling, deres egne samfunds styrker og svagheder samt graden af det civile engagement. Derpå sammenligne med, hvad statistikken kan fortælle om udviklingen i de to områder.



## 4. Hvad ser borgerne som lokal, positiv udvikling?

### 4.1 Hvad er positiv lokal udvikling?

For overhovedet at kunne måle lokal fremgang/tilbagegang og udforme politikker er det essentielt først at finde ud af, hvad borgerne selv opfatter som positiv, lokal udvikling.

Både Klitmøller og Karby bliver af de kommunale myndigheder betragtet som lokalområder i positiv udvikling. Repræsentanter for Morsø kommune udtalte f.eks. i et interview om Karby-borgerne: *"De vil selv, kan selv", "Karby går selv"*.<sup>97</sup> Dette i modsætning til andre områder, f.eks. på Nordmors, der i højere grad henvender sig til kommunen for at bede om hjælp. Af andre synlige tegn på, at området er i positiv udvikling, nævnte man en aktiv borgerforening, der bl.a. har medvirket til at skabe positiv medieomtale; at man traditionelt har været godt politisk repræsenteret i byrådet; samt generelt en "pionérånd", der bl.a. har røbet sig i anlæggelsen af en vindmøllepark i 1980'erne, samt en friskole i 1992. Alt i alt opfattede man Karby som et område i positiv lokal udvikling, fordi der findes nogle ildsjæle, der *gør noget*.<sup>98</sup>

Ildsjæle, evnen til selvorganisering og et godt rygte går også igen i udtalelserne fra et interview med kommunalt ansatte i Hanstholm kommune. Her var man ikke i tvivl om, at Klitmøller var det eneste sted, som kunne siges at være i lokal, positiv udvikling i kommunen. Et minus var dog, at der i Klitmøller var en *"dødbesværlig sagsbehandling"*, fordi mølboerne *"bare gør tingene og søger om tilladelse bagefter"*.<sup>99</sup>

Hvad angår de 15 interviewede borgere i henholdsvis Klitmøller og Karby mente langt størstedelen, at deres område var i positiv udvikling. Det er dog vigtigt at bemærke sig, at flere ikke var ovenud optimistiske – ligesom nogle få slet ikke mente, deres område var i positiv udvikling. Da vi f.eks. stillede en interviewperson i Karby spørgsmålet om, hvordan man helt konkret kan se, at Karby er i positiv udvikling, kom svaret prompte: *"Det kender jeg ikke noget til!"* Og på samme spørgsmål svarede en interviewperson i Klitmøller: *"Ikke ret meget"*, mens en anden filosoferede: *"Man kan jo også være lidt negativ og spørge, hvori ligger udviklingen?"*.

Jeg har samlet alle svarene fra fire områder på spørgsmålet *"Hvad forstår du ved positiv, lokal udvikling?"* i Bilag 1, der viser en fordeling af svarene fra de lokale erhvervsfolk, vi interviewede, primært virksomhedsejere; samt fra de lokale beboere, der blev interviewet i kraft af deres engagement i lokale, kulturelle foreninger, f.eks. borgerforeninger. I alle fire områder var interviewperso-

<sup>97</sup> Følgegruppemøde afholdt på rådhuset i Nykøbing Mors, 28-04-04.

<sup>98</sup> Følgegruppemøde afholdt på Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter, Esbjerg, 15-04-04.

<sup>99</sup> Følgegruppemøde afholdt på Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter, Esbjerg, 15-04-04.

ner inden for såvel erhvervs- som kulturlivet enige om, at positiv, lokal udvikling først og fremmest består i et *lokalt sammenhold*. Udover ordet ”sammenhold” var ofte benyttede udtryk her ”at gøre noget sammen”, ”at bruge hinanden”, ”at støtte hinanden”, ”godt samarbejde”.

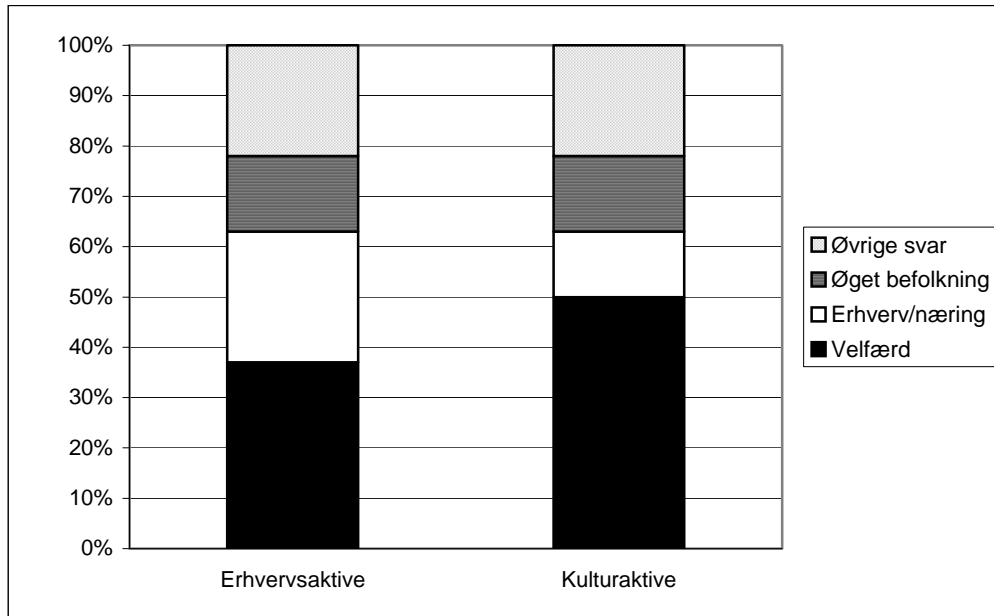
Mange så også positiv udvikling som øget befolkningsudvikling. Typiske udtalelser var ”at der flytter folk til byen”, ”at der kommer nye tilflyttere med børn”, ”udbygning af byen”. Samtidigt er der dog ingen, der ønsker ’overbefolkning’. Nogenlunde samme procentsats finder vi inden for kategorien kulturelle aktiviteter, hvor ”at der sker noget” og ”gang i foreningslivet” var karakteristiske udtryk.

Markante udsving mellem erhvervs- og kulturfolkene svar finder vi kun inden for det lokale erhvervsliv og lokale institutioner. Således var der – måske ikke overraskende – relativt mange erhvervsfolk, der forstod positiv udvikling som udvikling af det lokale erhvervsliv. Yndede udtryk inden for denne kategori var i øvrigt: ”flere arbejdspladser”, ”gang i virksomhederne”, ”at der er arbejdspladser”. Derimod lagde kulturlivet i højere grad vægt på nærmiljøet i form af bevarelse eller udvikling af lokale institutioner. ”Bevare skolen” og ”bevare børnehaven” var her de klart mest gennemgående udtalelser.

Overordnet ser vi altså, at begge grupper vægter en ’blød’ definition på positiv, lokal udvikling meget højt – med vægt på immaterielle, stedbundne ressourcer. Dvs. positiv udvikling forstået som det, man kan sammenfatte som *lokale velfærdssydelsers* i nærmiljøet: sammenhold/samarbejde, kulturelle aktiviteter inden for foreningslivet samt også – hvis vi undtager erhvervsfolkene – bevarelse og udvikling af vigtige, lokale institutioner som børnehaver, skoler og plejehjem.

I Figur 6 har jeg sammenfattet en ’blød’ definition under kategorien ”velfærd” samt en ’hård’ under kategorien ”erhvervs- og næringsliv”, suppleret med en tredje hovedkategori, ”øget befolkning”.

**Figur 6. Svar på spørgsmålet ”Hvad forstår du ved positiv, lokal udvikling?”, interviewpersoner inden for erhvervs- og foreningslivet i fire områder (%), samlet i hovedgrupperne ”Lokale velfærdsydelse”, ”Erhvervs- og næringsliv” og ”Øget befolkningstal”.**



Som det også fremgår af Bilag 1, viser de to kolonner (erhvervs- og foreningsliv), at 15 % af interviewpersonerne inden for begge grupper ser en (moderat) øget befolkning som positiv udvikling. Endnu mere interessant er det, at ”erhvervs- og næringsliv” er kraftigt underrepræsenteret i forhold til ”velfærd” – om end vi finder dobbelt så mange besvarelser her blandt interviewpersoner inden for netop erhvervs- og næringslivet. Den store interesse samler sig derimod om *lokale velfærdsydelser* (sammenhold, kulturelle aktiviteter, lokale institutioner). Inden for denne kategori falder 37 % af svarene fra de erhvervsaktive og hele 50 % af svarene fra de kulturaktive.

Man kan derfor konkludere, at interviewpersonerne ikke primært ser positiv, lokal udvikling som øget økonomisk vækst i lokalområdet i form af flere virksomheder og en markant øget befolkning. Derimod ser man generelt lokale velfærdsydelser i nærmiljøet som livsvigtige, også med henblik på at tiltrække nye tilflyttere og på den måde øge befolkningstallet. At denne opfattelse ikke forekommer urealistisk, viser den tidligere omtalte påstand om, at kapital- og arbejdsmarkeder reelt kun kan forklare 40 % af økonomisk vækst, mens såkaldt multifaktorproduktivitet, der primært baserer sig på immaterielle, stedbundne ressourcer eller ’kapitaler’, forklarer hele 60 %.

Det er dog igen vigtigt at bemærke sig, at borgerne er meget bevidste om, at uden befolkningstilgang – ingen udvikling. Herom vidner mange udtalelser,



der direkte nævner affolkning eller følgeefferter som butikks- eller skolelukning, faldende ejendomspriser eller tomme huse:

Interviewer: *Hvad forstår du ved positiv lokal udvikling?*

Karby-borger: *Positiv lokal udvikling?... Det er vist noget med befolkningstilvækst, at dagligvarebutikker eksisterer og udvikler sig, at skoler fortsætter...*

Interviewer: *Hvad forstår du ved positiv lokal udvikling?*

Skuldelev-borger: *Det vil jeg sige, når at der er en befolkningstilvækst.*

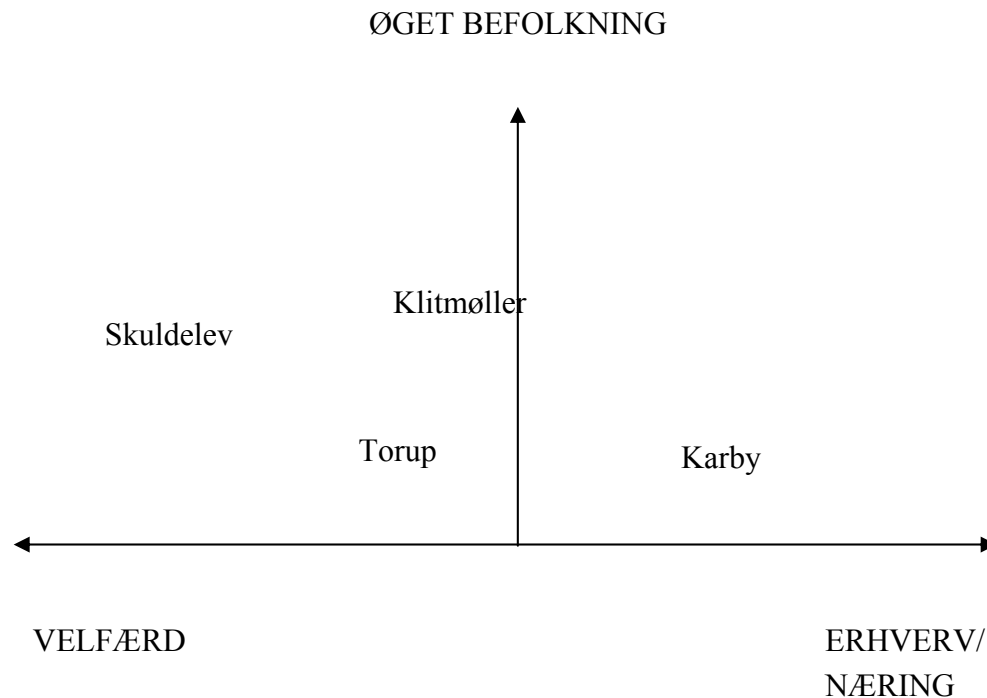
Interviewer: *Hvordan er jeres lokalområde i positiv udvikling?*

Skuldelev-borger: *Der sker en hel del. Der bliver bygget ved skolen og der bliver bygget nye lejligheder. Der er ikke tomme huse.*

Stiller vi atter skarpt på Klitmøller og Karby, finder vi også nogle interessante forskelle. Bilag 2 viser svarene fra alle fire områder, inddelt i de 6 mest hyppige svarkategorier. Vi ser, at kategorien Sammenhold mv. næsten er tre gange større i Klitmøller end i Karby, mens det modsatte er tilfældet, hvad angår erhvervsudvikling. Også hvad angår institutioner og handelsliv finder vi markant flere svar her fra mølboerne.

I den opsummerende Figur 7 underneden har jeg skønsomt angivet, hvad de fire lokalsamfund ser som de vigtigste elementer i en positiv lokal udvikling.

**Figur 7. Hvad ser man som de vigtigste elementer i en positiv, lokal udvikling i 4 områder? (Relativ fordeling).**



Forklaring:

X-akse = skønsmæssig angivelse af fire lokalsamfunds relative vægt på lokale velfærdsydelser og erhvervs- og næringsliv som elementer i en positiv, lokal udvikling

Y-akse = skønsmæssig angivelse af fire lokalsamfunds relative vægt på øget befolkning som element i en positiv, lokal udvikling

## 4.2 Hvad er lokalsamfundets styrker og svagheder?

Også når man spørger ind til, hvad beboerne anser for at være deres lokalsamfunds styrker og svagheder, peger de fleste på tilstedeværelsen eller fraværet af immaterielle ressourcer i civilsamfundet – altså det jeg opsummerer som 'lokale velfærdsydelser'.

Bilag 3 og 4 rummer resultaterne fra en SWOT analyse, der indgik som en del af spørgeguiden. Bilag 3 viser resultater opdelt i to svargrupper (respondenter fra erhvervs- og foreningsliv), mens Bilag 4 viser svarene fra de enkelte områder.

Også her ser vi, at både erhvervsfolk og foreningsaktive i de fire lokalsamfund er meget fokuseret på immaterielle, stedbundne ressourcer i civilsamfundet. Dette primært i form af lokale velfærdsydelser eller det, man groft kan sam-

menfatte som en stor 'social kapital' i form af lokalt sammenhold, samarbejde mv., der indtager en klar førsteplads hvad angår styrkesider (bortset fra Skuldelev), et aktivt kulturelt foreningsliv, mange ildsjæle samt den lokale mentalitet. Der er dog også fokus på en materiel, stedbunden ressource som beliggenhed.

Det er interessant at konstatere, at *mangel* på social kapital generelt bliver set som den største svaghed, og at "erhvervsudvikling" er en klar topscorer, hvad angår lokalsamfundets fremtidige muligheder.

Svagheder, muligheder og trusler knytter sig dog tæt til *befolkningsudvikling*. Erkendelsen af, at uden befolkningstilvækst går det ikke, fremgår ikke blot af figurerne men også af typiske udtalelser, der vidner om frygt for affolkning, tomme huse, tiltrækning af 'sociale klienter', og at børn og ældre flytter væk.

Hvad angår de to jyske sogne, er der ganske store forskelle. Karby-beboerne ser primært deres styrke i det lokale sammenhold, mens mølboerne udover dette betoner kulturelle aktiviteter og beliggenhed (se Bilag 4).

Hvad angår svagheder, er det interessant, at Karby-beboerne primært ser det lokale erhvervsliv, affolkning samt beliggenhed som de største svagheder, mens mølboerne mener, de har tre andre svagheder: Social fragmentering, handelslivet samt for få aktive inden for foreningslivet.

I Karby er det tydeligvis erhvervsudvikling, øget politisk indflydelse og beliggenheden, som er på dagordenen. I Klitmøller er der en større opmærksomhed på de mere bløde faktorer. I forhold til Karby tildeler flere i Klitmøller således befolkningsudvikling, sammenhold og kulturliv en betydning.

### **4.3 Lokalt engagement**

Endelig viser Bilag 5 resultaterne af et afkrydsningskema, hvor de interviewede blev bedt om at svare på fire spørgsmål vedrørende lokalt engagement og sammenhold. Resultaterne kan naturligvis ikke betragtes som fuldt repræsentative, men de kan dog – sammen med SWOT resultaterne – give os et fingerpeg om den sociale kapital i områderne.

Vi ser, at folks engagement i den lokale udvikling bliver betragtet som højt i alle samfund undtagen Skuldelev – i særdeleshed i Karby og Torup, hvor 80 % har angivet høj grad af engagement (se sp. 1). Engagemnetet i den lokale erhvervsudvikling betragtes derimod som middel i alle områder undtagen i Skuldelev, hvor den angives som lav (sp. 2). Hvad angår kulturliv og lokalt sammenhold (sp. 3 og 4) er niveauet højt, om end Skuldelev atter skiller sig ud med det laveste niveau. Hvad angår Klitmøller og Karby, er der en lille tendens til, at sammenholdet betragtes som stærkere i Karby, mens det kulturelle engagement er lidt større i Klitmøller.

## 4.4 Opsummering

Samlet set vidner både den lokalhistoriske gennemgang og undersøgelsen af borgernes egne anskuelser om, at positiv lokal udvikling primært ses som et højt niveau af social kapital i form af et stort og aktivt foreningsliv samt et godt sammenhold, samarbejde og kendskab til hinanden. Borgerne ser generelt også den sociale kapital som lokalsamfundets største styrke – mange dog også som den største svaghed. Hvad angår fremtidige muligheder, prioriterer man imidlertid erhvervsudvikling over lokalt sammenhold og kulturliv.

Det går dog igennem som en rød tråd, at uden befolkningstilvækst mener man ikke, der kan være nogen positiv udvikling.

Hvad specifikt angår sammenligningen af de to jyske sogne, afslører undersøgelsen for det første to modsatte tendenser eller udviklingsspor: i Klitmøller ønsker man at fremme den lokale udvikling ved at forbedre sammenhold og kulturliv, mens man ikke bekymrer sig så meget om erhvervsudvikling. Omvendt ønsker man i Karby at fremme udviklingen ved at forbedre erhvervslivet og lokke flere tilflyttere til, mens man ikke bekymrer sig så meget om det lokale sammenhold og kulturliv. For det andet, at Karby har to store men (muligvis) delvist uudnyttede, stedbundne ressourcer i form af det lokale sammenhold og den naturskønne beliggenhed (der dog primært ses som en svaghed, fordi den er så afsides), mens mølboerne til sammenligning udnytter deres herlighedsværdier, mange mødesteder og – muligvis også – en åben sognekultur.

Vi kan altså konstatere, at folks egne synspunkter er ret så forskellige de to samfund imellem, om end Klitmøller og Karby har næsten samme rammebetingelser økonomisk, politisk og infrastrukturelt, ligesom begge er små udkantssamfund i naturskønne omgivelser. Karby-beboerne synes mere opmærksomme på de helt basale forudsætninger for udvikling i et lokalsamfund og yder derfor en aktiv indsats for øget bosætning og erhvervsudvikling. Mølboerne er derimod mere optaget af bløde udviklingsfaktorer for at fastholde det som er i gang, sikring af fortsat sammenhold, kultur o.lign.

Jeg vil nu kort gennemgå rammebetingelser og statistik for at teste, om de to områder nu også er i positiv udvikling i traditionel økonomisk forstand, dvs. målt på befolkningsudvikling, alderssammensætning, uddannelse, arbejdsmarked og indkomst.



## 5. Rammebetingelser og statistik<sup>100</sup>

### 5.1 Forskelle på trods af næsten samme ydre betingelser

Vi kan altså konstatere, at lokalsamfundsborgere og økonomer er enige i, at *befolkningsudviklingen* er et godt mål for, om et område er i positiv udvikling eller ej. Også selvom borgerne lægger meget stor vægt på immaterielle ting som lokalt sammenhold – dog altid er ud fra en erkendelse af, at et solidt befolkningsgrundlag må være den første forudsætning for, at et samfund kan komme ind i en god gænge.

Overordnet fortæller tallene, at Klitmøller klarer sig bedst af de to. Her er nemlig *både* den største befolkningstilvækst, de højeste indkomster, det højeste uddannelsesniveau samt den mest moderne erhvervsstruktur. Dette altså på trods af, at vi befinder os i samme amt. Rent socioøkonomisk og demografisk er der heller ikke væsentlig forskel på de to udkantskommuner, Hanstholm og Morsø. Og de to sogne, Klitmøller og Karby, ligger begge perifert og naturskønt. Ligesom infrastrukturen er nogenlunde den samme.

Der er dog en mindre forskel, hvad angår kommunale politikker. I Morsø har man ført en målrettet markedsføring af hele øen, renoveret mange, eksisterende boliger samt til stadighed stillet krav om en mere retfærdig udligningsordning – alt sammen uden at satse specielt på udvikling af udkantsområder. I Hanstholm har bosætningspolitikken imidlertid været aktiv på en helt anden måde, nemlig gennem sænkning af priser på boligarealer og bestræbelser på øget indflydelse på en hidtil meget restriktiv arealanvendelse. I den forbindelse har Klitmøller haft en vis politisk bevågenhed – modsat Karby (og de to sjællandske områder), hvor initiativer i højere grad er blevet initieret af beboerne selv.

### 5.2 Om den anvendte statistik

Som nævnt i afsnit 2 har man i de seneste år benyttet de såkaldte regionale vækstfaktorer – eller vækstdrivere – som mål for regional, økonomisk vækst. F.eks. finder Indenrigsministeriet i sin regionalpolitiske redegørelse (2003), at forekomsten af kompetencer, innovation og entrepreneurship er udslagsgivende for regionaløkonomisk vækst. Selv om vi ikke kan få dækkende oplysninger om disse indikatorer på sogneniveau, specielt om innovation, vidner interviewene om betydningen af disse faktorer.

Som bekendt er det vanskeligt at få data på sogneniveau, med undtagelse af befolkningsstatistik. Derfor har det været nødvendigt at købe data fra Danmarks Statistik i form af særkørsler på sogneniveau. Disse er blevet suppleret

---

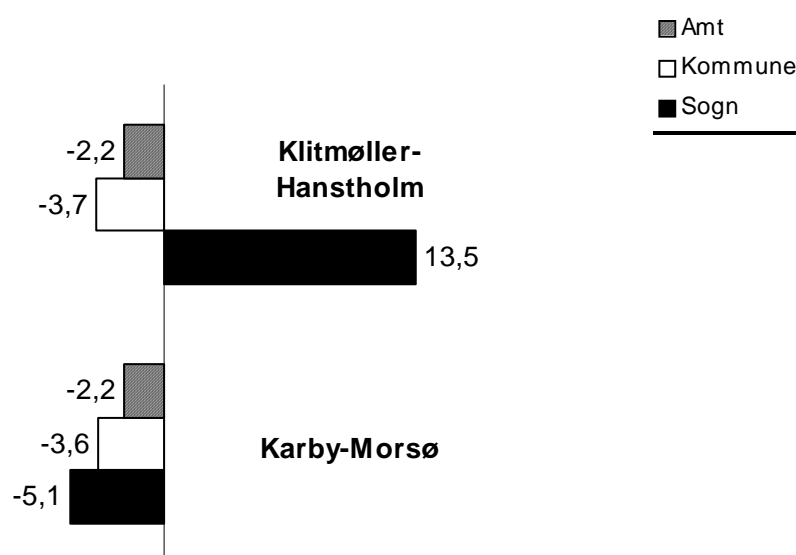
<sup>100</sup> Statistik og figurer baserer sig på tabeller udarbejdet af min kollega Jens F.L. Sørensen, som jeg gerne vil rette en stor tak til. Vi har også formidlet disse resultater i Svendsen og Sørensen 2007.

med en privat database, nemlig TDC's erhvervsregister, der rummer alle for-  
eninger, der er momspligtige og/eller udbetaler løn på mere end 1500 kr. om  
året.

### 5.3 Klitmøller og Karby i tal

Figur 8 viser ændring i befolkningsstørrelse i Klitmøller og Karby sogne, målt  
som den procentuelle forskel fra året 1994 til året 2004. I figuren sammenlig-  
nes desuden begge sogne med ændringen i de respektive kommuner (Hanst-  
holm og Morsø) samt i Viborg amt. For ikke at sammenligne æbler med pærer  
er det kun landdistrikterne i sammenligningsområderne, der er medtaget.

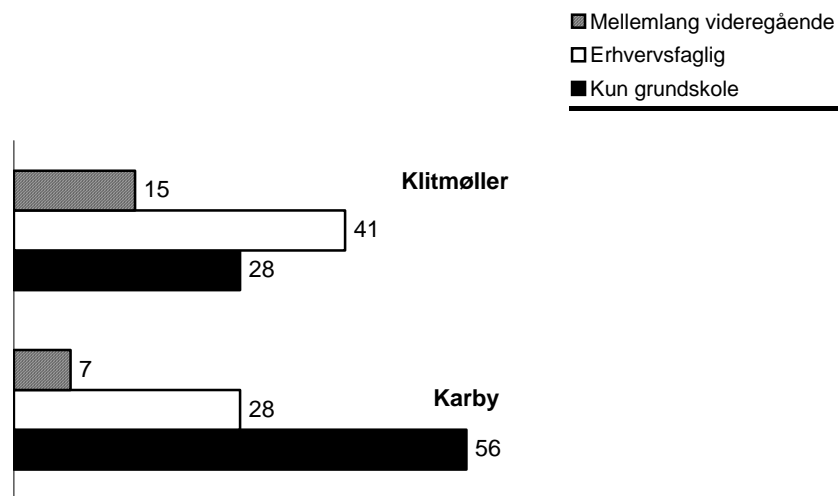
**Figur 8. Befolkningsudvikling i Klitmøller og Karby sogne, i Hanstholm  
og Morsø kommuner samt i Viborg amt. Ændring (%), 1994-2004.**



Kilde: statistikbanken.dk (BEF4A).

Vi finder også store forskelle i uddannelsesniveau (Figur 9). Således har hele  
56 % af befolkningen i Karby grundskole som højest gennemførte uddannelse  
– akkurat dobbelt så meget som i Klitmøller. Det samme er tilfældet, hvad an-  
går mellemlange, videregående uddannelser og – knap så markant – erhvervs-  
faglige uddannelser.

**Figur 9. Højest gennemførte uddannelse i 2003 (%), Klitmøller og Karby sogne. 3 udvalgte kategorier.**

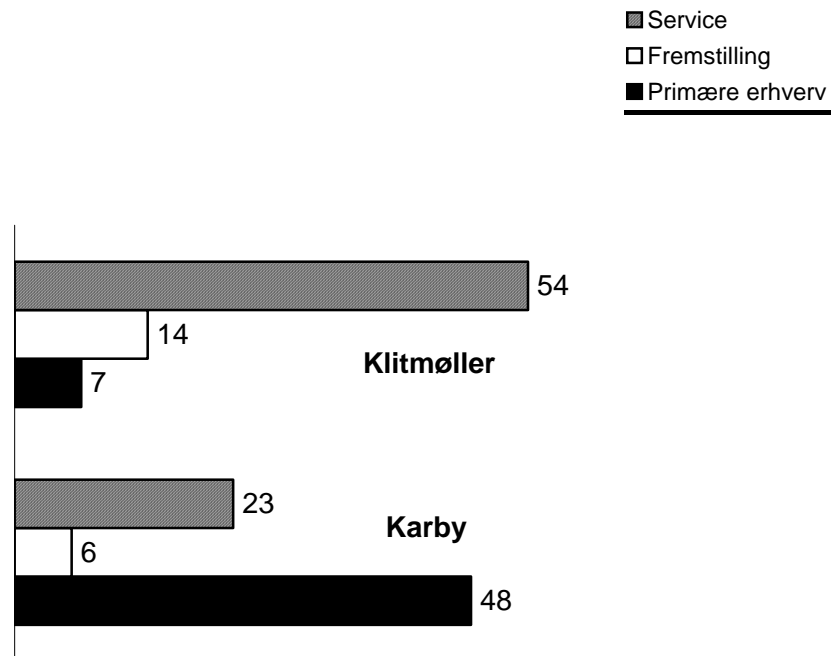


Kilde: Særkørsel fra Danmarks Statistik.

Men en række andre forhold viser sig også at være forskellige. I Karby er der f.eks. lidt færre i arbejdsstyrken og en lille smule flere ældre. Mere markante forskelle finder vi dog mellem arbejdsmarkedene i Klitmøller og Karby, jf. Figur 10.



**Figur 10. Udvalgte erhvervssektorer i Klitmøller og Karby sogne, 2004 (%)**

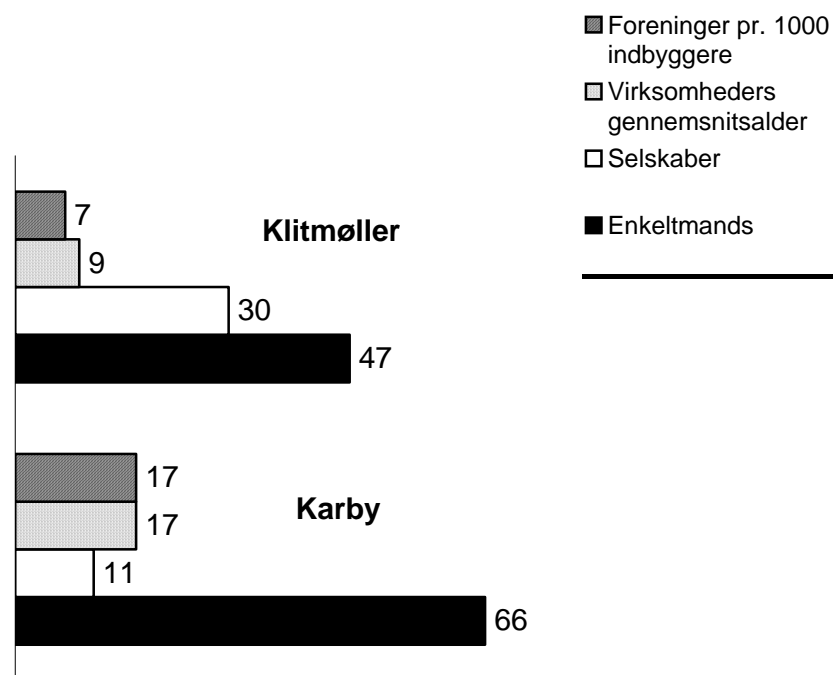


Kilde: Særkørsel fra Danmarks Statistik.

Bemærk her, at knap 50 % af den erhvervsaktive befolkning i Karby er beskæftiget inden for primære erhverv, men under 10 % i Klitmøller. Endvidere at andelen af beskæftigede inden for service- og fremstillingsvirksomhed i Klitmøller er over dobbelt så stor som i Karby.

Også hvad angår arbejdssteder og virksomhedernes gennemsnitsalder, fremstår Klitmøller som det mest moderne samfund (Figur 11).

**Figur 11. Arbejdssteder, virksomhedernes alder samt antal foreninger i Klitmøller og Karby sogne, 2004 (%).**

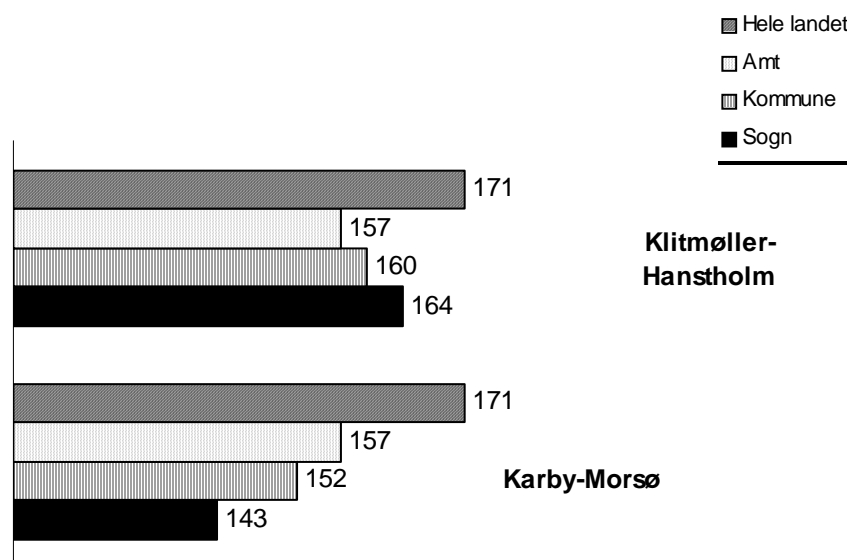


Kilde: Særkørsel fra Danmarks Statistik.

Note: Kategorien 'selskaber' indbefatter aktieselskab, anpartsselskab eller interessentskab.

Hvor Karby præges af enkeltmandsvirksomheder, er der relativt mange selskabskonstruktioner i Klitmøller. Ligesom den gennemsnitlige virksomhedsalder her er det halve af, hvad der er tilfældet i Karby – henholdsvis 9 og 17 år. Omvendt er der dobbelt så mange foreninger i Karby – i hvert fald, når opgørelsen foretages ud fra det, folk selv har opgivet i interviewene.

**Figur 12. Årlig genms. skattepligtig indkomst pr. skattepligtig person i Klitmøller og Karby sogne, i Hanstholm og Morsø kommuner samt i Viborg amt, 2003 (i 1000 kr.).**

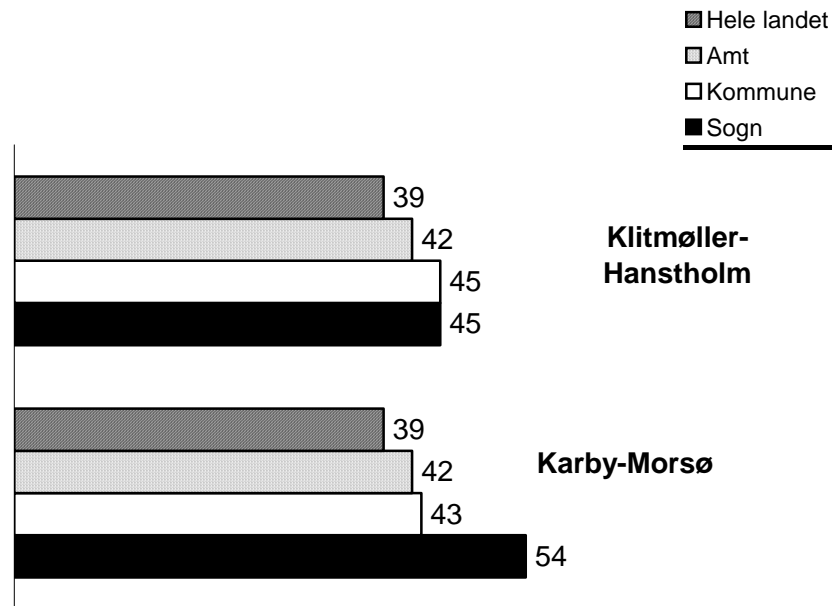


Kilde: Særkørsel fra Danmarks Statistik.

Som sagt er den gennemsnitlige indkomst betydeligt større i Klitmøller – en forskel på 20.000 kr. som det fremgår i Figur 12. Samtidig kan man konstatere, at hvor mølboerne er godt med sammenlignet med både kommune, amt og landsgennemsnit, halter Karby-boerne alvorligt bagud: der er næsten 30.000 op til landsgennemsnittet, mens mølboerne har under 10.000 op til det nationale niveau.

Interessant er det dog at se indkomstudviklingen i et tidsperspektiv (Figur 13). Her fremgår det, at Karby-borgerne har haft en markant *stigning* i indkomst i forhold til alle sammenligningsområder. Dette vidner om, at der trods alt er sket meget i Karby sogn, om end der stadig er et stort 'catch-up' potentiale.

**Figur 13. Udvikling i genms. skattepligtig årsindkomst pr. skattepligtig person (%) i Klitmøller og Karby sogne, Hanstholm og Morsø kommuner, Viborg amt, samt i Danmark, 1994-2003.**



Kilde: Særkørsel fra Danmarks Statistik.

Ud fra sådanne traditionelle, regionaløkonomiske parametre må man altså konkludere, at der er lokal, positiv udvikling i Klitmøller men ikke i Karby – *også* når vi udelukkende bruger det, der fremstår som det vigtigste mål: befolkningsudviklingen. Omvendt har Karby rent faktisk haft langt den største indkomststigning målt over de seneste 10 år.

Er Karby først ved at komme i gang med at udnytte et stort udviklingspotentiale? Evt. på et begyndelsesstadium i en lokal vækst cyklus, der på sigt vil føre til befolkningsvækst? Eller *har* man simpelthen ikke det, der skal til i forhold til Klitmøller, der allerede længe har været på vej op? Det vil jeg se på i det følgende afsnit, hvor jeg specifikt vil belyse de konkrete *processer*, hvorigennem foreningslivet udnyttes som en stedbunden ressource.



## 6. Foreningslivets socioøkonomiske betydning

Jeg vil først introducere de foreningsaktive (afsnit 6.1), derpå analysere foreningslivets socioøkonomiske betydning i Klitmøller og Karby (afsnit 6.2).

### 6.1 Introduktion

#### 6.1.1 Hvem er de interviewede foreningsfolk?

Mark Shucksmith (2000) har advaret om, at man i LEADER projekter forfordeler de højtuddannede og i forvejen ressourcestærke grupper i lokalsamfundene. Tilsvarende er der i interviewundersøgelser en tendens til, at forskeren (af lokale myndigheder, kontaktpersoner, osv.) bliver 'ledt' hen til en bestemt og ofte snæver kreds af meget foreningsaktive folk med høj status i lokalsamfundet.<sup>101</sup> En kreds, der i Danmark typisk rummer særligt betydningsfulde og ikke helt unge bestyrelsesmedlemmer i centrale foreninger inden for kulturlivet, ofte mænd.

Også i nærværende undersøgelse er vi ad omveje blevet ledt frem til sådanne, lokale magteliter. Eller 'byens styregruppe', som en interviewperson på et tidspunkt udtrykte det over for mig, henkastet og med et glimt i øjet. En anden brugte ordet "spidserne". Dette er naturligvis en begrænsning, fordi færre stemmer bliver hørt – ja, endog risikerer at blive helt kvalt af den herskende, lokale diskurs. F.eks. tilflytterne på overførselsindkomster i Karby, eller sommerhusfolket i Klitmøller. På den anden side er der en meget god grund til at interviewe disse særligt energiske og ofte meget idealistiske foreningsfolk, fordi de *rent faktisk* kender lokalsamfundet, er engageret i det og har bidraget til at udforme det.

Tabel 2 viser den procentuelle fordeling af de 30 foreningsfolks køn, alder, status som tilflytter/lokal og det antal foreninger, de er aktivt engagerede i (dvs. på bestyrelsesniveau, eller noget tilsvarende).

---

<sup>101</sup> I en lokalsamfundsundersøgelse i Ravnsborg kommune på Nordvestlolland undgik jeg faktisk denne metodiske 'fælde' – simpelthen fordi hensigten var at undersøge forhold omkring en ikke-magtfuld og på mange måde marginaliseret gruppe, nemlig tilflyttede 'kjøbenhavnere' på overførselsindkomster (Svendsen 2003, 2004b). På baggrund af erfaringer fra flere interviewundersøgelser, mener jeg, at der *netop herved* kom nogle helt andre ting frem i dagens lys, end hvis jeg blot havde interviewet den 'sædvanlige' initiativgruppe i lokalsamfundet.

**Tabel 2. Hvem er de interviewede foreningsfolk i Klitmøller, Karby, Skuldelev og Torup? (%)**

	<b>Klitmøller</b> (n=9)	<b>Karby</b> (n=5)	<b>Skuldelev</b> (n=7)	<b>Torup</b> (n=9)
<b>Køn?</b>				
<i>mænd</i>	56	80	57	67
<i>kvinder</i>	44	20	43	33
<b>Alder?</b>				
<i>under 40</i>	11	20	43	11
<i>over 40</i>	89	80	57	89
<b>Lokal eller tilflytter?</b>				
<i>lokal</i>	67	60	86	22
<i>tilflytter</i>	33	40	14	88
<b>Engagement i foreninger?</b>				
<i>1</i>	67	0	28	100
<i>2-3</i>	11	20	44	0
<i>flere</i>	22	80	28	0

Vi ser en overvægt af mænd over 40, de fleste lokale folk (undtagen i Torup). I Karby er denne tendens særlig udpræget, ligesom der også her synes at være det 'Tordenskjolds soldater' syndrom, flere i interviewundersøgelsen omtalte som et problem – forstået som det fænomen, at det er den *samme kreds* af meget aktive personer, der går igen i flere foreninger.

### 6.1.2 Hvad bruger du dit kontaktnet til?

Blandt respondenterne udløste spørgsmålet "Hvad bruger du dit kontaktnet til?" som regel lange pauser (i tilfælde af forståelsesproblemer blev ordet 'bekendtskabskreds' eller 'netværk' benyttet). Mange interviewpersoner blev forlegne over spørgsmålet, som de tydeligvis ikke havde tænkt over. Typisk blev der til sidst svaret noget med socialt samvær, hygge, private ting. Herefter atter en pause, førend personen tilføjede en række andre formål, som f.eks.: "Men også til arbejde. Især når man arbejder så lokalt" (en håndværksmester i Klitmøller); "Dybest set som sensorer for, hvor min skole er henne" (leder af fri-skolen i Karby); "Vi [i nabokvarteret] hjælper hinanden, når der er behov" (pensionist aktiv i Torup Forsamlingshus); "Hjælp til råd og vejledning" (aktiv i MC Kaffekværnen i Skuldelev).

Overordnet betragtet er der ingen tvivl om, at folk bruger deres netværk til at tilvejebringe både *private goder* (informationer og serviceydelser, herunder 'hygge'), der kun er til direkte gavn for disse individer selv – som vennekredse, skytteforeninger og idrætsforeninger. Samt kollektive eller *fælles goder*, der er til direkte gavn for alle i lokalsamfundet – som det f.eks. typisk sker inden for en borger- eller handelstandsforening med mindre snævre formål. En foreningsildsjæl i Karby Borgerforening sagde f.eks., at han bruger sit store net-

værk inden for foreningslivet til: ”[at få] lov til at styre. Og så er der glæden over: Nu kører det!”.

### 6.1.3 Antropologisk feltarbejdsmetode

Jeg vil i det følgende forsøge at evaluere, i hvilket omfang man udnytter ressourcer opbygget i foreningslivet i de to områder. Eftersom der i høj grad er tale om usynlige, immaterielle ressourcer eller ’kapitaler’, er målingen overvejende kvalitativ og indebærer derfor en vis grad af subjektivitet fra min side. Kort sagt er jeg ikke i stand til at præsentere lutter ’objektive facts’, og målingen må af samme grund tages med et vist forbehold.

Meget vigtigt i denne sammenhæng er mine *egne feltarbejdsoplevelser, iagttagelser og refleksioner*. Dette inkluderer også uformelle samtaler med interviewpersoner og andre lokalborgere, deres kropssprog, humor, underforståede budskaber osv., samt indtryk fra fokusgruppemøder, workshops, studieture i området mv. Afsnit 6.2 bygger derfor ikke udelukkende på interviewpersonernes udsagn (registreret på bånd, i udskrifter samt i en database), men også på de mange noter, jeg nedskrev *in situ*, i løbet af de perioder jeg opholdt mig ude i felten (typisk 2-3 dage ad gangen) – i tråd med en klassisk, antropologisk metode.

## 6.2 Foreningslivets socioøkonomiske betydning

Hvad angår foreningslivets nutidige, socioøkonomiske betydning, peger den kvalitative undersøgelse på 9 ting med stor indflydelse på, i hvilken grad man har held til at ’kapitalisere’ lokale, stedbundne ressourcer. Disse er: 1) Tilvejebringelse af private og fælles goder; 2) Formelle og uformelle netværk; 3) Mødesteder; 4) Supra-lokale netværk; 5) Tillid; 6) Integration; 7) Konflikter; 8) Organisationsmåde; 9) Herlighedsværdier. Der er tale om ret u håndgribelige ressourcer bortset fra de to, der knytter sig til beliggenheden: Mødesteder og herlighedsværdier.

Disse i høj grad induktivt fundne faktorer afspejler på mange måder de 8 grupper af variable, Bryden og Dawe (1998) opererer med, herunder vigtigheden af integration, samarbejde og fælles, lokale værdier (jf. afsnit 2.3).

### 6.2.1 Foreningslivet som tilvejebringer af private og fælles goder

Helt overordnet foranlediger undersøgelsen til at spørge, i hvilken grad foreningerne betyder et ekstra plus for lokalsamfundet i form af *fælles* goder og, hermed, måske endda for lokal vækst. Eller om de simpelthen blot dækker nogle individers mere eller mindre tilfældige, ’private’ behov.

I Karby finder vi som sagt flest foreninger – heriblandt dog mange, der dækker ’private’ interesser eller behov, som Billardklubben, Skytteforeningen og



Brevdueforeningen. Foreninger der tillige har stor overvægt af lokale folk, eller i hvert fald morsingboere. Man udtrykker generelt taknemmelighed over, og afhængighed af, at en lille kreds af ildsjæle får ting op at stå, der er til gavn for hele samfundet – som f.eks. Friskolen i 1992. Ligesom 'styregruppen' i Klitmøller, har også denne lidt mindre kreds næsten daglig kontakt til hinanden, via e-mail, telefon eller personlig kontakt. Der er flere interviewpersoner, der er bekymrede for, at disse Tordenskjolds soldater udbrænder, eller forsvinder. F.eks. svarer en midaldrende ejer af et mindre VVS-firma:

[Man skal] sørge for at få de nye tilflyttere inddraget og få de unge mennesker sammen og inddraget i processen. Det er jo ikke nok at der er en gruppe der tager noget initiativ, for de bliver jo også gamle på et tidspunkt.

På lignende vis udtalte en spejderleder i Klitmøller, at...

vi har mange engagerede folk, men det er også meget Tordenskjolds soldater... det skal jo drives det her... hvis det ikke begynder at involvere nogen flere...

Som talmaterialet også vidner om, er der dog en væsentlig gradsforskel. Modsat i Karby, hvor man bestandigt nævner de samme 3-4 ildsjæle som bærende for udviklingen, har mølboerne generelt sværere ved at nævne nogle enkelte drivkræfter. Og når man gør, nævner man typisk ikke de samme. En undtagelse er dog to særligt aktive familier, Bach og (i særdeleshed) Holler, som nævnes op til flere gange.

I Klitmøller finder vi derimod de fleste mødesteder samt de fleste netværk, der ikke er foreningsbaserede. Et godt eksempel på et sådan netværk, der ifølge flere udsagn har fungeret utroligt godt, er en kreds omkring skole og børnehaven, der både rummer lokale og tilflyttere. Herom hedder det f.eks.:

På vores børneområde, der kører det helt suverænt vanvittig godt. Og det får vi at vide fra Hanstholm kommune... Og det er netop det der med, at vi hjælper hinanden på kryds og tværs... frivillig hjælp...

I det hele taget finder vi i Klitmøller en langt tættere forbindelse mellem offentlige serviceinstitutioner som skole, børnehaven, fritidsklub, kirke og de frivillige foreninger eller sammenslutninger. På spørgsmålet om, hvilke foreninger der arbejder sammen, blev der i Karby kun sporadisk nævnt et samarbejde mellem friskolen og menighedsrådet, samt mellem borgerforeningen og EU Karby. Derimod nævnte mange mølboere et tæt samarbejde inden for børneområdet; mellem spejderne og idrætsforeningen; samt mellem borger-/handelsstandsforeningen og menighedsrådet samt flere andre foreninger. Dette samarbejde forekommer meget fleksibelt og foregår for en stor dels vedkom-

mende i uformelle netværk, hvor man ofte samles i private hjem. En tilflytter, der har boet i Klitmøller i 23 år, udtaler f.eks.:

Jeg tror, at Klitmøller er et samfund, der står godt sammen. De arbejder godt sammen både... det er lige fra vandværk til andre foreninger dernede, hvor de støtter hinanden godt. Det synes jeg er en god ting (..) Klitmøller er mere end to vejskilte.

Som det fremgik af såvel SWOTs som afkrydsningsskemaet, er der ligeledes et stort sammenhold i Karby, hvis ikke *større* end i Klitmøller. EU Karby og Borgerforeningen fungerer som koordinerende instanser, der forsøger at skabe fælles goder såsom et mere attraktivt lokalsamfund, der kan tiltrække flere tilflyttere og herved bl.a. hæve priserne på *alle* borgernes boliger. Men det er ganske få ildsjæle, der sørger for denne koordinering (som borgerforeningens formand, en lokal virksomhedsejer eller en tilflyttet, pensioneret gymnasielærer). Modsat er der mange, om end meget mere specialiserede ildsjæle i Klitmøller.

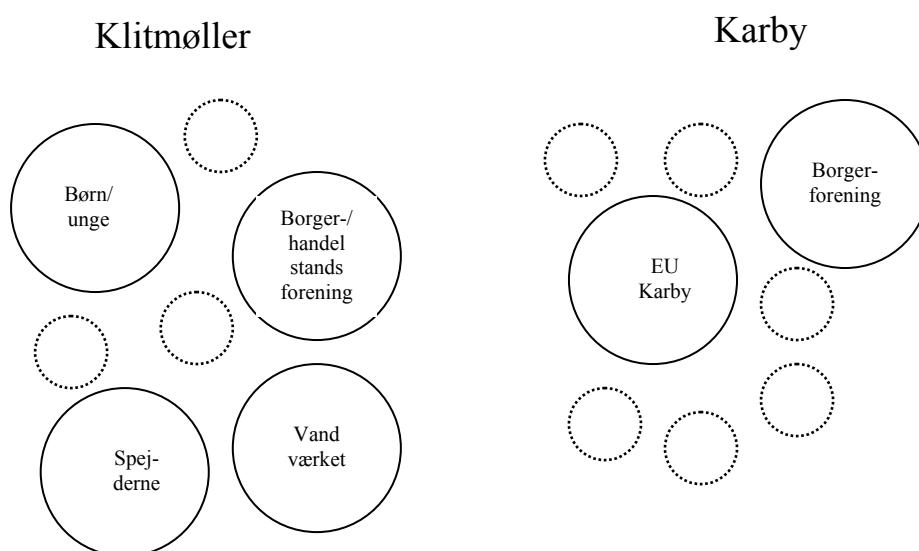
**Det ideelle surfervand i den lille bugt ved Landingspladsen. I baggrunden anes en kite-surfer** (foto: Gunnar L.H. Svendsen, juni 2004).



Alt i alt vidner interviewene således om, at foreningslivet i Klitmøller formår at tilvejebringe flere fælles goder end i Karby. Om end EU Karby initiativet tyde-

ligvis er et skridt i retning af at nedbryde traditionelle grænser mellem foreninger, der primært tilvejebringer isolerede, private goder. Begge steder er der klier – i Klitmøller lokale slægter, der holder sammen, kredse af sommerhusfolk, surfere osv.; i Karby vennekredse eller ”venskabelige grupperinger”, der ’janter’ for hinanden (dvs. udveksler vennetjenester) samt ”sociale klienter”, der ifølge interviewpersonerne mest holder sig for sig selv. Alligevel synes der altså at være et større og mere dynamisk samspil i mølboernes foreningsliv. Jeg har forsøgt at illustrere dette i Figur 14, hvor de helt optrukne cirkler angiver foreningsnetværk, der tilvejebringer fælles goder, mens de stiplede angiver et X antal foreningsnetværk, der tilvejebringer private goder.

**Figur 14. Tilvejebringelse af private og fælles goder.**



Forklaring:

- Primært tilvejebringelse af kollektive goder
- ⊙ Primært tilvejebringelse af private goder

Som man ser, er der 4 mere eller mindre institutionaliserede netværk i Klitmøller, der kan siges at opbygge fælles goder – spejderne er her medtaget, fordi de omfatter rundt regnet  $\frac{3}{4}$  af alle skolebørn og som sådan udgør en uundværlig del af børne-/ungdomsarbejdet i sognet, tæt koordineret med de øvrige børn/unge netværk.

Alt i alt findes der et højt niveau af social kapital i begge samfund. Men den sociale kapital i Klitmøller synes inden for de seneste år at have virket som et langt bedre 'smøremiddel'<sup>102</sup> end i Karby. Næmlig som en *brobyggende* social kapital på tværs af gruppeskel, der medfører fælles goder, snarere end en bindende social kapital, hvor gruppeskel bliver opretholdt, og som primært medfører private goder.<sup>103</sup>

### 6.2.2 Formelle og uformelle netværk

Interviewene afslører, at foreningslivet udgør en krumtap i både Klitmøller og Karby, om end dets funktion ikke er helt den samme. I Klitmøller har foreningslivet som nævnt primært til formål at samle befolkningen på tværs af skel, dvs. opbygge inkluderende netværk eller det, der i forskningen er blevet kaldt *brobyggende* social kapital (f.eks. mellem en gruppe af tilflyttede surferentusiaster og lokale grupper). I Karby er foreningslivet i større grad rettet mod at skabe erhvervsudvikling og øget bosætning, i tæt samarbejde med det lokale erhvervsliv.

I Figur 15 har jeg forsøgt at illustrere, hvilke formelle og uformelle netværk, der eksisterer i Klitmøller og Karby ifølge interviewpersonerne. Bemærk, at der er hele 29 formelle foreninger eller foreningslignende sammenslutninger i Karby mod kun 14 i Klitmøller – om end foreningerne i Karby gennemsnitligt har væsentligt færre medlemmer end i Klitmøller. Bemærk dog også, at der er mange flere uformelle netværk i Klitmøller (8) end i Karby (2).

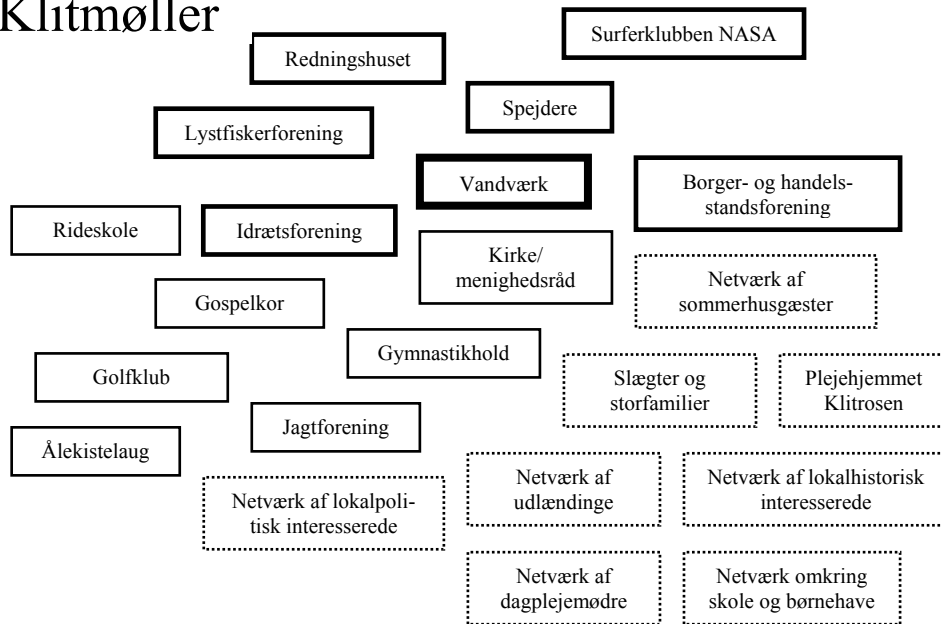
---

<sup>102</sup> Udtrykket er lånt af Robert Putnam, der i *Making Democracy Work* ser social kapital som samfundsgavnlig, fordi "a society that relies on generalised reciprocity is more efficient than a distrustful society, for the same reason that money is more efficient than barter" (Putnam 1993, s. 3).

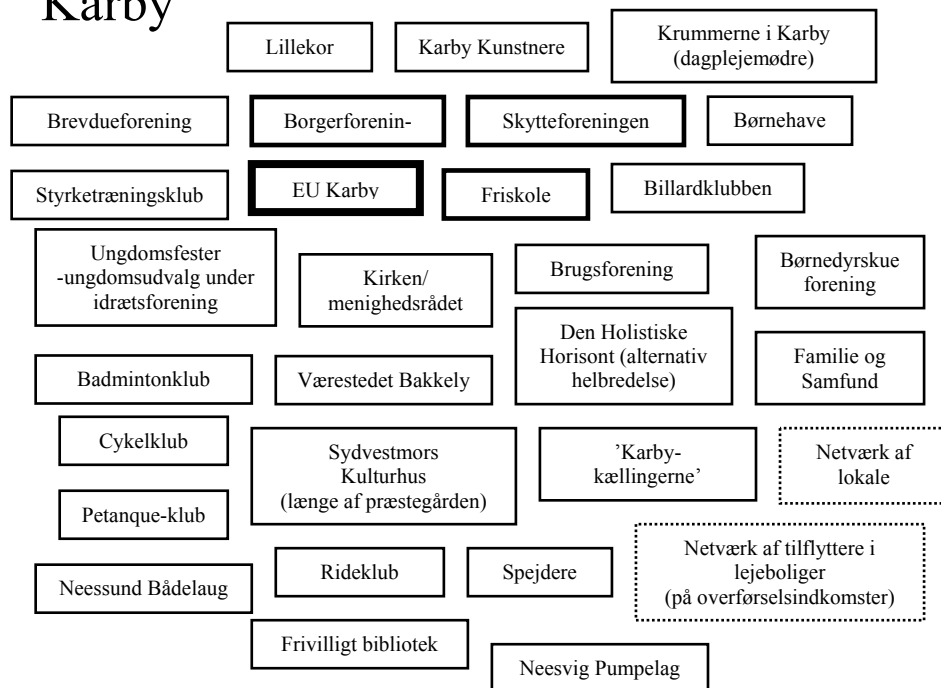
<sup>103</sup> Se også Patulny & Svendsen (2007) for en litteraturoversigt.

Figur 15. Formelle og uformelle netværk i Klitmøller og Karby.

## Klitmøller



## Karby



Note: De to kortlægninger af foreninger eller foreningslignende sammenslutninger baserer sig på interviews og en erhvervsdatabase. De skal dog ikke ses som 100 % dækkende. De formelle forenings- eller foreningslignende netværk er helt optrukket. Kasser med fed angiver de foreninger, der af borgerne ses som de vigtigste (målt som antal gange, de nævnes). Uformelle netværk i kasser med punkterede linjer. Klitmøller Vandværk og EU Karby er ekstra fremhævet, fordi de rummer repræsentanter for mange af de andre foreninger og som sådan bør ses som de vigtigste organisationer ifm. lokale politiske, kulturelle og erhvervmæssige initiativer, der går på tværs af traditionelle grupperinger.

Som det fremgår af Figur 15, er der 7 foreninger i Klitmøller, som anses for særligt vigtige, nemlig de i figuren ekstra fremhævede: Redningshuset (forsamlingshus), Lystfiskerforeningen, Idrætsforeningen, Vandværket, Spejderne og Borger- og handelsstandsforeningen, der alle har stor repræsentation af lokale folk; samt Surferklubben, der primært rummer yngre tilflyttere.

Vandværket har i figuren en særlig markering, fordi bestyrelsen reelt består af ledende repræsentanter for centrale foreninger som lystfiskerforeningen, idrætsforeningen, Redningshuset og spejderne. Således afslører et interview, at informationer og nye tiltag, der går *på tværs* af foreningslivet, som oftest går omkring vandværkets bestyrelse.

Det er i det hele taget karakteristisk, at hvor man tidligere holdt mange formelle møder, foregår kommunikationen meget mere uformelt i dag blandt dette netværk af foreningsildsjæle – pr. telefon eller gennem personlig kontakt.

I interviewene i Karby fremgik 4 foreninger som de væsentligste: Borgerforeningen, Skytteforeningen, Friskolen og EU Karby. EU Karby er dog ikke en formel forening men en sammenslutning, der samler erhvervsfolk og frivillige på tværs af foreningslivet. Som sådan er EU Karby markeret som den vigtigste, koordinerende sammenslutning i dette sogn.

### 6.2.3. Mødesteder

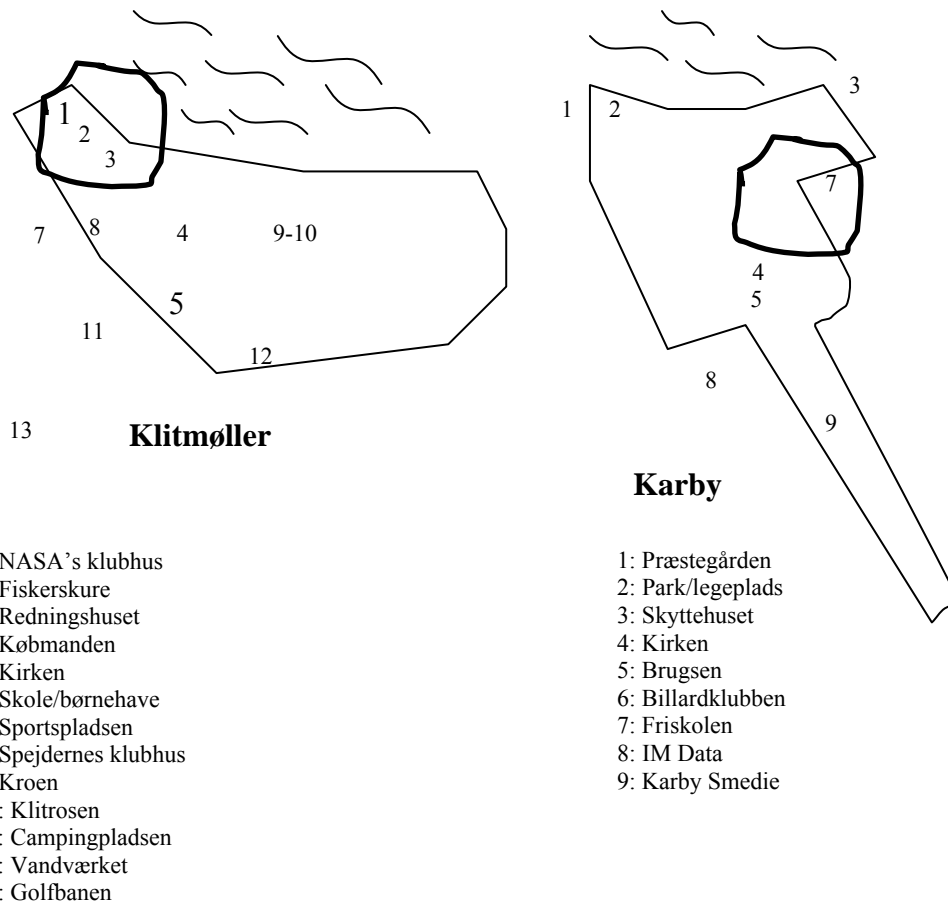
Om end virtuelle mødesteder i disse år får en stigende betydning, er det vigtigt for disse netværk at have steder at mødes ansigt til ansigt. Som sådan kan fysiske mødesteder i rummet – som brugsen, skolen eller forsamlingshuset – ses som vigtige platforme for opbygning af social kapital.<sup>104</sup>

Figur 16 er en forenklet gengivelse af Klitmøller by (ved Vesterhavet) til venstre, og bebyggelsen i Karby (ved Visby Bredning i Limfjorden) til højre. På de to kort er skønsmæssigt angivet de vigtigste formelle og uformelle mødesteder i de to lokalsamfund.

---

<sup>104</sup> Jeg og en medforfatter har udfoldet begrebet 'platform' i bogen *The Creation and Destruction of Social Capital*, der omhandler foreningslivet i de danske landdistrikter fra begyndelsen af 1800-tallet til i dag. Om det nutidige foreningsliv i Ravnsborg Kommune på Nordvestlolland hedder det her: "The associational life seems the perfect platform for promoting closures and thereby integration, not just those for adults but also those for children, thereby obliging the parents to meet at sports-matches and so on. Characteristic of all these places is that newcomers and locals meet regularly face to face and get to know one another. Everyone can contribute and the result is a societal benefiting, bridging social capital production" (Svendsen og Svendsen 2004, s. 167).

**Figur 16. Vigtige, nutidige mødesteder i Klitmøller og Karby.**



Vi ser en lille overvægt af mødesteder i Klitmøller – 13 overfor 9 i Karby. Man bør dog bemærke sig, at – ligesom det er tilfældet med foreningerne – indbefatter mødestederne i Karby generelt ikke så mange mennesker som i Klitmøller (med undtagelse af Friskolen og Brugsen). F.eks. er IM Data og Karby smedie nogle meget uformelle mødesteder, hvor der sjældent samles mere end 4-5 personer.

I figuren har jeg ligeledes angivet, hvor de vigtigste mødesteder befinder sig rent geografisk. I Klitmøller er det den såkaldte *landingsplads*, der rummer tre centrale mødesteder: surfernes klubhus, lystfiskernes redskabsskure og forsamlingshuset, kaldet Redningshuset. Som det blev nævnt i den lokalhistoriske gennemgang, har mange mølboere for vane at gå en daglig runde ved 'æ haw' for at se, hvad der foregår på byens suverænt vigtigste, udendørs samlingssted.

I Karby ligger de centrale mødesteder i et område mod nordøst, der rummer såvel brugs, kirke som det klart vigtigste mødested: Friskolen.

#### 6.2.4 Supra-lokale netværk

Det må alt andet lige anses som en ekstra ressource, når foreningerne eller de foreningslignende netværk rækker ud over sognegrænsen – noget, der i litteraturen er blevet benævnt en 'forbindende' (*linking*) type af social kapital.<sup>105</sup> Ved at udvide det lokale kontaktnet kan man få vigtige informationer udefra, øget politisk indflydelse samt mere slagkraft i forbindelse med lokale erhvervs- og bosætningsprojekter.

Generelt røbede interviewene, at mølboerne sædvanen tro har stærke forbindelser til Hanstholm og Thisted, bl.a. i kraft af at de arbejder der og/eller er tilflyttet derfra. Der er dog også mange udenlandske forbindelser i kraft af turister (bl.a. i sommerhusene) samt et ganske stort antal udlændinge, der har giftet sig med mølboere. Også surferklubben NASA har betydet flere supra-lokale og internationale kontakter. Typiske udtalelser som "*Klitmøller har altid været en forstad til Thisted*" og "*Vi har været vant til fremmede*" (modsat det lukkede fiskersamfund Vorupør syd for Klitmøller) vidner om denne historisk forankrede forbundethed til omverdenen. Denne udadvendthed har også udmøntet sig i stor politisk indflydelse i Hanstholm Kommune – en interviewperson talte i den forbindelse om, at man i mange år har haft en "politisk livline" ind til rådhuset.

Karby-boernes netværk er overvejende at finde på Mors. Som en tilflytter (ikke-Morsingbo) udtalte: "*Mors er den største hjemstavnsforening i Danmark*". Håndværkerkredse synes kun at indbefatte Mors, de lokale medier fokuserer næsten udelukkende på Mors. Ungdomsballerne, der arrangeres af et lille Karby-udvalg under Sydvestmors Idrætsforening, trækker næsten kun unge fra Mors, ligesom Sydvestmors Kulturhus, der er i færd med at blive oprettet på initiativ af den lokale præst, også primært henvender sig til morsingboere.

Inden for regi af EU-Karby (ofte bakket op af Borgerforeningen) har man dog forsøgt sig med samarbejde med folk fra Sydthy, f.eks. da det gjaldt Neessundfærgens overlevelse. Der var også to interessante undtagelser blandt de interviewede erhvervs personer. Således har ejerne af Karby Smedie (stokerfyr) og Handmate (projektering af miljøvenlige huse) betydelige nationale og internationale netværk af andre 'eksperter' inden for deres felt – heriblandt tidligere kolleger, leverandører, sælgere og kunder – som de aktivt trækker på. Ja, formentlig er det netop dette ekspertnetværk af folk, disse erhvervsledere kender personligt men mest kommunikerer med via telefon og internet, der forklarer deres økonomiske succes. De synes netop at klare sig godt, fordi de har et

---

<sup>105</sup> Woolcock 1998. Endvidere har Anirudh Krishna (2002) skrevet en interessant bog om *Active Social Capital*, der baserer sig på overvejende kvalitative studier i Indien. Han mener her at kunne påvise en direkte forbindelse mellem lokalsamfundsudvikling og lokal økonomisk vækst og niveauer af social kapital. Som flere andre udviklingssociologer (f.eks. Grootaert og Bastelaer 2002; Woolcock 1998), ser Krishna social kapital som en potentiel ressource, der kun kan kapitaliseres på initiativ af kompetente ledere, der formår at bygge bro mellem lokale og supra-lokale grupper, bl.a. med henblik på at få politisk indflydelse.



netværk, der rækker *ud over* Karby, Mors og Danmark.<sup>106</sup> Disse netværk synes som sådan at kompensere for lokaliseringen – herunder de dårlige veje, som flere erhvervsfolk beklagede sig over. Ja, en enkelt interviewperson forekom nærmest deprimeret over manglen på en motorvej fra Billund, Brande, Herning til Holstebro, evt. helt op til Thisted, og udbrød i den forbindelse:

Vi ønsker at blive koblet på den økonomiske vækst i andre dele af landet. Ellers dør vi!

Internettet har med andre ord her til en vis grad kunnet overkomme de rent fysisk-geografiske barrierer. En bedre tilgængelighed kan dog formodentlig formindske ø-mentaliteten og øge antallet af sociale og professionelle netværk udover øens grænser.

**Utilfredshed med infrastrukturen. Næssundvej, et par km. fra Karby** (foto: Gunnar L.H. Svendsen, juni 2004)



Karby har også de seneste år søgt politisk indflydelse, men primært i kraft af én person (der ikke har deltaget i partipolitik eller byråd), nemlig formanden for Borgerforeningen.

---

<sup>106</sup> Det bør nævnes, at ejerne af de store og meget avancerede svinebesætninger på samme måde siges at have store netværk uden for Mors.

På det direkte spørgsmål ”Er der eksempler på, at foreninger eller virksomheder uden for området deltager i et samarbejde?” er der dog ikke mange, der kan finde eksempler i nogen af områderne – om end idrætsforeninger nævnes sporadisk. Derimod blev det ofte nævnt, at der består et samarbejde mellem det lokale erhvervsliv og foreningslivet i form af, at erhvervslivet sponsorer foreningslivet. Forholdet mellem erhvervs- og kulturliv beskrives i øvrigt nærmere i afsnit 7.

### 6.2.5 Tillid

Både i Karby og Klitmøller går ordet tillid igennem interviewene som en rød tråd. Det at man kan stole på hinanden hænger nøje sammen med, at man kender hinanden og omgås jævnligt, og at man deler de samme normer.

I Klitmøller siger man ’goddaw’ til hinanden. Ja, man har simpelthen hilsepligt. Flere interviewpersoner siger, at goddaw’et er noget, der adskiller land fra by – man oplever det f.eks. ikke i Hanstholm, hvor folk ikke kender hinanden og kulturen er anderledes. Tilflyttere lærer simpelthen at hilse goddaw. F.eks. beretter en interviewperson om et tysk ægtepar, der lige er flyttet til, og som allerede hilser. Ikke at de dermed bliver betragtet som lokale – men det signalerer, at man er del af en sammenhæng, et fællesskab.

Goddaw’et hænger tydeligvis sammen med en lokalkultur, der bærer dybt præg af, at ’et ord er et ord’, og at man gennemfører de ting, man har lovet: ”*Det vi går ind for, det gør vi virkelig færdigt*”, som en typisk udtalelse lyder. Det gælder ikke mindst inden for det lokale erhvervsliv, hvor personlige netværk er meget værdifulde, fordi de giver adgang til mange nyttige oplysninger og (evt. også) vennetjenester. Man bliver derfor nødt til at være tillidsværdig for ikke at blive udstødt af fællesskabet.

F.eks. blev en lokal entreprenør spurgt, hvad der sker, hvis kollegaer eller samarbejdspartnere ”bryder deres ord?”. Straks kom det prompte: ”Det gør de *ikke!*”. Efter igen at have spurgt ind til konsekvenserne, smilede han blot og gentog sit svar: ”Det gør de *ikke!*” Hvis, uddybede han til sidst, der sker noget uforudset og der opstår risiko for konflikter, mødes man ansigt til ansigt og finder et kompromis. Men man løber ikke fra sine løfter og ødelægger sit gode rygte.

Det fremgår også af interviewene fra Karby, at lokale virksomhedsejere kender og har tillid til hinanden (evt. fra barnsben), og at et ’ord er et ord’. Hermed bliver lokalkendskab og personlige forbindelser vigtige forudsætninger for at klare sig økonomisk, f.eks. som ejer af et mindre håndværkerfirma. ”*Ansigtet sælger*”, som en lokal erhvervsdrivende udtrykker det.<sup>107</sup>

---

<sup>107</sup> Interview 28-06-04 med indehaver af VVS-firma Jørgen Kudsk, Karby.

En sådan social kapital i form af nyttige netværk eller bekendtskabskredse synes særlig vigtig i Karby, hvor der findes mange med op til flere bierhverv, f.eks. hobbylandbrug. Dette har Karin Lund (1998: 53) benævnt en ”multibeskæftigelse”, hvor den enkelte i høj grad benytter sit lokale netværk som en konkret ressource eller ’kapital’ – f.eks. i form af udveksling af vigtige oplysninger, varer og serviceydelser, låne maskiner, værktøj og arbejdskraft af hinanden osv.

### 6.2.6 Integration

I Klitmøller tales der meget om værdien i åbenhed og det at tage godt imod tilflyttere. ”Der er en god og varm, positiv stemning i byen generelt”, ”Det er simpelthen noget med at acceptere folk”, ”Vi er vant til at arbejde sammen”, lyder nogle typiske udtalelser.

Om end der stadig er visse problemer med overnattende surfer-turister, er de tilflyttede surfere ved at være godt integreret. F.eks. kommer børnene i NASAs surferskole fra ”alle sociale lag”, og deres forældre er både lokale og tilflyttere.<sup>108</sup> Også spejderne fungerer som en vigtig platform for integration, til dels takket være et stort opsøgende arbejde. ”Vi render hen og hiver fat i de nyttilkomne”, som en spejderleder udtrykker det.<sup>109</sup> Endelig fungerer Lystfiskerforeningen som en platform for integration – forstået som et sted, hvor folk på tværs af sociale skel jævnligt mødes. Her er det ikke mindst ældre lokale og tilflyttere, der mødes (se Figur 17). Endelig er der fodboldklubben Klitmøller IF, der siges at være mest domineret af lokale<sup>110</sup>. Men man må formode, at også en del tilflyttere – og tilflytterbørn – kommer her, og at der her sker en vis form for integration.

Det er karakteristisk, at mølboerne ser tilflytterne som en styrke snarere end en svaghed. F.eks. lyder en udtalelse:

Klitmøller har jo den styrke at der er en god blanding af mennesker herude... som er født og opvokset herude og masser af tilflyttere også – en god blanding.

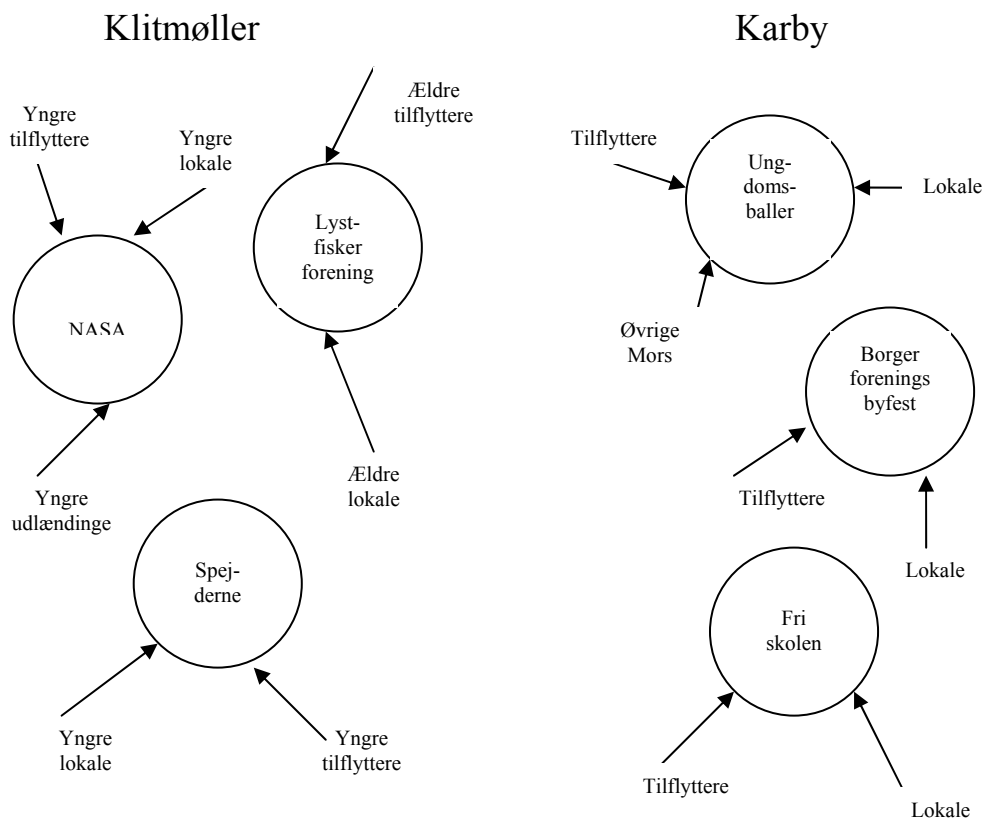
---

<sup>108</sup> Interview 19-06-04 med kasserer for NASA, Tage Pedersen, Klitmøller.

<sup>109</sup> Interview 19-06-04 med spejderleder Jane Bauer, Klitmøller.

<sup>110</sup> Jf. interview 10-06-04 med bestyrelsesmedlem i Klitmøller IF Karl Oddershede, Klitmøller.

**Figur 17. Platforme for integration.**



Som nævnt bliver fællesskab, sammenhold og indbyrdes kendskab fremhævet i Karby – ”*Det at folk kender hinanden er den største ressource*”, som en beboer udtrykte det. I Karby har man gjort meget for at tiltrække nye tilflyttere. F.eks. byder man alle nytillflyttede (i ejerboliger) velkomne i form af en velkomstpakke til en værdi af op mod 25.000 i form af rabatter hos en lang række af byens virksomheder, butikker og foreninger.<sup>111</sup> Flere nævner endvidere, at Borgerforeningens byfest er et vigtigt mødested, hvor lokale og tilflyttere kan lære hinanden bedre at kende. Det samme gælder Friskolen, der opr. 1992, den vigtigste manifestation af den lokale historie og identitet. Det er vores eget, som vi har kæmpet for, fortæller mange interviewpersoner. I kontrast til bl.a. nabosognet Hvidbjerg, hvor man efter interviewpersonernes udsagn har ”fået alt foræret” af kommunen.

Herudover er man i færd med et større byforskønnelsesprojekt, hvor man bl.a. har genetableret parken og byens torv. Endelig er en vigtig platform de månedlige ungdomsballer, der i høj grad trækker på frivillig arbejdskraft fra forældre-

<sup>111</sup> For flere detaljer, se Karbys hjemmeside på adressen: [www.karby.dk](http://www.karby.dk)

side, hvilket giver mulighed for, at både børn og voksne lærer hinanden at kende. Disse baller har et udvalg under idrætsforeningen arrangeret siden 1999. Typisk kommer omkring 300 unge, samt – ifølge en turnusordning – 25 frivillige voksne ud af en samlet flok af frivillige på omkring 100.<sup>112</sup>

På den måde ser man, at der er forenings-platforme i begge samfund. Men hvor integration på tværs af grupperinger i Karby primært foregår i forbindelse med enkeltbegivenheder (ungdomsballer og byfester), foregår den næsten dagligt i Klitmøller (spejderne, surferklubben og lystfiskerforeningen).

### 6.2.7 Konflikter

En typisk udtalelse, vi finder i alle fire undersøgelsesområder er:

Hvis du bare gør en indsats [inden for skole-/foreningsarbejde], så bliver du også accepteret... Men du kan også få lov til at isolere dig, hvis du ønsker det.<sup>113</sup>

Tilflytteren forventes altså selv at gøre en indsats. Imidlertid kan der i Klitmøller og Karby også spores visse barrierer for integration. Frygten for 'sammenspisthed' er udtalt i Klitmøller, f.eks. i udtalelser som:

Der er måske noget sammenspisthed hos nogen..? eller frygten for det... Og svagheden er jo, at der skal ikke ret mange fraflyttere til før der er noget, der vælter.

Der er positiv, lokal udvikling, hvis alle føler sig velkomne og taget godt imod... Det er dog ikke alle, der har følt det.

I den forbindelse bliver der skelnet skarpt mellem fastboende og ikke-fastboende – med de sidste tænker man dels på sommerhusfolket<sup>114</sup>, dels på de ferierende, udenlandske surfere.

Surfernes ankomst i 1980'erne og 1990'erne optager stadig sindene. Det er en begivenhed, der fysisk har indlejret sig i byens historie i form af et nyetableret klubhus på landingspladsen, opført af frivillige fra NASA. Surferne har på den måde også – på lige fod med lokale grupper inden for forsamlingshuset og lyst-

---

<sup>112</sup> Interview 13-08-04 med bestyrelsesmedlem i V.I.F. Lars Heltborg, Karby.

<sup>113</sup> Fokusgruppemøde 18-05-04 afholdt hos Ove Holler, Klitmøller.

<sup>114</sup> Det bør nævnes, at sommerhusfolket kan opdeles i flere kategorier, hvor nogle er mere integrerede end andre – det er her muligvis en fordel at være Thyboer, f.eks. fra Thisted, kulturelt-mentalitetmæssigt. Til forskel fra f.eks. tyskere eller københavnere. Mange er ældre, ofte efterlønnere eller pensionister, heraf mange fastboende. Nogle af de bedst integrerede kan formodes at være dem, der er aktive medlemmer af Lystfiskerforeningen.

fiskerforeningen – taget del i 'kampen om landingspladsen'. Hermed forstås de få, dyrebare kvadratmeter, der udgør det, der også går under navnet 'Ve æ haw', og som er den mest synlige manifestation af mølboernes identitet og historie.

Som nævnt er konflikten med denne gruppe mere eller mindre forsvundet. Der er dog til stadighed problemer med tilrejsende surferturister. Det er især yngre tyskere, der overnatter i deres minibusser på parkeringspladsen på landingspladsen eller i nærområdet. Netop pga. af en sådan 'invasion' er en rasteplads nær Vandet Sø blevet sløjft af ejeren, en lokal landmand – til stor irritation for lokalbefolkningen.<sup>115</sup>

**Surferturister 'okkuperer' parkeringspladsen på Landingspladsen** (foto: Gunnar L.H. Svendsen, juni 2004).



Der har dog også været magtkampe blandt de 'lokale' foreninger, som f.eks. lystfiskerforeningen og redningsforeningen (der på et tidspunkt blev beskåret for P-plads). Dette ikke mindst forårsaget af konflikter mellem formændene. Det er i det hele taget interessant at se, hvor vigtigt og nærmest 'helligt' område i byen disse få kvadratmeter udgør. De er værdifulde i både symbolsk såvel som fysisk forstand og genstand for 4 grupper, til tider, modstridende interesser: Lystfiskerforeningen, Redningshuset, NASA, samt de udenlandske turist-

---

<sup>115</sup> Workshop afholdt på plejehjemmet "Klitrosen" i Klitmøller, 13-12-04.

surfere, der illegalt beslaglægger området, ikke mindst parkeringspladser og toiletter (til stor irritation for de lokale). Som sådan kan kampen om landingspladsen siges at udgøre en nøglekonflikt i Klitmøller.

I Karby består nøglekonflikten i et mistillidsforhold mellem lokale og tilflyttere på overførselsindkomster i lejeboliger. Flere interviewpersoner ser her en fare for, at der bliver ”for mange lejere [fordi de] ikke yder det samme til fællesskabet som ejerne”, som en meget foreningsaktiv landbruger udtrykker det.<sup>116</sup> Det giver tydeligvis nogle helt andre problemer end i Klitmøller, hvilket vi også ser andre udkantsområder i befolkningsmæssig tilbagegang, som f.eks. på Lolland.<sup>117</sup> En anden interviewperson udtaler bl.a.:

Noget der skal være med til at højne området, det skal være at vi får tyndet ud i vores sociale klienter – det er for let at sætte sig ned og så hente penge, det er alt for let (..) Det kan ikke passe, at der ikke er noget, de [tilflyttere på overførselsindkomster] kan beskæftige sig med... En eller anden ting, der gør, at de bidrager til samfundet (..) Vi har [i Karby] svært ved at få folk til at flytte herud, ud over sociale klienter – vi skal have vores tomme huse fyldt op med andet end skravl.

Der er på den anden side interviews, der antyder, at det kan være et stort handicap at være blandt dem, der *ikke* kender nogen, der kender nogen – som de ovennævnte tilflyttere sjældent gør.<sup>118</sup>

### 6.2.8 Organisation

Interviewene afslørede også, at organisationsmåden er en vigtig faktor for, hvordan de to samfund udnytter de ressourcer, der findes i foreningslivet.

Klitmøller er præget af mange indflydelsesrige foreninger med mange medlemmer – Lystfiskerforeningen, Klitmøller IF, NASA, Redningshuset, Borger- og handelstandsforeningen, spejderne og Vandværket. Der er relativt mange foreningsildsjæle, der er specialiseret inden for hvert deres område. Koordinationen foregår primært gennem en uformel gruppe af formænd, der har næsten daglig personlig kontakt. Faren herved er sammenspisthed og en bindende type af social kapital. Fordelen er fleksibilitet og hurtig realisering af projekter fra idé til handling (som f.eks. Klitmøller-vand projektet – kildevand på flasker). På den anden side eksisterer der som nævnt mange mødesteder og uformelle netværk, ligesom der er masser af samarbejde på kryds og tværs inden for børne-/ungdom området. Dvs. en i høj grad brobyggende type social kapital.

---

<sup>116</sup> Interview 13-08-04 med gårdejer Henning Jespersen, Karby.

<sup>117</sup> Se Svendsen 2003, 2004b, 2006.

<sup>118</sup> En anden undersøgelse viser, at denne tendens er endnu mere markant i en anden landsby på Sydmons, Øster Assels, hvor der ligeledes har været problemer med at integrere socialt belastede tilflyttere (Zielke og Pedersen 2003, s. 97).

I Karby var det hele tiden en 4-5 ildsjæle, der blev set som spydspidsen i den lokale udvikling: ”Det er meget, meget væsentligt, at vi har nogle trækdyr”.<sup>119</sup> Disse brobyggere i forenings- og erhvervslivet synes nærmest uerstattelige, og derfor forekommer organisationen her at være mere skrøbelig end i Klitmøller.<sup>120</sup> Initiativerne EU Karby (erhvervsudvikling) og ”Gang i hjulene og lys i vinduerne i Karby” (øget bosætning), der baserer sig på små arbejdsgrupper uden for foreningsregi, kan imidlertid ses som et forsøg på at skabe en mere varig ’organisationskapital’. Dette forstået som en fleksibel organisationsform, der sikrer en fortsat rekruttering af store og små ildsjæle og – i det hele taget – et højt niveau af brobyggende social kapital og lokal viden, der rent faktisk bruges aktivt i den lokale udvikling.

På den måde ser vi, at begge lokalsamfund – på trods af de mange ord om fællesskab – er skrøbelige og rummer en kim til splittelse. Begge steder forsøger man sig i stigende grad med en fleksibel organisationsmåde. I Klitmøller sker det inden for kulturlivet, i høj grad understøttet af en åben, lokal kultur; i Karby foregår det i stigende grad mellem erhvervs- og kulturliv. Dette i kontrast til den klassiske foreningsorganisationsform med bestyrelsesmøder, referater, generalforsamling og faste procedurer for afvikling af aktiviteterne. Man kan måske kalde det en slags ’uformalisering’ af den organisationsform, der har præget de danske landdistrikter de sidste 200 år. Problemet er dog, at der er så få ’trækdyr’ inden for foreningslivet i Karby, at kun få foreninger er store og arbejder på tværs, samt at tilflyttere i lejeboligerne som oftest slet ikke deltager.

## 6.2.9 Udnyttelse af herlighedsværdier

Endelig er der en forbindelse mellem foreningsaktiviteter og udnyttelsen af den stedbundne ressource: Beliggenheden.

Som nævnt er begge områder naturskønne, og både mølboerne og Karbybeboerne lovpriser deres herlighedsværdier og ønsker at værne om dem. Men hvor mølboerne, anført af Handels- og Borgerstandsforeningen, rent faktisk udnytter deres naturskønne område i turismemæssig øjemed (uden man dog ønsker et ’nyt Løkken’), er det modsatte tilfældet i Karby. Der er tilsyneladende heller ikke nogen intentioner fra borgernes/foreningernes side om at forsøge sig med turisme, herunder udstykning til sommerhuse, anlæggelse af campingplads, stier, overnatningssteder osv.<sup>121</sup>

---

<sup>119</sup> Interview 13-08-04 med aktiv i EU Karby, Arne Søndergård, Karby.

<sup>120</sup> Siden interviewene blev foretaget (juni og august 2004) er der faktisk en stor foreningsildsjæl, der er fraflyttet, og spørgsmålet er, om nogen kan træde ind i hans sted.

<sup>121</sup> Dette kom ikke kun til udtryk i interviewene men også på en åben workshop afholdt 1-12 2004 på Karby Friskole.



## 6.2.10 Opsummering

Interviewene viser, at der findes mange stedbundne ressourcer i foreningslivet – og at de i høj grad også i en vis udstrækning forsøges udnyttet i de to lokalsamfund. For at kunne udnytte foreningslivet aktivt til en positiv, lokal udvikling i form af befolkningsfremgang, økonomisk vækst og stigende huspriser, fremstår 9 områder som særligt vigtige. Disse områder fremgår i Tabel 3, hvor Klitmøller og Karby er blevet tildelt points (høj/middel/lav) inden for hver kategori, ud fra en helhedsvurdering der langt hen ad vejen baserer sig på et skøn.

**Tabel 3. Ni områder i foreningslivet af særlig vigtighed for en lokal, positiv udvikling (skønsmæssig vurdering).**

	KLITMØLLER	KARBY
Foreningslivet som tilvejebringer af fælles goder	***	**
Antal netværk	Formelle	***
	Uformelle	*
Antal mødesteder	***	**
Antal supra-lokale netværk	**	*
Graden af tillid	***	***
Graden af integration	**	*
Få konflikter	**	*
Organisationsmåde	**	**
Udnyttelse af herlighedsværdier	***	*

\*\*\* Høj  
 \*\* Middel  
 \* Lav

Overordnet er det interessant at se, i hvor høj grad foreningerne søger at tilvejebringe *fælles* (kollektive) goder – dvs. noget, der gavner alle i områder, som f.eks. modernisering af Landingspladsen og udbredt samarbejde på børn/unge området i Klitmøller eller tiltrækning af nye tilflyttere gennem bosætningskampagner og bevarelse af en færge i Karby. Undersøgelsen viser her, at foreningslivet i Klitmøller er bedst gearret til at opbygge fælles goder, primært inden for kultur og børn/unge området. I Karby har foreningslivet historisk været mere opsplittet, men i løbet af de sidste 15 år har man iværksat tværgående initiativer som Friskolen, Ungdomsballerne og EU-Karby – det sidste i et ambitiøst forsøg på at skabe lokal erhvervsudvikling. Det er dog først og fremmest en lille flok af 'Tordenskjolds soldater', der fører an.

Niveauet af social kapital beror på såvel tilstedeværelse af *netværk*, såvel som *mødesteder*. Målingen viser her, at Karby har flere formelle (traditionelt foreningsbaserede) netværk, mens der er flere uformelle netværk samt flest mødesteder i Klitmøller.

Hvad angår *supra-lokale* netværk, er der kun få – primært tilhørende EU Karby, samt NASA og Vandværkets bestyrelse i Klitmøller. Hvad angår personligt kendskab til centrale personer i den kommunale administration synes mølboerne imidlertid at have et fortrin – der har således været tradition for en 'politisk livline' ind til rådhuset.

Graden af *tillid* er stor i begge samfund, om end nogle grupper tydeligvis har mere tillid og kendskab til hinanden end andre. Foreningslivet synes i højere grad at fremme social *integration* i Klitmøller, bl.a. i kraft af det store børn/unge arbejde. Friskolen, EU-Karby samt byfesterne befordrer sandsynligvis integration via samarbejde på tværs af grupperinger – men gruppen af tilflyttere på overførselsindkomster (ofte i lejeboliger) deltager næsten ikke. *Konflikter* behøver ikke kun at være af det onde, men netop mistillidsforholdet til sidstnævnte, ret passive gruppe, som mange Karby-boere giver udtryk for, må siges at være en barriere for en udnyttelse af lokalsamfundets ressourcer. I Klitmøller er konflikten mellem lokale og tilflyttede surfere – som vel at mærke er en hel anden gruppe, der har købt huse i byen! – derimod så godt som løst. Der er dog stadig nogle problemer med udenlandske surferturister.

Hvad angår *organisationsmåde*, har foreningslivet i Klitmøller i mange år fungeret meget uformelt og fleksibelt, mens man først for nyligt har forsøgt sig med en mindre rigid, foreningsbaseret organisation i Karby – f.eks. i form af EU-Karby. Problemet er dog igen, at det er ganske få nøglepersoner, der står med ansvaret for, og den naturlige autoritet til, at kitte foreningerne sammen.

Endelig ser vi en markant forskel, hvad angår udnyttelsen af en mere håndgribelig stedbunden ressource: Beliggenheden. Hvor *herlighedsværdierne* bliver noget nær maksimalt udnyttet i Klitmøller (sommerhuse, turisme, rekreative muligheder), er den næsten ikke udnyttet i det ellers ligeså naturskønne Karby.



## 7. Konklusion

### 7.1 Klitmøller og Karby – to forskellige udviklingsspor

Formålet med dette kapitel har været at vise, at vi på det lokale niveau finder vidt forskellige typer samfund, med forskellige udviklingsspor – selvom de synes at have de samme muligheder og begrænsninger for udvikling og befinder sig inden for samme region. Hvordan kan det lade sig gøre? Jeg argumenterede her for, at simple vækstindikatorer ikke alene kan forklare forskelle i økonomisk formåen og befolkningsudvikling. Derfor er det vigtigt med et øget fokus på mere uåbendelige, stedbundne ressourcer, som vi ikke mindst finder dem i tilknytning til foreningslivet.

Klitmøller og Karby sogne i Viborg amt synes at være et godt eksempel herpå. Klitmøller er p.t. i førertrøjen, selvom der er et stort foreningsliv, energiske ildsjæle og høj grad af sammenhold i Karby og – i den forstand – også 'positiv lokal udvikling' her.

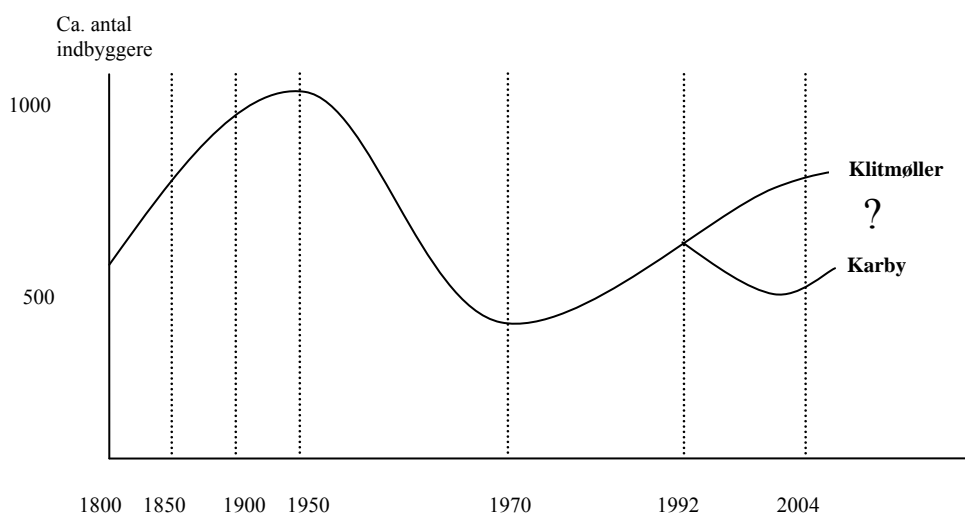
Som det fremgik, er en historisk forklaring, at Klitmøller har været præget af en særdeles driftig, international skudehandel i det 18. og 19. århundrede, samt kystfiskeriet. Ligesom man til lands har haft stor kontakt med Thisted-borgerne. Samfundet har altså aldrig været isoleret. Dette har medført traditioner for åbenhed og modtagelighed over for nye idéer.

Karby har derimod været et mere isoleret område, både kulturelt og rent geografisk. På godt og ondt præget af det lokalt orienterede liv på Mors. I flere årtier virkede det store Karby Andelsmejeri som en dynamo for erhvervs livet, helt frem til lukningen i 1994. Siden da har man lokalt fået Friskolen op at stå og forsøgt sig med en målrettet erhvervsudvikling men – som statistikken også peger på – har denne strategi endnu ikke ført til befolkningsfremgang og vækst.

Klitmøllers særlige kystlinje har imidlertid også i nyere tid givet mulighed for særlig udvikling, nemlig at der er tale om et vand, som er ideelt for surfing og tiltrækker surfere fra hele Europa. Dette er blevet Klitmøllers nye niche, sammenholdt med at den særlige natur og beliggenhed også tiltrækker mange turister. Ikke bare er det altså adgangen til havet, der som så mange andre steder, er et attraktivt. Der kan det bruges på den særlige måde. Herudover finder interviewpersonerne det vigtigt, at mølboerne gennem de sidste mange år har haft stor indflydelse på den lokale politik.

Derimod har Karby ikke på samme måde let ved at komme op af det hidtidige udviklingsspor. Man har nok foreninger, sammenhold omkring f.eks. Friskolen og masser af gode intentioner. Men er det også muligt at kapitalisere disse ressourcer til befolkningsfremgang og lokal erhvervsudvikling? Som nævnt har Karby-borgerne faktisk haft den største indkomststigning i de sidste 10 år. Optimistisk anskuet kan Karby altså være på vej op, *hvis* man er i stand til bedre at udnytte sit store, lokale potentiale.

**Figur 18. Stadier i to udkantssamfunds udvikling målt i befolkningsudvikling (modelfigur).**



Figur 18 er en stærkt forsimplet gengivelse af udviklingstendenser i Klitmøller og Karby siden år 1800, i form af en skønsmæssig befolkningsudvikling. Som i de fleste andre danske landdistriktssamfund ser vi i årtierne efter 1900 fremgang i begge lokalsamfund, frem til ca. 1950. Denne støtte fremgang afløses af en gevaldig nedtur i løbet af 1960'erne, og som kulminerer omkring 1970. I Klitmøller 'vender' man udviklingen i 1980'erne, til dels pga. tilflyttede surfer. Et vendepunkt i Karby har været oprettelsen af Friskolen i 1992 (se den nederste kurve efter 1992). Optimistisk anskuet kan man forestille sig, at de ressourcer der – endogent – er opbygget i Karby siden 1992, først for alvor vil blive udnyttet i løbet af de næste 5-10 år. En optimisme, jeg har forsøgt at tegne ind i modelfiguren.

Et mere nutidsorienteret perspektiv afslører, at Klitmøllers fortrin består i, at foreningslivet opbygger brobyggende social kapital på tværs af skel og fælles goder – primært i kraft af en fleksibel organisationsstruktur og mange uformelle netværk. Det sker ikke i ligeså høj grad i Karby. En vigtig forskel er også, at mølboerne formår at udnytte herlighedsværdier i langt højere grad end Karbyboerne.

## 7.2 Mod en mere nuanceret landdistriktspolitik

Alt i alt peger undersøgelsen på, at det er *om* og *hvorledes* lokale stedbundne ressourcer og vilkår udnyttes eller overkommes i den tiltagende globale udvikling og konkurrence, som forklarer lokale forskelle og muligheder for lokal

udvikling. Det afgørende er så, om man lokalt er opmærksom på dette, og hvad man kan gøre for at udvikle mulighederne.

I Klitmøller har udviklingssporet 'altid' været der. Her er spørgsmålet måske, hvor grænsen for befolkningstilvækst går, når naturværdierne og det unikke samtidig skal bevares. I Karby er man anderledes tvunget til at komme af det hidtidige spor og forekommer helt anderledes at have ryggen mod muren. Man er tydeligvis opmærksom på sammenhængene, og man arbejder på sagen, hvilket jo også var årsagen til, at Karby blev udpeget. Det bliver interessant at følge, om det lykkes også at realisere det i målbare forhold. Det sker nok ikke uden en mere massiv indsats end den, man selv lokalt og uden videre kan lægge i sagen.

Som sådan vidner undersøgelsen om, at der er behov for en flersidig og mere nuanceret landdistriktspolitik med langt flere 'værktøjer' at påvirke med, i tråd med den 'dual policy', Ceccato og Persson (2003) har foreslået. I Klitmøller klarer man langt hen ad vejen sig selv – servicerer sig selv – formulerer over for kommunen hvad man har behov for – udformer erhvervsstrategier, f.eks. inden for turismeerhvervet. Her kunne udbredt handlefrihed og afbureaukratisering være relevante instrumenter. I Karby står man over for anderledes problemer – med afvandring, tilflyttere på overførselsindkomster, geografisk marginalisering. Her kunne andre instrumenter komme på tale, f.eks. modernisering af vejnettet eller målrettet erhvervsstøtte, f.eks. til opdyrkelse af en turismesektor.

Vi har i dag tre typer landdistrikter: Landdistrikterne i bynære områder, så godt som alle i fremgang; udkantsområder det går rimeligt for (som Klitmøller); samt 'udkant-udkantsområder' som Karby, hvor faren for affolkning bestandigt lurer. For at forhindre at sidstnævnte områder bliver de store tabere, ville det være en oplagt mulighed at koncentrere indsatsen her. I den forbindelse bør man ikke blot forsøge at fremme målbare, ikke-stedbundne ressourcer men tillige de mere u håndgribelige, stedbundne ressourcer, f.eks. ved at styrke lokale og supra-lokale netværksdannelse, mødesteder, lokal identitet, samarbejde og integration. Generelt kan det dog undre, at mere institutionaliserede supra-lokale netværk samt netværk på tværs af forenings- og erhvervsliv er så fraværende i *alle* fire, undersøgte lokalsamfund. En styrkelse her kunne muligvis også give en øget dynamik.



## Bilag

**Bilag 1. Svar på spørgsmålet ”Hvad forstår du ved positiv, lokal udvikling?”, interviewpersoner inden for erhvervs- og foreningslivet i fire områder (pct.)**

Svarkategorier	Erhvervsliv	Foreningsliv
Sammenhold, samarbejde, indbyrdes kendskab, nærhed, trivsel mv.	22	20
Bevare eller øge befolkningstallet	15	15
Kulturelle aktiviteter (inkl. et godt foreningsliv)	12	15
Bevare eller udvikle det lokale erhvervsliv, skabelse af arbejdspladser	18	5
Bevare eller udvikle lokale institutioner (skole, børnehave mv.)	3	15
Bevare eller udvikle det lokale handelsliv (brugsen, købmanden mv.)	8	8
Øvrige svar	22	22
I alt	100	100
Samlede antal svar	80	80
Antal interviewpersoner	30	25



**Bilag 2. Svar på spørgsmålet ”Hvad forstår du ved positiv, lokal udvikling?”, interviewpersoner i Klitmøller, Karby, Torup og Skuldelev (pct.)**

Svar-kategorier	1	2	3	4	5	6	Øvrige svar	Svar i alt <sup>122</sup> (abs. tal)	Antal interviewpersoner
Klitmøller	23	18	8	8	15	13	15	39	14
Karby	8	14	10	21	8	6	33	51	15
Torup	31	10	14	10	0	4	31	29	15
Skuldelev	29	17	24	3	10	7	10	41	11

Svarkategorierne er:

- 1: Sammenhold, samarbejde, indbyrdes kendskab, nærhed, trivsel, åbenhed, tolerance
- 2: Bevare eller øge befolkningstallet
- 3: Kulturelle aktiviteter (inkl. et godt foreningsliv)
- 4: Bevare eller udvikle det lokale erhvervsliv, skabelse af arbejdspladser
- 5: Bevare eller udvikle lokale institutioner (f.eks. skole, børnehave, ældrecenter)
- 6: Bevare eller udvikle det lokale handelsliv (f.eks. brugsen, købmanden, bageren)

<sup>122</sup> NB: Alle svar er medtaget (f.eks. hvis en interviewperson gav tre væsensforskellige svar, hørende ind under tre forskellige kategorier, er alle tre svar indregnet i denne tabel).

### Bilag 3: Lokalsamfunds-SWOT i Klitmøller, Karby, Skuldelev, Torup.

1: Svar på spørgsmålet "Hvilke styrkesider rummer jeres lokalsamfund nu og her?", interviewpersoner inden for erhvervs- og foreningslivet i fire områder (pct.)

Svarkategorier	Erhvervsliv	Foreningsliv
Sammenhold, samarbejde, indbyrdes kendskab, nærhed, trivsel mv.	35,2	26,0
Kulturelle aktiviteter (inkl. et godt foreningsliv)	12,5	18,8
Beliggenhed	19,3	7,3
Lokale institutioner (f.eks. skole, børnehave, ældrecenter)	5,7	12,5
Meget aktive enkeltpersoner (ildsjæle)	6,8	9,4
Den lokale mentalitet	5,7	3,1
Øvrige svar	14,8	22,9
I alt	100,0	100,0
Samlede antal svar	88	96
Antal interviewpersoner	30	24

2: Svar på spørgsmålet "Hvilke svagheder rummer jeres lokalsamfund nu og her?", interviewpersoner inden for erhvervs- og foreningslivet i fire områder (pct.)

Svarkategorier	Erhvervsliv	Foreningsliv
Social fragmentering, inkl. sladder, indspisthed, dårlig integration mv.	16,1	28,6
Erhvervslivet	17,9	6,1
Affolkning	7,1	12,2
Handelslivet/forretningslivet	1,8	14,3
Beliggenhed	10,7	4,1
For få aktive/udbrændthed inden for foreningslivet	0,0	12,2
Øvrige svar	46,4	22,5
I alt	100,0	100,0
Samlede antal svar	56	49
Antal interviewpersoner	30	25

3: Svar på spørgsmålet "Hvilke muligheder rummer jeres lokalsamfund fremover?", interviewpersoner inden for erhvervs- og foreningslivet i fire områder (pct.)

Svarkategorier	Erhvervsliv	Foreningsliv
Erhvervsudvikling	26,7	31,4
Udbygning/øge eller bevare befolkningstallet	17,8	13,7
Øget sammenhold, samarbejde, indbyrdes kendskab, nærhed mv.	13,3	11,8
Øget politisk indflydelse	11,1	7,8
Flere kulturelle aktiviteter, inkl. et bedre foreningsliv	0,0	15,7
Udnyttelse af beliggenhed	8,9	2,0
Øvrige svar	22,2	17,6
I alt	100,0	100,0
Samlede antal svar	45	51
Antal interviewpersoner	30	25

4: Svar på spørgsmålet "Hvilke trusler ser du for jeres lokalsamfund i fremtiden?", interviewpersoner inden for erhvervs- og foreningslivet i fire områder (pct.)

Svarkategorier	Erhvervsliv	Foreningsliv
Lukning af lokale institutioner (f.eks. skole, børnehave, ældrecenter)	13,5	30
Mindre politisk indflydelse, inkl. bekymring for centralisering og kommunesammenlægninger	16,9	22
Affolkning	11,9	10
For få aktive/udbrændthed i foreningslivet	5,1	10
Mindre erhvervsliv	6,8	4
Social fragmentering, inkl. sladder, indspisthed, dårlig integration mv.	6,8	6
Øvrige svar	39,0	18
I alt	100,0	100
Samlede antal svar	59	50
Antal interviewpersoner	30	25

**Bilag 4: Lokalsamfunds-SWOT i Klitmøller, Karby, Skuldelev, Torup, resultater fra delområder.**

1: De 6 mest hyppige svar på spørgsmålet "Hvilke styrkesider rummer jeres lokalsamfund nu og her?" (pct.)

Svar-kategorier	1	2	3	4	5	6	Øvrige svar	Svar i alt <sup>123</sup> (abs. tal)	Antal interview-personer
Karby	38	7,5	13	13	7,5	4	17	53	15
Torup	32,5	10	15	10	10	2,5	20	40	15
Klitmøller	32	24	19	2	4	4	15	47	14
Skuldelev	19	23	4,5	14	11,5	7	21	43	11

Svarkategorierne er:

- 1: Sammenhold, samarbejde, indbyrdes kendskab, nærhed, trivsel, åbenhed, tolerance
- 2: Kulturelle aktiviteter, inkl. et godt foreningsliv
- 3: Beliggenhed
- 4: Lokale institutioner (f.eks. skole, børnehave, ældrecenter)
- 5: Meget aktive enkeltpersoner (ildsjæle)
- 6: Den lokale mentalitet

*Herudover:*

- 7: Befolkningens sammensætning (i alt 6 svar)
- 8: Det lokale handelsliv (i alt 6 svar)
- 9: Arbejdskraften (i alt 5 svar)
- 10: Infrastruktur (i alt 3 svar)

---

<sup>123</sup> Se note 122.

2: De 6 mest hyppige svar på spørgsmålet ”Hvilke svagheder rummer jeres lokalsamfund nu og her?” (pct.)

Svar-kategorier	1	2	3	4	5	6	Øvrige svar	Svar i alt <sup>124</sup> (abs. tal)	Antal interview-personer
Karby	7	19,5	19,5	2,5	15	4,5	32	41	15
Torup	30	20	5	5	5	0	35	20	15
Klitmøller	20	0	5	15	5	15	40	20	14
Skuldelev	42	4	0	13	0	8	33	24	11

Svarkategorierne er:

- 1: Social fragmentering, inkl. sladder, indspisthed, dårlig integration, individualisme, gruppeisolation
- 2: Erhvervslivet
- 3: Aftolkning
- 4: Handelslivet/forretningslivet
- 5: Beliggenhed
- 6: For få aktive/udbrændthed inden for foreningslivet

*Herudover:*

- 7: 'Foraldring', inkl. for mange gamle tilflyttere, for mange pensionister (i alt 6 svar)
- 8: Dårlig infrastruktur (i alt 5 svar)
- 9: For få kulturelle aktiviteter og tilbud (i alt 4 svar)
- 10: Lavt uddannelsesniveau (i alt 3 svar)
- 11: Mangel på indsats fra stat/kommune (i alt 3 svar)

---

<sup>124</sup> Se note 122.

3: De 6 mest hyppige svar på spørgsmålet "Hvilke muligheder rummer jeres lokalsamfund fremover?" (pct.)

Svar-kategorier	1	2	3	4	5	6	Øvrige svar	Svar i alt <sup>125</sup> (abs. tal)	Antal inter-view-personer
Karby	38	7	3	16	0	13	23	31	15
Torup	38	25	12,5	8	12,5	0	4	24	15
Klitmøller	21	21	21	4	12,5	4	16,5	24	14
Skuldelev	12	12	17	6	12	0	41	17	11

Svarkategorierne er:

- 1: Erhvervsudvikling
- 2: Udbygning/øge eller bevare befolkningstallet
- 3: Øget sammenhold, samarbejde, indbyrdes kendskab, nærhed, trivsel, åbenhed, tolerance
- 4: Øget politisk indflydelse
- 5: Flere kulturelle aktiviteter, inkl. et bedre foreningsliv
- 6: Udnyttelse af beliggenhed

*Herudover:*

- 7: Udvikling af det lokale handelsliv/forretningsliv (i alt 4 svar)
- 8: Bedre infrastruktur (i alt 3 svar)
- 9: Bedre omdømme (i alt 3 svar)

---

<sup>125</sup> Se note 122.

4: De 6 mest hyppige svar på spørgsmålet ”Hvilke trusler ser du for jeres lokalsamfund i fremtiden?”

Svar-kategorier	1	2	3	4	5	6	Øvrige svar	Svar i alt <sup>126</sup> (abs. tal)	Antal interview-personer
Karby	21,5	21,5	7	0	14	7	29	28	15
Torup	21	13	8	4	4	8	42	24	15
Klitmøller	21,5	24,5	15	18	3	0	18	33	14
Skuldelev	21	17	12,5	4	4	12,5	29	24	11

Svarkategorierne er:

- 1: Lukning af lokale institutioner (f.eks. skole, børnehave, ældrecenter)
- 2: Mindre politisk indflydelse, inkl. bekymring for centralisering/kommunesammenlægninger
- 3: Aftolkning
- 4: For få aktive/udbrændthed i foreningslivet
- 5: Mindre erhvervsliv
- 6: Social fragmentering, inkl. sladder, indspisthed, dårlig integration, individualisme, gruppeisolation

*Herudover:*

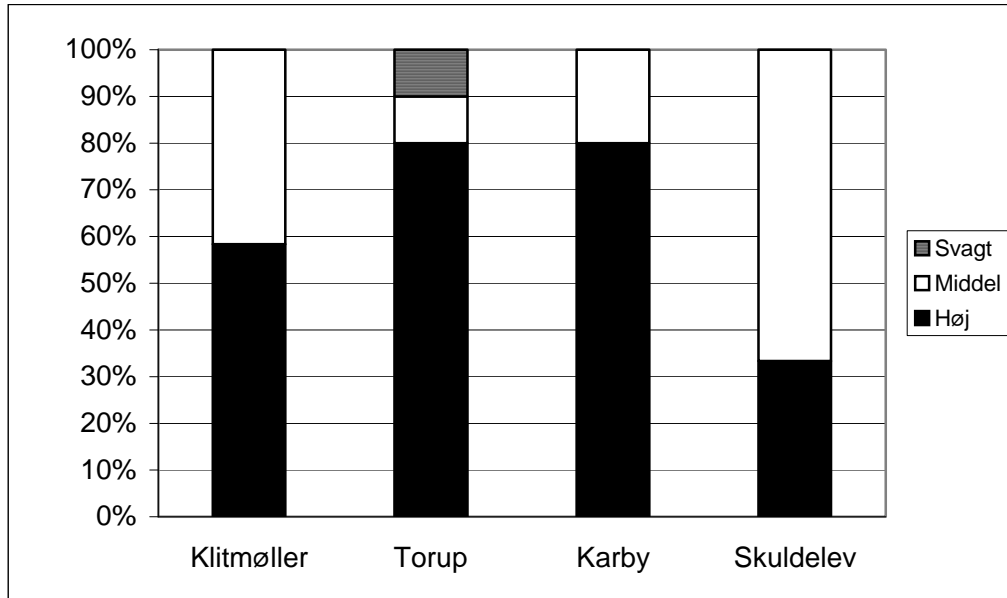
- 7: Infrastruktur (i alt 4 svar)
- 8: Det lokale handelsliv (i alt 2 svar)
- 9: Faldende huspriser (i alt 2 svar)
- 10: Høje benzinpriser (i alt 2 svar)
- 11: Problemer med finansiering (i alt 2 svar)

---

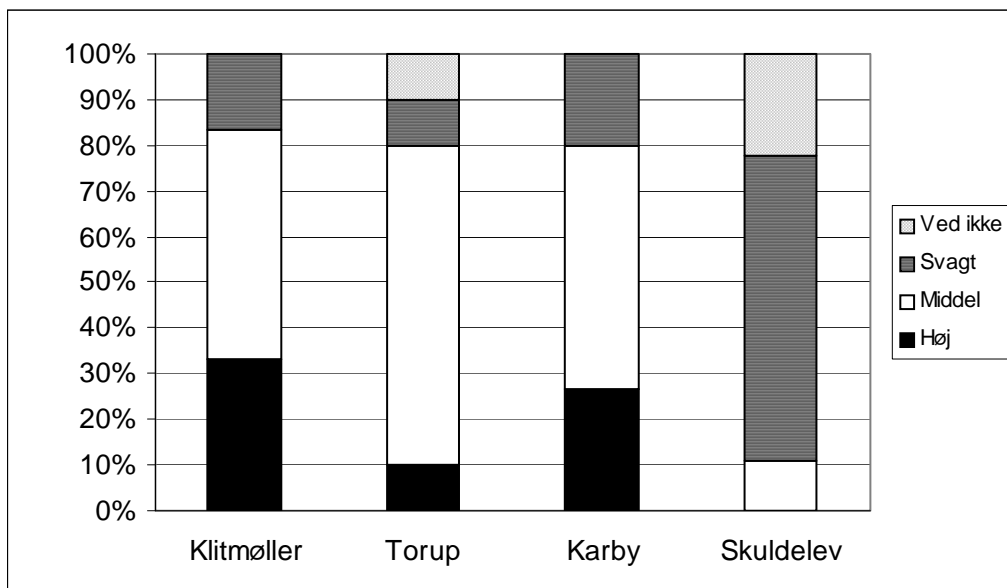
<sup>126</sup> Se note 122.

## Bilag 5. Afkrydsningsskema om det civile engagement i fire områder.

Svar på sp. 1: "Hvordan vurderer du generelt folks engagement i den lokale udvikling?"

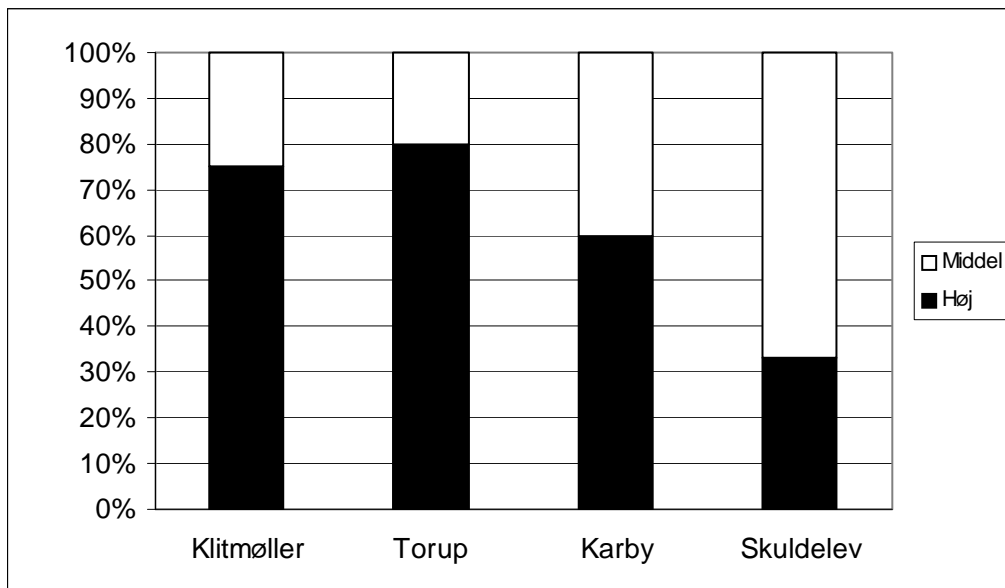


Svar på sp. 2: "Hvordan vurderer du generelt folks engagement i den lokale erhvervsudvikling?"

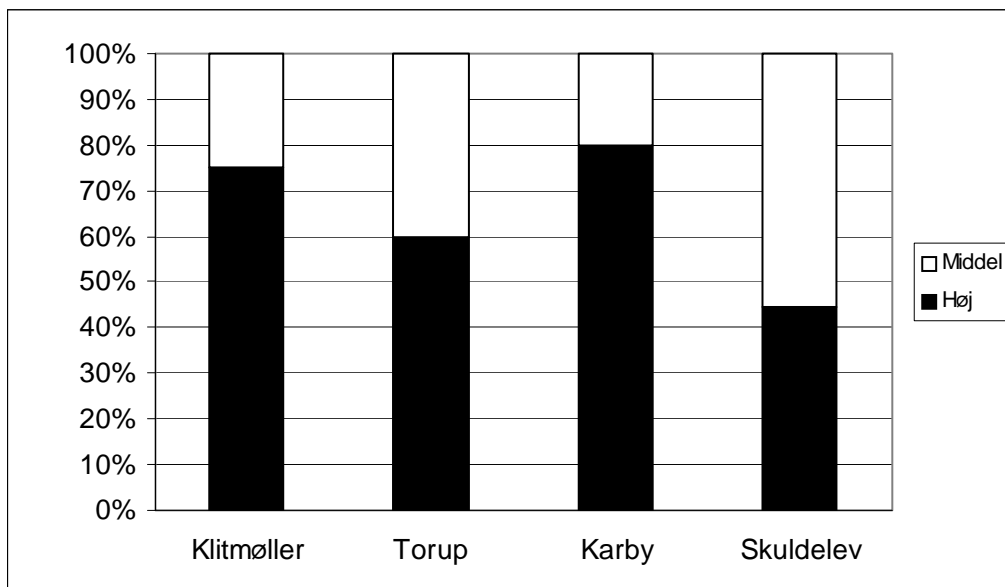




Svar på sp. 3: ”Hvordan vurderer du generelt folks engagement i det lokale foreningsliv/kulturliv?”



Svar på sp. 4: ”Hvordan vil du vurdere sammenholdet i sognet/lokalsamfundet?”



## Kilder

### Litteratur

Balle, T. (1972) ”Sandflugt og plantager”. I: Johan Hvidtfeldt (red.) *Turistår-bogen for Thy*, årgang 1972, s. 23-26.

Bourdieu, P. (1986) ”The forms of capital”. I: J.G. Richardson (red.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, s. 241-58. Greenwood Press, New York, Westport, CT and London.

Bryden, J.M. (2000) ”Differential Economic Performance in Rural Areas”. Paper til *International Conference on Rural Communities and Identities in the Global Millennium*. Malpasino University College, Nainamo, BC, Canada.

Bryden, J. og S. P. Dawe (1998) ”Development strategies for remote rural regions: What do we know so far?” Keynote paper for the OECD International Conference on remote Rural Areas, 5.-6. november 1998, Albarracin, Spain.

Bryden, J. og G. Munro (2000) ”New approaches to economic development in peripheral rural regions”. *Scottish Geographical Journal* 116 (2), s. 111-124.

Bryden, J. og R. Bollman (2000) ”Rural employment in industrial countries”. *Agricultural Economics* 22 (2), s. 185-97.

Ceccato, V. & L.O. Persson (2003) ”Differential Economic Performance (DEP) in the periphery: Evidence from Swedish rural areas”. *European Journal of Spatial Development* 7, 1-26.

Coleman, J.S. (1990) *Foundations of Social Theory*. Harvard University Press, Cambridge, MA.

Coleman, J.S. (1994) ”A rational choice perspective on economic sociology”. I: N.J. Smelser og R. Swedberg (red.) *The Handbook of Economic Sociology*, s. 166-78. Princeton University Press, New York.

Courtney, P. (red.) (2004) *Determinants of Relative Economic Performance Of Rural Areas*. Final Report. Defra, University of Plymouth and University of Gloucestershire:

[http://www.defra.gov.uk/rural/pdfs/research/drep/contents\\_exec\\_summ.pdf](http://www.defra.gov.uk/rural/pdfs/research/drep/contents_exec_summ.pdf)  
(adgangsdato: 22-11-05).

Danske Broer (2005a) ”Portræt af Oddebroen”:

<http://www.highways.dk/danmark/broer/oddesundbro.php> (adgangsdato: 25-1-05).

Danske Broer (2005b) ”Portræt af Vilsundbroen”:

<http://www.highways.dk/danmark/broer/vilsundbro.php> (adgangsdato: 25-1-05).

Det Økonomiske Råd (2003) *Dansk økonomi - August 2003*. Redegørelse. Finansministeriet, København.

EU Karby, hjemmeside: <http://www.eu-karby.dk> (adgangsdato: 11-01-05).

Falk, I., og S. Kilpatrick (2000) "What is social capital? A study of interaction in a rural community". *Sociologia Ruralis* 40 (1), s. 87-110.

Flora, C. og J. Flora (1990) "Developing entrepreneurial rural communities". *Sociological Practice* 8, s. 197-207.

Flora, J.L. (1998) "Social capital and communities of place". *Rural Sociology* 63, s. 481-506.

Goverde, H.J.M. (2002) "Ruralities in Europe. Every day practices of rural innovation and rural development in the face of power and gender". Working Paper Series 2002/13. Nijmegen, University of Nijmegen.

Grootaert, C. og T.A. Bastelaer (red.) (2002) *Understanding and Measuring Social Capital. A Multidisciplinary Tool for Practitioners*. The World Bank, Washington D.C.

Herreros, F. (2004) *The Problem of Forming Social Capital: Why Trust?* Palgrave MacMillan, Houndmills.

Holler, P., Bach, H. og K. Mortensen (2002) *Klitmøller vejnavne*. Digitaltryk: Rolstruphus Media.

Hvidtfeldt, J. (1972) "Skudehandel og skudfart i Thy". I: J. Hvidtfeldt (red.) *Turistårbogen for Thy*, årgang 1972, s. 53-57.

Indenrigs- og Sundhedsministeriet (2002) *Landdistriktsredegørelse 2002*. Indenrigs- og Sundhedsministeriet, København.

Indenrigs- og Sundhedsministeriet (2003) *Regionalpolitisk redegørelse 2003*. Indenrigs- og Sundhedsministeriet, København.

Indenrigs- og Sundhedsministeriet (2004) *Landdistriktsredegørelse 2004*. Indenrigs- og Sundhedsministeriet og Fødevareministeriet, København.

Johannisson, B. og M. Ramirez-Pasillas (2001) "Networking for entrepreneurship: Building a topography model of human, social and cultural capital". I: W.D. Bygrave m.fl. (red.) *Frontiers of Entrepreneurship Research*, s. 302-14. Center for Entrepreneurial Studies, Babson College, Massachusetts, USA.

John, D., Batie, S. og K. & Norris (1988) *A Brighter Future for Rural America: Strategies for Communities and State*. National Governors' Association Center for Policy Research, Washington, DC.

Karby, hjemmeside: <http://www.karby.dk> (adgangsdato: 21-11-05).

Kilpatrick, S. og I. Falk (2003) "Learning in Agriculture: building social capital in island communities". *Local Environment* 8 (5), s. 501-12.

Klitmøller Skudefartsmuseum (2004). Upubliceret idéoplæg.

Korsgaard, O. (1986) "Sommerfugle i maven". *Krop og Kultur*.

Krishna, A. (2002) *Active Social Capital. Tracing the Roots of Development and Democracy*. Columbia University Press, New York.

Kulturmiljøatlas Mors (2004) Forslag til kulturmiljøer på Mors: [http://www.kma-mors.dk/mat/forslag\\_til%20forside.doc](http://www.kma-mors.dk/mat/forslag_til%20forside.doc) (adgangsdato 20-11-05)

Lund, K. (1998) *Etnografisk undersøgelse af mulighederne for distancearbejde og lokalt nærvær. Med udgangspunkt i Hvidbjerg og Karby på Mors*. Forskningsrapport nr. 1. Folkeligt Institut for Udkantsforhold, Nykøbing Mors.

McDowell, G. (1990) "Some communities are successful, others are not: Toward an institutional framework for understanding why": <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN017669.pdf> (adgangsdato: 21-11-05).

Michelsen, P. (1972) "Bonden og hans bolig". I: Johan Hvidtfeldt (red.) *Turistårbogen for Thy*, årgang 1972, s. 71-77.

Morgan, K. (2001) "The Exaggerated Death of Geography: Localised Learning, Innovation and Uneven Development". Paper præsenteret på konferencen The Future of Innovation Studies, 20.-23. september 2001. Eindhoven Centre for Innovation Studies, Eindhoven University of Technology.

Murdoch, J., P. Lowe m.fl. (2003) *The Differentiated Countryside*. Routledge, London.

Nedergaard, P., red. (1959) *Personalthistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag til en dansk præste og sognehistorie 1849-1949 (1959)*. Bd. V. Aalborg Stift, Hefte 9 (Hefte 41). O. Lohses Forlag, København.

Neessund Vikingskibslaug, hjemmeside: <http://www.karby.dk/new/Vikingerne.htm> (adgangsdato: 20-07-04).

- OECD (2001a) *The New Economy: Beyond the Hype*. OECD Growth Project. Paris.
- OECD (2001b) *Intangible Investment, Growth and Policy*. OECD Growth Project. Paris.
- OECD (2001c) *Cities and Regions in the New Learning Economy*. Paris.
- OECD (2003a) *The Sources of Economic Growth in OECD Countries*. OECD Growth Project. Paris.
- OECD (2003b) *The Policy Agenda for Growth*. OECD Growth Project. Paris.
- Patulny, R. & G.L.H. Svendsen (2007) "Exploring the social capital grid: Bonding, bridging, qualitative, quantitative". *International Journal of Sociology and Social Policy* 27 (1/2), 32-51.
- Pedersen, T.V. og M. Junge (2003) "Multifaktorproduktivitet og vækstdrivere: Måling af internationale sammenligninger - Et feasibility-studie". CEBR, København.
- Porter, M.E. (1990) *The Competitive Advantage of Nations*. Free Press, New York.
- Portes, A. (2000) "The two meanings of social capital". *Sociological Forum* 15 (1), s. 1-12.
- Putnam, R.D. (1993) *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press, Princeton.
- Putnam, R.D. (2000) *Bowling Alone - The Collapse and revival of American Community*. Simon & Schuster, New York.
- Rasmussen, H. (1972) "Fiskerne i fortid og nutid". I: Johan Hvidtfeldt (red.) *Turistårbogen for Thy*, årgang 1972, s. 64-70.
- Rice, P. og A.J. Venables (2003) "Equilibrium Regional Disparities: Theory and British Evidence". *Regional Studies* 37 (6/7), s. 675-86.
- Rosted, J. (2003) "Erhvervspolitik i det ny årtusinde". *Samfundsøkonomen* (4), s. 4-10.
- Rønne, J.F. (1925) *Under Præstegaardens Tag*. H. Hagerups Forlag. Bianco Lunos Bogtrykkeri, København.
- Rønne, J.F. (1936) *I Sol og Blæst. Minder fra min Tid*. H. Hagerups Forlag. Bianco Lunos Bogtrykkeri, København.

- Sen, A. (1999) *Development As Freedom*. Oxford University Press, Oxford.
- Shaffer, R. og G.F. Summers (1988) "Community economic vitality". Kapitel 1 i *Community economic vitality: Major trends and selected issues*. Iowa State University, The North Central Regional Center for Rural Development.
- Svendsen, G.L.H. og G.T. Svendsen (2004) *The Creation and Destruction of Social Capital: Entrepreneurship, Co-operative Movements and Institutions*. Edward Elgar, Cheltenham, UK, Northampton, USA.
- Svendsen, G.L.H. og G.T. Svendsen (2003) "The wealth of nations: Bourdieucconomics and social capital". *Theory and Society* 32 (5/6), s. 607-31.
- Svendsen, G.L.H., Sørensen, J.F.L. og H.W. Tanvig (2005) "Lokale forskelle og udvikling". I: Indenrigsministeriet *Landdistriktsredegørelsen 2004*, Bilag, DEL 2, s. 44-53. Indenrigsministeriet, København:  
[http://www.im.dk/publikationer/landdistriktsred\\_2004/index.htm](http://www.im.dk/publikationer/landdistriktsred_2004/index.htm)
- Svendsen, G.L.H. og J.F.L. Sørensen (2006) "The socio-economic power of social capital: A double test of Putnam's civic society argument". *International Journal of Sociology and Social Policy* 26 (9/10), s. 411-29.
- Svendsen, G.L.H. og J.F.L. Sørensen (2007) "There's more to the picture than meets the eye: Measuring tangible and intangible capital in two marginal communities in rural Denmark". *Journal of Rural Studies* 23, s. 453-71.
- Svendsen, G.L.H. (2007) "There's more to the picture than meets the eye. Udnyttelse af stedbundne ressourcer i danske udkantssamfund". I: G.L.H. Svendsen & H.W. Tanvig (red.) *Landvindinger. Landdistriktsforskning og – perspektiver*, s. 285-319. Syddansk Universitetsforlag. Narayana Press, Gylding.
- Svendsen, G.L.H. (2006) "Studying social capital building *in situ*. An anthropological approach". *Theory and Society* (1), s. 39-70.
- Svendsen, G.L.H. (2004a) *Samarbejde og konfrontation. Opbygning og nedbrydning af social kapital i de danske landdistrikter 1864-2003*. PhD afhandling. Syddansk Universitet, Esbjerg. En elektronisk version findes på:  
<http://www.humaniora.sdu.dk/phd/dokumenter/filer/Afhandlinger-30.pdf>
- Svendsen, G.L.H. (2004b) "Vi hilser da på hinanden... Social kapital i en dansk udkantskommune". *Dansk Sociologi* 15 (3), s. 29-47.
- Svendsen, Gunnar L.H. (2003) *Vi hilser da på hinanden... De nye tilflyttere i Ravnsborg Kommune: Problemer og muligheder*. Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter, Syddansk Universitet, Esbjerg. Report 5/03:  
<http://www.cful.dk/log/filer/ravnsborg.pdf>

Sørensen, A. (1950) *Færgestederne ved Næssund og Vilsund*. I: Historisk Årbog for Thisted Amt, årgang 1950, s. 15-64.

Tanvig, H.W. og G.L.H. Svendsen (2005) "Lokale forskelle og udvikling. Bud efter forskellig landdistriktspolitik". I: Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter: *At være eller ikke at være. Landdistrikter i bevægelse*, s. 15-20. Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter, Esbjerg.

Tanvig, H.W. (2003) "Landdistrikter og det skæve Danmark". I: Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter: *Landdistrikter i Danmark - i nye tider*, s. 5-7. Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter, Esbjerg.

Terluin, I.J. (2003) "Differences in economic development in rural regions of advanced countries: an overview and critical analysis of theories". *Journal of Rural Studies* 19, s. 237-344.

Thybo, J. (1923) *Kun god er Gud. Skildringer af Menighedslivets Opvaagnen i Thy. Del I*. O. Lohse, København.

Trap Danmark (1924) *Bd. V. Hjørring Amt, Tisted Amt, Aalborg Amt*. G.E.C. Gads Forlag, København.

Trap Danmark (1961) *Bd. VI, 2. Thisted Amt*. G.E.C. Gads Forlag, København.

Veblen, T.B. (1908) "Fisher's capital and income". *Political Science Quarterly* 24, s. 296-303.

Westlund, H., Forsberg, A., m.fl. (2003) "Social capital and local development in Swedish rural districts". I: L.O. Persson m.fl. (red.) *Local Responses to Global Changes. Economic and Social Development in Northern Europe's Countryside*, s. 129-50. National Institute for Working Life, Stockholm.

Woolcock, M. (1998) "Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework". *Theory and Society* 27, s. 151-208.

Zielke, O. og J.U. Pedersen (2003) *Foreninger og lokalsamfund - To casestudier af lokalsamfund på Mors*. Forskningsrapport nr. 3. Folkeligt Institut for Udkantsforhold, Nykøbing Mors.

## Interviews

15-04-04 med følgegrupper fra Hanstholm og Morsø kommuner, afholdt på CFUL, Esbjerg.

28-04-04 med følgegruppe på rådhuset i Nykøbing Mors.

12-05-04 med fokusgruppe i Karby, afholdt hos Ib Madsen, IM-Data, Karby.

18-05-04 med fokusgruppe i Klitmøller, afholdt hos Ove Holler, Klitmøller.

28-05-04 med Aase og Kristian Ringgaard, Fredsø, tidl. Karby.

10-06-04 med bestyrelsesmedlem i Klitmøller IF, Karl Oddershede, Klitmøller.  
19-06-04 med kasserer for NASA, Tage Pedersen, Klitmøller.  
19-06-04 med spejderleder Jane Pedersen, Klitmøller.  
28-06-04 med indehaver af VVS-firma Jørgen Kudsk, Karby.  
28-06-04 med virksomhedskonsulent Otto Lægård Jensen, EU Karby.  
18-06-04 med Børge og Sonja Thorup, Klitmøller.  
19-06-04 med Jens Oddershede, Klitmøller.  
13-08-04 med bestyrelsesmedlem i V.I.F. Lars Heltborg, Karby.  
13-08-04 med aktiv i EU-Karby Arne Søndergård, Karby.  
13-08-04 med gårdejer Henning Jespersen, Karby.  
01-12-04, workshop afholdt på Karby Friskole.  
13-12-04, workshop afholdt på plejehjemmet ”Klitrosen” i Klitmøller.